

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1928.

Andra kammaren.

Nr 31.

Onsdagen den 2 maj.

Kl. 1 e. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 25 nästlidna april förda protokollen.

§ 2.

Herr statsrådet *Lyberg* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 249, angående godkännande av ett avtal mellan Sverige och Tyska riket angående utjämnande av den in- och den utländska beskattningen, särskilt till undvikande av dubbelbeskattning, såvitt angår direkta skatter, m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Ordet lämnade nu på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Rosén**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har dess ledamot herr P. A. Hansson till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet framställt följande frågor:

1. Har herr statsrådet sig bekant, att värnpliktiga i stor utsträckning kommanderas till strejkbryteri vid kronans varv?

2. Har herr statsrådet för avsikt att vidtaga åtgärder till förhindrande av detta missbruk av kommandorätten över de värnpliktiga?

Vad först angår *Stockholms varv*, har från varvschefen inforrats uppgift, i vilken omfattning under strejken vid byggnadsdepartementet militär-manskaf förrättat arbete i stället för civila arbetare. Därav framgår, att en man från sjöreserven varje morgon medföljt den varvsbil, som hämtar sopor vid kaserner och bostadshus å Skepps- och Kastellholmarna; att en man från sjöreserven skött och tänt fyra luxlampor, vilka utgöra ytterbelysningen å Skeppsholmens södra del; att fyra till sex man av kasernhandräckningen utfört det med hänsyn till Skeppsholmens karaktär av promenadplats viktigaste renhållningsarbetet på holmen och hjälpt trädgårdsmästaren med en del dithörande göromål; samt att här ifrågavarande personal — sammanlagt sex å åtta man — utgjorts omväxlande av fast anställda och värnpliktiga. Under de senaste veckorna före arbetskonfliktens biläggande hava därjämte åtta å tio man, dock så gott som alltid fast anställda, dagligen använts för pannmurningsarbeten å två vedettbåtar för att, efter det pannorna varit urlyftade för omtubning, få dessa vedettbåtar klara till bestämd tid, den 24 april. Dylikt murningsarbete utföres eljest av arbetare från byggnadsdepartementet.

Beträffande *Karlskrona varv* har varvschefen lämnat följande meddelande i ämnet.

Andra kammarens protokoll 1928. Nr 31.

*Svar å
interpellation.*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Jämlikt utfärdade generalorder skulle en del fartyg tillföras kustflottan och skeppsgossarnas övningsavdelning m. m. i slutet av april och början av maj. I den mån stammanskap och värnpliktiga blivit å stationen disponibla, hade dessa ställts till varvschefens förfogande för rustningsarbetenas bedrivande å varvet, såsom förhållandet alltid plägat vara vid vårrustningarnas påbörjande, och vilket för övrigt brukas, då stationen ej längre har behov av militärmanskapet. Härvid hade så förfarits beträffande såväl stammanskap som värnpliktiga, att de i stort sett fördelats till de fartyg, varå de framdeles vore avsedda att tjänstgöra. Till följd av strejken hade en hel del arbeten blivit eftersatta på fartygen, vilket givetvis för att dessa skulle hinna bliva färdiga i tid måst utföras av tillgänglig personal.

Enligt en den 16 april avgiven rapport tjänstgjorde nämnda dag å varvet i Karlskrona följande antal manskap, nämligen:

å ekipagedepartementet 190 man, därav 95 stamanställda och 95 värnpliktiga,

å ingenjördepartementet: från stationen 326 man, därav 204 stamanställda och 122 värnpliktiga; samt från eskadern 29 man.

Varvschefen har meddelat, att det i huvudsak varit rustnings- och dylika arbeten, som under strejken pågått å Karlskrona varv, varemot nybyggnadsarbeten och därmed sammanhängande verkstadsarbeten legat nere på grund av strejken.

För egen del får jag i ämnet anföra följande.

Personalens vid flottan militära tjänstgöring — vare sig det gäller officerare, ingenjörer, underofficerare, stammanskap eller värnpliktigt manskap — består icke endast i direkt utbildning för fartygens utnyttjande för försvarsändamål, utan även i utförandet av sådana arbeten, som erfordras för att fartygen skola kunna färdigställas och sedermera underhållas i sjövärdigt skick.

Då arbetena med fartygens ut- och avrustning utgöra en viktig del av personalens praktiska utbildning, och med hänsyn till angelägenheten av att nedbringa kostnaderna för fartygens färdigställande och underhåll har hittills och särskilt efter genomförandet av 1925 års försvarsordning principen varit att i största möjliga utsträckning använda fartygens egna besättningar för utförande av härutinnan ifrågakommande arbeten.

Sedan lång tid tillbaka har i reglementet för marinen varit föreskrivet, att vederbörande varvschef skall, vid tillfälligt behov av arbetsmanskap, hos stationsbefälhavaren göra framställning om kommenderandet av sådant manskap jämte erforderligt befäl, samt att stationsbefälhavaren skall till tjänstgöring å varvet beordra det manskap, som icke erfordras för annan tjänstgöring.

Ett tydligt uttryck för nyssnämnda princip återfinnes även i år 1919 meddelade bestämmelser angående utförandet av reparationsarbeten å fartyg tillhörande stationär sjöstyrka, vilka bestämmelser i år 1924 utfärdade generalorder skärptes därhän, att dylika arbeten skulle så vitt möjligt utföras av fartygens egen personal. I nyssberörda föreskrifter stadgas därjämte, att befälhavare för stationär sjöstyrka skall efter därom gjord framställning, i den mån så lämpligen kan ske, lämna handräckning för icke rustade fartygs färdigställande.

I överensstämmelse med den förutnämnda principen och i anslutning till omhandlade föreskrifter hava myndigheterna i Karlskrona i och för icke rustade fartygs färdigställande för anbefalld expedition och för utförande av underhållsarbeten å redan rustade fartyg använt sig av de för fartygen avsedda besättningarna.

Därjämte är att märka, att vad särskilt angår de värnpliktiga yrkesmännen, större eller mindre del av deras utbildning och praktiska tjänstgöring är för-

lagd till olika verkstäder å flottans varv. Detta betingas helt naturligt därav, att ifrågavarande värnpliktigas föregående yrkesutbildning skall kunna fullt utnyttjas i försvarets tjänst genom att bibringa dem såväl ytterligare färdighet i yrket som särskild kändedom om å varvens verkstäder förekommande maskiner m. m. I allmänhet torde dessa värnpliktiga för framtiden hava god nytta av de under dylik tjänstgöring inhämtade färdigheterna. I vissa fall blir denna nytta mer påtaglig, exempelvis för värnpliktiga eldare, vilkas tjänstgöring vid mekanisk verkstad å flottans varv får tillgodoräknas dem för erhållande av maskinistbrev.

Att på grund av strejk, som etableras av å varvet anställda arbetare, avkorta eller försvaga de värnpliktigas utbildning eller att av samma anledning inställa utrustningen av för övningar avsedda fartyg kan jag icke finna förenligt med en regerings plikter beträffande försvarsväsendet.

Då, såvitt jag kunnat finna, något missbruk av kommandorätten över de värnpliktiga i förevarande fall icke ägt rum, har jag icke ansett några åtgärder från min sida vara påkallade.

Härpå yttrade:

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr statsråd! Jag ber att få tacka för att min för en månad sedan framställda interpellation nu blivit besvarad. För innehållet i svaret finns det däremot, herr talman, ingen anledning att tacka. Herr statsrådet undviker nämligen att rättframt besvara de av mig framställda frågorna.

Jag har frågat, om herr statsrådet kände till strejkbrytarkommenderingarna vid kronans varv och om han ämnade vidtaga åtgärder mot dessa. Sedan frågorna framställts, ha konflikterna vid kronovarven lyckligen bilagts. Därmed ha frågorna förlorat en del av sitt omedelbara intresse. Men den i interpellationen berörda principfrågan står kvar och tarvar ett svar. Även om man aldrig så ivrigt hoppas, att det icke skall behöva komma till öppna konflikter vid statens arbeten, är det dock av intresse att höra regeringens ställning till frågan, om det kan anses lämpligt och försvarligt, att staten tvingar medborgare till en ur deras synpunkt föraktlig och vanhedrande handling.

Regeringen finner det tydligen icke angenämt att ställas inför den frågan. Herr försvarsministern undviker noga att direkt uttala sig. Ja, det skulle icke förvåna mig, om den läggning, som han givit sitt svar, framkallat i kammaren det intrycket, att egentligen intet anmärkningsvärt förekommit. En regeringen mycket närstående tidning försökte ju för en tid sedan göra gällande, att någon kommendering av värnpliktiga till strejkbryteri icke förekommit; interpellationen skulle vara endast ett utslag av okynne. Statsrådet och chefen för försvarsdepartementet är försiktigare. Hur mycket han än lindar in saken, medger han dock uttryckligt, att militärmanskap kommenderats till strejkbryteri. Beträffande Stockholms station upplyser han sålunda, att militärmanuskap blivit kommenderat till murningsarbete, som eljest utföres av arbetare från byggnadsdepartementet. Och i fråga om Karlskrona varv säger han bl. a., att en del arbeten på fartygen, *vilka på grund av strejken blivit efter-satta*, »måst utföras av tillgänglig personal». Jag behöver alltså icke hänvisa till den skrivelse från mer än 100 värnpliktiga i Karlskrona, som jag har här, för att bevisa att strejkbrytarkommenderingar förekommit. Herr statsrådet har nödgats att själv medgiva det.

Min första fråga är därmed klarerad. Återstår den andra frågan, som avsåg att utröna, om herr statsrådet hade för avsikt att ingripa mot vad jag betecknat som missbruk av kommandorätten över de värnpliktiga. Herr statsrådet svarar, att han funnit att någon sådant missbruk icke ägt rum. Detta

Svar å
interpellation.
(Forts.)

kan icke innebära någonting annat, än att herr statsrådet anser det vara i sin ordning, att militärmanskap kommenderas till strejkbryteri. Jag har redan vid framställandet av interpellationen betecknat dessa kommenderingar såsom i högsta grad upprörande. Jag finner det mer än upprörande, att en man, som kallar sig frisinnad och gör anspråk på att besitta socialt vett, kan från statsrådsbänken försvara dem.

Herr statsrådet säger:

»Att på grund av strejk, som etableras av å varvet anställda arbetare, förkorta eller försvaga de värnpliktigas utbildning eller att av samma anledning inställa rustningen av för övriga avsedda fartyg kan jag icke finna förenligt med en regerings plikter beträffande försvarsväsendet.»

En så högtidligt proklamerad ansvarskänsla måste naturligtvis mottagas med tillfredsställelse i riksdagen. För mig har emellertid detta yttrande närmast blivit en påminnelse om hur svårt vissa människor ha att taga med sig sina gamla åsikter in i regeringen. Det fanns dock en tid, då varje demokrat ansåg det vara av allra största vikt, att försvarsväsendet kunde förankras hos den breda massan, vinna dess förtroende. Man reagerade därför mot allt sådant, som kunde inom stora lager vara ägnat att uppehålla misstroendet och fientligheten på detta område. Ingenting kan emellertid vara mera ägnat att verka utmanande på de organiserade arbetarna, än när man gör strejkbryteriet till en dygd inom försvarsväsendet. Det borde ingå i en så kallad demokratisk regerings plikter att uppmärksamma även detta.

Vad angår yttrandet i övrigt, kan jag icke inse, att strejken vid flottans varv skulle behöva föranleda någon *förkortning* av de värnpliktigas utbildning. Det är icke ens säkert, att det skulle behöva inträda någon *försvagning*. Så mycket anpassning finns det säkert hos det militära befälet, att dessa ting kunnat ordnas tillfredsställande. För egen del skulle jag emellertid icke tveka, om jag haft att välja mellan en tillfällig begränsning av övningarna eller kommanderingar till strejkbryteri. Herr Rosén har föredragit att fullfölja traditionerna från Stripa.

Herr Lindman: Herr talman! Det var med en viss förvåning, som jag läste den interpellation, som på sin tid framställdes av herr Hansson i Stockholm, en förutvarande försvarsminister. Men det var med ännu större förvåning, som jag nyligen läste en artikel av herr Hansson i den tidning, som han ofta skriver uti, nämligen Ny Tid i Göteborg. Det var ju av intresse att se, huru han själv tog på ifrågavarande problem och huru han ansåg, att det borde lösas. Man fick då reda på att hans åsikt var, att man kunde gå två vägar. Antingen kunde man, menade herr Hansson, göra upp med den strejkande arbetspersonalen eller också kunde man begränsa övningarna.

Om man nu fäster sig vid den första delen av detta program, kan man fråga sig, om det vore rimligt, att staten såsom arbetsgivare i ett visst fall skulle vara pliktig att »göra upp». Vad betyder detta? Skall staten ge det som begäres av arbetarna, då den har förhandlat utan att komma till något resultat? Skall staten vara skyldig att underkasta sig de påbud eller fordringar, som uppställas? Staten bör väl liksom varje annan arbetsgivare gentemot sina arbetare ha rättighet att se till, att den kommer över de svårigheter, som uppstå i och med en strejk. I annat fall skulle följden bli, att staten vore skyldig att godkänna vilka fordringar som helst. Det kunde framställas rent av ersonliga krav, vilka staten som arbetsgivare måste rätta sig efter. En mindre arbetsstyrka kunde naturligen på detta sätt hålla sig i strejk så länge som helst, därför att med de medel, som fackorganisationerna ha till sitt förfogande, kunde man draga ut på tiden orimligt länge. Och om man tillgrepe blockadvapnet, vilket man visst icke underlåtit göra i förevarande fall, kunde arbets-

styrkan vara synnerligen liten. Det har t. ex. nu förekommit vid varvet i Karlskrona, att man blockerat utlämnande av material från sådana departement, där personalen icke varit indragen i strejken.

Jag har en helt annan syn än herr Hansson på ifrågavarande spörsmål, vilket jag här velat tillkännagiva. Staten måste söka se till, att den hävdar sin rätt och att de arbeten, som måste utföras, också bli utförda.

I herr statsrådets redogörelse har framhållits bl. a. en sådan synpunkt som hänsynen till renhållningen. Jag har själv varje morgon på mina promenader på Skeppsholmen sett, att militärmanskap använts för renhållningen därstädes. Skulle det, herr Hansson, vara att tvinga medborgare till en föraktlig gärning, om de kommenderas att verkställa en sådan renhållning? Eller skall man för att undvika detta låta sopor och avskräde växa och växa och förpesta luften för dem, som bo i kasernerna eller angränsande bostäder? Ja, jag ser, att herr Hansson ruskar på huvudet och menar, att detta icke är hans avsikt. Men även sådant är ju strejkbryteri-arbete, ty det är renhållningsarbetarna, som strejka i detta fall. Jag har t. o. m. sett blockadvakter, strejkvakter, utställda vid Skeppsholmsbron.

Herr Hansson säger vidare, att man kunde inskränka på övningarna för att vinna det syfte, som han eftersträvar. Ja, herr försvarsministern gav en ganska utförlig redogörelse för huru saken låg till i det fallet. I alla tider, så långt man kan minnas tillbaka, har militärmanskap använts på varven för sådant ändamål; det är mer än 50 år sedan, jag själv var med och utrustade fartyg på Karlskrona varv. Man har använt militärmanskap på grund av de bestämmelser, som äro gällande och som enligt herr statsrådets redogörelse ginge ut på att de av stammanskapet, som icke äro inkallade till stationstjänst eller sjökommenderade eller upptagna av skolor, kunna användas på varvet för ifrågavarande ändamål. Det är föreskrivet, att av de stationära sjöstyrkorna skall personal lämnas för utrustning av fartyg, när varvschefen begär sådant.

För övrigt: vart skulle det taga vägen, om personalen icke finge användas för annat ändamål än att ombord på fartygen utföra sina övningar? Det ingår ju i hela utbildningssystemet, att vederbörande måste vara med, när fartygen utrustas. Ett fartyg kommer ut till sjöss, det blir utsatt för haveri, man måste verkställa reparationer, och detta måste göras av besättningen och kan icke göras av någon annan. Den saken är så fullkomligt inarbetad i hela tänkesättet inom marinen, att det är rent förvånansvärt, att man anser sig kunna ifrågasätta den.

Nu menar naturligtvis herr Hansson, att personal använts för ifrågavarande ändamål i större utsträckning, än vad som varit nödvändigt, och därmed kommer man in på det kapitel, som han även i sin tidningsartikel berörde, nämligen att man kunde skjuta upp övningarna eller, såsom jag tror han uttryckte sig, inskränka dem i viss omfattning. När emellertid på grund av givna föreskrifter övningarna äro anfallda, måste väl myndigheterna se till, att fartygen bli utrustade och komma ut i behörig tid. Det vill förefalla mig, som om herr Hansson förbisåg en viktig omständighet, nämligen den anfallda skolutbildningen. Han säger nämligen, att det måtte väl finnas så pass mycket anpassningsförmåga hos de militära myndigheterna, att man, om övningarna inskränkas eller minskas, skulle kunna rätta sig därefter. Men herr Hansson torde väl själv, såsom förutvarande försvarsminister, bäst veta, att övningsprogrammet för marinens manskap är lagt så, att alla de olika skolorna gå så att säga i vartannat. Det är ett vanskligt arbete att få dessa skolor att gå ihop med varandra, och inskränkningar och rubbningar återverka naturligtvis på utbildningen. Med herr Hanssons uppfattning skulle man kanske komma fram till att man vid strejk skulle kunna inställa övningarna helt och hållet, men även om så icke vore fallet, måste inskränkningarna medföra rubbningar i skolpro-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

grammet och därmed också, herr talman, medföra olägenheter för ifrågavarande manskap själv, för dess befordringar o. s. v., då vederbörande icke hinna fullgöra sina skolor och övningar såsom annars skulle varit händelsen.

Slutligen, herr talman, vill jag nämna, att man har i den proposition, som herr Hansson i egenskap av försvarsminister själv avlät till riksdagen 1925, även om det icke stod direkt utsatt, dock intagit den ståndpunkten, att man skall använda militärmanskap till utrustning av fartyg. I den propositionen yttrade nämligen herr statsrådet, att han förutsatte, att man skulle kunna vidtaga vissa åtgärder för att nedbringa ut- och avrustningskostnaderna. Det stod ej, hur det skulle ske, det stod endast, att försvarsministern kunde icke godkänna den kostnadssumma, som var föreslagen och begärd av de militära myndigheterna, utan han satte ned den, och han sade då, såsom jag nyss nämnde, att man kunde vidtaga vissa åtgärder för att nedbringa kostnaderna. Herr Hansson vet naturligtvis fullt väl, lika väl som jag vet det, att vad som låg bakom detta var det, att den som utarbetade denna del av propositionen ansåg, att han icke kunde komma ned så djupt, och slutligen utfann man detta, att man skulle använda militärmanskap i viss utsträckning och därigenom nedbringa kostnaderna. Det förhåller sig sålunda, alldeles som herr Hansson själv skrivit i sin proposition 1925, att dessa nedsättningar kunna göras, just därför att man tänkt sig kunna använda militärmanskap, även om det icke står direkt utsagt.

Herr talman! Jag har den uppfattningen, att i detta fall kan intet klander drabba de militära myndigheterna. De ha fullgjort sin skyldighet; de ha haft sig förelagt, att fartygen skola rustas för övningar till en bestämd dag, och de ha använt de möjligheter, som härvid stått dem till buds, och däri finnes intet klandervärt. Skulle nu riksdagen vara av en annan uppfattning, så undrar jag, vart det egentligen skall taga vägen. Låt oss tänka oss, att man i en allvarlig situation behöver verkställa rustning, utan att dock mobiliseringsorder utgått, och en strejk inträffar. Då kan man fullkomligt lamslå hela försvaret vid en kritisk tidpunkt.

Jag skall, herr talman, icke i detta sammanhang gå in på en sak, som egentligen icke hör hit. Men jag vill dock med några ord framhålla, att de löner, som betalas till ifrågavarande manskap, som strejkat, ligga i överkanten på de löner, som utgå för motsvarande personal i enskilda företag. Socialstyrelsen gjorde 1925 en utredning angående detta och kom härvid till det resultatet, att dessa löner lågo 13 procent över de löner, som betalas vid den enskilda varvsindustrien på orter av samma dyrhetsgrad, vartill också kom, som vi alla veta, en del förmåner i form av sjukavlöning och semester med full avlöning för att icke tala om de särskilda förmåner av pension, som äro dem tillerkända.

Jag har, herr talman, endast velat yttra detta.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Rosén**: Herr Hansson i Stockholm framhöll till en början, att jag icke lämnat ett klart svar på frågan, om strejkbryterikommendering förelåg. Men litet längre fram yttrade han, att jag medgivit, att strejkbryterikommendering hade förekommit. Jag ber därtill att få säga, att med strejkbryteri icke kan förstås arbete, som utföres på grund av tjänsteplikt.

Herr Hansson framhöll i detta sammanhang alldeles särskilt såsom strejkbryteriarbete det murningsarbete, som utförts å vedettbåtarna i Stockholm. I anledning härav ber jag att få nämna, att gällande föreskrifter för befälhavare för stationär sjöstyrka ända till 1924 hade följande lydelse — jag skall sedan fästa uppmärksamheten på, vilken lydelse föreskriften erhöll efter 1924 —: Det åligger honom »att med iakttagande av i reglemente för marinen, del II, meddelade föreskrifter angående vilken myndighet som äger att anbefalla re-

parationsarbeten, göra de framställningar rörande reparations- och underhållsarbeten, vilka anses behövliga, och härvid taga behörig hänsyn därtill, att största möjliga del av sjöstyrkan alltid befinner sig i fullt stridsdugligt skick, samt att, i vad på sjöstyrkebefälhavaren och honom underlydande personal ankommer, låta bedriva reparationsarbetena på sådant sätt, att större dylika om möjligt kunna undvikas under de tider, då fartygen äro rörliga». År 1924 ändrades sista delen så, att den fick följande lydelse: »låta bedriva reparationsarbetena såvitt möjligt med fartygens egen personal och på sådant sätt, att större dylika om möjligt kunna undvikas under de tider, då fartygen äro rörliga». Dessa ord »såvitt möjligt med fartygens egen personal» infogades i en generalorder av den 31 dec. 1924, och denna generalorder är undertecknad av herr Per Albin Hansson. Vad som skett i detta fall är, att man har följt de bestämmelser, som på förutvarande försvarsministerns, herr Hanssons, föredragning utfärdats.

Den ståndpunkt, som jag intagit, klandrades av herr Hansson. Jag finner den emellertid fullt förenlig med den ståndpunkt, som de frisinnade alltid ha intagit i hithörande frågor. Herr Hansson uttalade, att han icke skulle ha tvekat att, om så varit erforderligt, begränsa övningarna med hänsyn till strejken. Den ståndpunkten förefaller mig icke vara förenlig ens med en socialdemokratisk ministers plikt gent emot försvarsväsendet.

Herr Spångberg: Herr talman, mina herrar! Av försvarsministerns redogörelse framgår det, att strejkbryterikommendering skett i mycket stor utsträckning vid den nyss avslutade varvskonflikten. Herr försvarsministern vill giva ett annat namn åt detta strejkbryteri. Han förmenar, att man icke bör nämna det med detta ord, och han säger sig finna stöd i författningarna, som t. o. m. underskrivits av herr Per Albin Hansson, för att kommenderingar av ifrågavarande art få ske. Ja, det måste ju kännas en liten smula tungt för herr Per Albin Hansson, då det förflutna kastar sin mörka och tunga skugga över honom.

Det är ingenting nytt av i år detta att militär kommenderas ut, då det gäller konflikter mellan arbetare och arbetsköpare. Det har skett vid åtskilliga tillfällen under de år som gått, och det har skett, vare sig arbetsköparna ha bestått av privatpersoner, bolag eller sammanslutningar, eller, som i detta fall, då staten har stått såsom arbetsköpare. Bland de utkommenderade finna vi i detta fall inkallade värnpliktiga, och i andra fall finna vi, hurusom både de stamanställda och värnpliktiga ha utkommenderats till strejkbryteriarbete.

Ifrån kommunistiskt håll ha vi många gånger här i riksdagen påtalat just dessa förhållanden och begärt ändring, så att militärer och värnpliktiga icke skulle kunna kommenderas ut i konflikter mellan arbetare och arbetsköpare. Men vi ha alltid råkat på ett mycket enhälligt motstånd, ett motstånd som även herrar socialdemokrater ha gått in för. Ja, det har t. o. m. inträffat, att interpellanten herr Hansson under sin statsrådstid vid en debatt här i kammaren om militärmanskaps användning vid konflikter uttalat sitt »förlitande på det goda omdömet» hos herrar officerare. I ett avseende hade herr Hansson alldeles säkert rätt, nämligen då han nyss sade — och jag förmodar att det var tanken på hans egen och hans partikamraters ståndpunkter i liknande situationer, som kom honom att uttrycka sig så — att det för honom »blivit en påminnelse om hur svårt vissa människor ha att taga med sig sina gamla åsikter in i regeringen». Ja, den socialdemokratiska regeringssagan vittnade verkligen om att herr försvarsminister Rosén ju icke är alldeles ensam, då han går att inränga sig i den kategorien, utan han får också sällskap med de förutvarande socialdemokratiska regeringsledamöterna. Jag vill därmed icke säga, att det bör ett ögonblick kännas lättare eller att det bör på något sätt vara

Svar å
interpellation.
(Forts.)

avgörande för herr Roséns ställning härvidlag, att han kan påpeka ett sådant sällskap.

Nu har emellertid herr Hansson nödgats medgiva, att det kommit en förmlan till den socialdemokratiska riksdagsgruppen, som det hette i interpellationen, att ett stort antal värnpliktiga vid örlogsvarvet i Karlskrona kommanderats ut till arbete, som nedlagts av de strejkande, samt att liknande kommandering lär ha förekommit vid kronans varv i Stockholm. Och vi ha nu fått detta bekräftat genom de anföranden, som här från olika håll ha hållits. Det bevisar, vad herrar militärer i ledande ställning anse sig ha rätt till, och jag vill säga att det borde utgöra en icke alldeles ohälsosam läxa icke minst för herr Hansson och övriga socialdemokratiska ledare, då det gäller att i andra situationer behandla liknande frågor. För de värnpliktiga måste det emellertid kännas synnerligen svårt, utgöra ett verkligt förtryck att, mitt under det man talar om de demokratiska förhållandena här i samhället, kommenderas ut till det mest föraktliga arbete, till den mest föraktliga roll, som ur en hederlig arbetares synpunkt överhuvud taget kan ifrågakomma, nämligen strejkbrytarens värv. Det må nu vara, att man från arbetarhåll betecknar dessa värnpliktiga och betraktar dem på ett helt annat sätt, än då det gäller en strejkbrytare, som frivilligt åtager sig svartfötternas roll, det må nu ligga på ett helt annat plan, som gör, att man från arbetarhåll därför icke prickar dessa värnpliktiga offentligt såsom strejkbrytare. Men för konflikternas vidkommande och för de arbetares vidkommande, som bli indragna i ifrågavarande konflikt, ändrar det naturligtvis icke förhållandena det allra ringaste, utan det är rent strejkbryteriarbete, som dessa värnpliktiga ha blivit utkommenderade att utföra.

I det här fallet gäller det nu, såsom även framgår av försvarsministerns redogörelse, över 200 man, som ha kommenderats ut. Jag har mig bekant, att en del av dessa ha vägrat, en del ha också begagnat sig av en förnuftig sabotage, när det gällt att utföra ifrågavarande arbete, och jag vill säga att i båda fallen måste man ifrån arbetarhåll understryka, att det är modigt och hedrande av de värnpliktiga, som vågat uppträda på det sättet, när man tänker på, hur dessa svenska ynglingar under värnpliktstiden äro utsatta för ett fullständigt godtycke från militärmyndigheternas sida, ett godtycke, som går ut i ett rättslöshets tillstånd. En hel del arresteringar ha också ägt rum, och permissionsförbud ha utfärdats för en del värnpliktiga, då de icke ha kunnat simulera tillräcklig arbetsglädje i att få utföra strejkbryteriarbete.

Herr försvarsministern ville göra gällande, att det här vore fråga om sådant arbete, som i vanliga fall får utföras av de värnpliktiga. Så är emellertid icke förhållandet, och det sparsamhetsmoment, som herr försvarsministern talade om, tror jag vid en undersökning skulle visa sig vara ett verkligt förlustmoment. Av meddelandena från varvet framgår, att det arbete, som där utförts, visst inte har skett på ett kvalificerat sätt, utan vissa arbeten måste helt säkert till stor del göras om. En hel del arbetsmaterial har också delvis blivit förstörd. Jag tror, att en utredning rörande vinst- och förlustkontot för strejkbryteriekommenderingarna i denna konflikt skall visa, att staten långt ifrån att göra någon vinst, tvärtom gjort en avsevärd förlust på dessa kommenderingar.

Herrarna officerare, vilkas »goda omdöme» herr Per Albin Hansson vid något tillfälle har vitsordat, ha emellertid, liksom herr försvarsministern i dag, fullständigt bortsett från den här historiens sociala sida. Man kan tydligt se detta av varvschefernas i Stockholm och Karlskrona uttalanden. Den förre har i ett uttalande till en tidning angående den förutvarande försvarsministerns interpellation yttrat, att denna interpellation vore en »typisk okynnesinterpellation». Så där går det, herr Hansson, när man kommer en liten smula på kant med det så kallade samhällsintresset! Då heter det, att man kommer med okyn-

nesmotioner och okynnesinterpellationer, om de också ur arbetarklassens synpunkt äro aldrig så berättigade. Varvschefen i Karlskrona kallar interpellationen för »rent nonsens» och säger, att i hans »instruktion finnes icke ordet strejkbrytare», varför han anser sig icke ha någon anledning att taga närmare del av de tolkningar, som kunna givas beträffande de värnpliktigas ställning i en konflikt. Såsom ett ytterligare skäl anförde han kort och gott, att »de värnpliktiga kommenderas helt enkelt till arbete, som det åligger dem att i egenkap av krigsmän utföra». Det är nämligen så, säges det, »att det är för krigsmaktens skull, som arbetet utföres, och om det sedan passar utomstående eller icke, är oss ansvariga ledare egalt».

Under alla förhållanden har man i denna historia ett klart bevis för, hur nödvändigt det är, att författningarna ändras, såsom vi från kommunistiskt håll vid flera tillfällen ha begärt.

Jag skulle för övrigt inte alls bli förvånad, om varvschefernas uttalande hade inspirerats av herr Engbergs uppträdande här i kammaren vid 11-tiden på kvällen den 24 mars innevarande år. Vi hade då till behandling en motion, vari den kommunistiska gruppen bland annat krävde, att militärbefäl icke skall äga rätt att kommendera manskap till utförande av blockerat arbete. »Ej heller», heter det härom i motionen, »får manskap kommenderas att ingripa mot arbetarklassen vid demonstrationer, strejker eller andra konflikter mellan klasserna.» Någon talare, jag vill minnas bl. a. herr Engberg, påstod i sitt anförande under debatten att vi hade gått främmande makts ärenden härvidlag. Ja, om man ser på makterna inom nationen, så finna vi där två grupper, som stå stridande mot varandra — detta faktum får ju sin belysning av den debatt, som nu pågår — och frågan är bara, vilken av dessa grupper man tillhör. Den ena gruppen representerar givetvis en främmande makt i förhållande till den andras intressen, det är tydligt och klart.

För att nu återgå till den kommunistiska motionen så framhålles i motiveeringen följande: »Trots allt reformerande finns det fortfarande inga bestämmelser, enligt vilka militärbefälet och andra myndighetspersoner icke få kommendera eller rekvirera militär till ingripande i konflikter mellan arbetare och arbetsköpare. Värnpliktslagen giver konungen rätt, att, »då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, efter statsrådets hörande, inkalla beväringens första uppbåd». Denna bestämmelse är så formulerad, att den tillåter, att värnpliktiga arbetarungdomar i en konflikt mellan klasserna, d. v. s. i en konflikt mellan arbetarklassen och den bestående ordningen kommenderas ut mot sina klasskamrater. Om man likt herrar socialdemokrater är av motsatt uppfattning» — och det är ju riktigt, att herrarna äro det, vid dessa tillfällen åtminstone — »måste man dock konstatera, att det är en brist, att värnpliktslagen inte innehåller några bestämmelser om huruvida de sin värnplikt fullgörande värnpliktiga och stammanskapet få kommenderas ut till ingripande i klasstrider eller ej. Vidare finnas inga bestämmelser, vilka förhindra s. k. samvetsömmas eller militärarbetares utkommendering som blockadbrytare i en konflikt, där staten uppträder som arbetsköpare. Sådana utkommenderingar ha förekommit och kunna i fortsättningen förekomma. Det är ett allmänt arbetarintresse att söka förhindra dem.»

Vid behandlingen av motionen hade utskottet kommit med en, jag må säga, icke alltför välvillig motivering följd av ett yrkande om avslag på motionen. Herr Engberg, som emellertid ansåg, att det var fullständigt oberättigat att framföra detta krav, lät kammaren under debatten förstå, att hade han med sitt förstånd — och, vi kunna ju förmoda det, makt — suttit i utskottet, så hade utlåtandet helt enkelt fått den ordalydelsen, att »eftersom motionen icke kunde vara allvarligt menad» så skulle den avslås. Herr Engberg slutade också sitt anförande med följande yttrande: »Ja, herr talman, jag förstår, att

Svar å
interpellation.
(Forts.)

kammaren icke är redo att på stående fot bifalla det förslag som jag skulle tycka vara det rimligaste, nämligen att man sade så, som jag inledningsvis yttrade att då motionärens förslag icke torde vara allvarligt menat, så bifalles utskottets hemställan. Det tarvas ju kanske en utskottsprövning även av sådana synpunkter.»

Naturligtvis menar herr Engberg, att man icke skall pröva motionärernas synpunkter, men, herr Engberg, det skulle ju i alla fall tarvas en utskottsprövning i detta hänseende.

Anförandet slutar med följande ord: »Men jag nödgas säga å andra sidan, att femte tillfälliga utskottet har varit för generöst, varit för ädelmodigt gentemot ett paper sådant som denna motion. Det är därför, som jag, herr talman, tillåter mig hemställa om bifall till utskottets kläm men med strykande av hela dess motivering.»

Jag ser i bänken därborta, att herr Pehrsson i Göteborg och herr Engberg på nytt ha råkats och överlägga med varandra, liksom den natten, då vår motion behandlades och herr Engberg för sitt uppträdande vid det tillfället också fick mottaga kyrkoherde Pehrssons välsignelse. En för socialdemokratien verklig ödets ironi hade velat sammanföra tvenne tilldragelser sålunda, att samma dag som den kommunistiska motion, jag nyss har talat om, behandlades och avslogs i kammaren på förslag av socialdemokraterna, så framställde herr Hansson sin interpellation. Detta vittnar verkligen om principer inom det socialdemokratiska partiet. Det vittnar om, att herr Engberg hade funnit en god liknelse när han erinrade om Marx' bekanta ord, då denne hade liknat de socialdemokratiska ledarna vid loppor. Man finner huru socialdemokraterna hoppa från den ena ståndpunkten till den andra. Vi ha just fått bevittna här, att den enda princip socialdemokraterna ha består i att intaga en fullständig principlös och vacklande hållning.

Jag vill, herr talman, till sist säga, att vad som inträffat i Karlskrona tydligt visar det berättigade i kravet på en författningsändring i detta hänseende, en författningsändring, där det klart säges ifrån på ett sätt, som även ett högre militärbefäl skulle kunna begripa, att vi inte vilja ha någon inblandning från militärens sida vid sådana här konflikter, en författningsändring, som står i överensstämmelse med det krav, varom vi kommunister motionerat. Det av de i motionen framförda kraven, som det här närmast gäller var, jag upprepar det, följande: »Militärbefäl äger icke rätt att kommendera manskap till utförandet av blockerat arbete. Ej heller får manskap kommenderas ingripa mot arbetarklassen vid demonstrationer, strejker eller andra konflikter mellan klasserna.» Dagens debatt visar kravets berättigande.

Herr Holmgren: Herr talman! Då denna fråga nu har dragits inför kammarens forum genom herr Per Albin Hanssons tillskyndan, så finner jag det icke vara annat än på sin plats, att frågan blir belyst från olika synvinklar. och då jag i någon mån kan anses representera det sjömilitära området, skall jag be att få yttra några ord för att tillkännagiva min ståndpunkt i frågan.

En lönetvist hade utbrutit vid Karlskrona varv, och de båda parterna, marinförvaltningen å ena sidan och arbetarna å den andra, hade utsett delegerade för att förhandla. Under dessa förhandlingars gång framkastades från marinförvaltningens delegerades sida tanken att i någon mån beskära de gamla arbetarnas löner och i stället höja lönerna något för de yngre. Om denna version är riktig, vill jag lika oförbehållsamt uttala såsom min mening, att de delegerade från marinförvaltningens sida icke på ett fullt lyckligt sätt skött sitt delikata uppdrag. Det är nämligen ett erkänt faktum, som också av mig vitsordats, jag tror vid flera tillfällen här i kammaren, att de gamla varvsarbetarna i Karlskrona presterade ett arbete, jämställt med det yppersta,

som i den vägen står att finna i vårt land, och deras arbete har också rönt ett berättigat erkännande inom fackmannakretsar. Att då minska lönerna för dessa högt kvalificerade arbetare och öka lönerna för de mindre kvalificerade, det kan jag icke finna riktigt. Dessbättre tog också marinförvaltningen bestämt avstånd från detta förslag, men, i lycklig besittning av förslaget, fixerat på papperet, begav sig ombudsmannen, eller vad hans titulatur egentligen är, inom försvarsväsendets civila arbetarorganisation omgående till Karlskrona och etablerade strejk. Jag vill icke här yttra mig om frågan, huruvida varvsarbetarna i Karlskrona äro underbetalda eller ej; jag kan icke bedöma den frågan riktigt, jag saknar erfarenhet på området och är ingen löneexpert, allra minst sitter jag inne med kännedom om lönetariffer för varvsarbetare.

Det är emellertid icke den saken, det här gäller, utan vad vi skulle diskutera, det är frågan: Ha vederbörande militära myndigheter, då de kommenterat krigsmaktens manskap till dessa arbeten på varvet, överskridit eller åsidosatt sina ämbetsmannaplikter, eller ha de det ej?

Såsom herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet nyss framhöll, har det sedan gammalt ålegat fartygsbesättningarna att verkställa de utrustningsarbeten, som måste föregå en fartygsexpedition, lika väl som de arbeten i form av avrustning, som följa efter expeditionen. I den mån manskapets utbildning komplicerats, har emellertid denna gren av deras verksamhet, utbildningen, blivit det väsentliga, och arbetet har kommit mera i skymundan. Man har därför, i all synnerhet sedan övningstiden blivit så väsentligt förkortad, måst använda varvsarbetare för dessa arbeten. När det påstås, att militär-manskap blivit beordrat att utföra arbeten, förbehållna varvsarbetarna, så är detta naturligtvis fel, ty saken ligger till precis tvärtom. Detta manskap har beordrats att utföra de arbeten, som det sedan gammalt åligger dem att utföra och som det numera är i reglemente fastställt, att de skola göra.

Varvschefen i Karlskrona hade erhållit en generalorder, som anbefalldes honom, att vid en viss bestämd tidpunkt ha vissa namngivna fartyg färdigutrustade och klara för att gå ut på expedition. Skulle han då verkligen underlåta att begagna sig av militär-manskapets arbetskraft, när det finnes en reglementarisk föreskrift, vilken, såsom herr statsrådet nyss framhöll, dessutom är undertecknad av herr Per Albin Hansson och som bestämt säger, att han skall göra det? Vad skulle herrarna här säga om en ämbetsman, som inom ett annat område åsidosatte sin klart och tydligt angivna plikt? Herrarna skulle säkert anse, att den bestraffning, som bleve följden härav, vore välförtjänt.

Nej, de militära myndigheterna i Karlskrona ha ingalunda missbrukat sin ämbetsmannaställning, utan helt enkelt gjort vad gällande instruktioner och reglementen föreskriva, att de skola göra, och de ha sålunda handlat rätt.

Jag kan för min del icke förstå herr Per Albin Hanssons tankegång. Jag har själv ställt upp några frågor, hur jag skulle ha ställt mig för att enligt herr Hanssons mening ha handlat rätt. Pondera t. ex. att ett svenskt örlogsfartyg inkommer i en utländsk hamn, där konflikt råder t. ex. i målerifacket. Brister då fartygschefen i neutralitet och lojalitet, om han ålägger sin besättning att verkställa de erforderliga måleriarbetena ombord, som de eljest alltid äro skyldiga att göra, men som fartygschefen naturligtvis är oförhindrad att kunna överlämna till en firma i land? Å andra sidan lär han väl icke brista i lojalitet och neutralitet, om han flyttar sitt fartyg strax utanför hamnområdet och där låter utföra måleriarbetena — jag förutsätter då, att ingen konflikt råder på denna plats. Om de fartyg, som under strejken lågo vid Karlskrona varv, bogserats ut på redden, hade man då haft rätt att där utföra arbetet? I varje fall hade man ju kunnat flytta dem 200 meter västerut, så hade man haft dem i en annan kommun, där mig veter-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

ligt ingen konflikt var rådande. Hade dessa fartyg, som tillhöra Karlskrona station, tillfälligtvis blivit förlagda till Stockholm, skulle man då haft rätt att arbeta på dem? Och om de hade förflyttats till Göteborg eller Stockholm, hade man då haft rättighet att arbeta på dem?

Det är många frågor alltså, som uppstålla sig här, och som jag skulle vilja ha besvarade.

När herr Per Albin Hansson oaktat de upplysningar i sak, som han fått mottaga från herr statsrådets sida, likväl vidhåller den uppfattningen, att de militära myndigheterna missbrukat sin ämbetsmannaställning, så har han väl därmed också ställt sig på den ståndpunkten, att en statens ämbetsman i en liknande situation som den nu ifrågavarande också skulle åsidosätta för honom utfärdade, klart och tydligt formulerade reglementen, föreskrifter och instruktioner för att i stället tillämpa en praxis och en rättsuppfattning, som ingenstädes finnes kodifierad i svensk lag, men som småningom har inarbetats och tillämpats inom en, visserligen den största, men dock blott en enda samhällsklass. Vart ett sådant resonemang skall föra, det inse vi litet var. Enligt min uppfattning är det väl en svensk ämbetsmans första och solklara plikt att lojalt och omutligt tillämpa lagar, författningar, reglementen och instruktioner, även om han själv ogillar dessas innebörd. Det är min övertygelse, att när herr Per Albin Hansson satt vid Konungens rådsbord såsom en av rikets främsta ämbetsmän, så tillämpade han också den principen, och jag är även säker om att han gör det såsom privatman.

Nej, dess bättre är den svenske ämbetsmannens lojalitet mot lagar och förordningar ännu helt och fullt obruten.

Av den diskussion, som förts såväl i pressen som man och man emellan och även här i kammaren, står det klart och uppenbart för mig, att här äro så många olika meningar rådande i fråga om dessa förhållanden, att det torde vara hög tid, att vi få förhållandena inom dessa områden reglerade genom lagstiftning, så att envar vet, vad som är rätt och vad som är orätt. På en punkt vill jag till och med vara ense med herr Spångberg, nämligen när han säger, att de händelser, som inträffat i Karlskrona, synas kräva lagändring. Så tillvida kan jag gå honom till mötes, som jag finner förhållandena i Karlskrona tydligt och klart hava påvisat behovet av en lagstiftning till förebyggande av strejker inom samhällsviktiga områden, och till dem få vi väl räkna åtminstone flertalet av statens företag.

Under sådana förhållanden vill jag ge uttryck åt mitt djupa beklagande av att regeringens bragelöfte, som tog sig uttryck redan i fjolårets trontal, ännu icke har satt någon annan frukt än den späda kart vi fått i form av ett lagförslag rörande obligatorisk medling i rättstvister.

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Det är egentligen två olika saker, som diskuteras här i dag, nämligen dels frågan, huruvida militärmanskap skall kunna få användas för arbete på fartyg och varv och dels om militärmanskap skall kunna kommenderas till strejkbryteri. De talare, som tagit till orda efter mig, ha väsentligen uppehållit sig vid den förra frågan, och herr försvarsministern trodde sig kunna göra ett stort nummer därav, att jag i egenskap av försvarsminister undertecknat en generalorder, som föreskrivit att värnpliktiga och militärmanskap må användas till utrustningsarbeten.

Jag vill påpeka, att jag aldrig under den diskussion, som pågått någon tid kring min interpellation, gjort någon som helst invändning mot att värnpliktiga eller militärmanskap användas för arbete på fartyg eller varv. Jag anser det självklart att de värnpliktiga, i synnerhet i den mån det ingår i deras utbildning, sysselsättas med sådant arbete. Jag har heller aldrig i min inter-

pellation anmärkt på att de värnpliktiga och militärmanskap i allmänhet under strejk fortsatt med det arbete, som de eljest vanligen haft att utföra. Vad jag här anmärkt på är, att man satt värnpliktiga och militärmanskap att utföra arbete, som annars utförts av civila arbetare, *att de utfört sådant arbete, som nedlagts av de civila arbetarna*, arbete, som har blockerats av dessa, och som alltså, där det utföres av andra, enligt våra vanliga begrepp innefattar strejkbryteri. Vi borde sålunda kunna komma överens om att avföra från diskussionen frågan om huruvida militärmanskap överhuvud taget får användas till annat arbete än som tillhör utbildningen i de rent militära färdigheterna. Därom tvista vi icke. Då blir det kanske också lättare att komma till själva kärnpunkten, som, förefaller det mig, de flesta av de föregående talarna mycket noga ha undvikit.

Jag vill till herr Holmgren säga, att jag tycker, att han, för att tala till honom uppriktigt som kamrat till kamrat, gjorde sig litet löjlig. En sådan fråga som den han uppställde, kan aldrig uppkomma, att om ett svenskt fartyg utomlands kommer till en hamn, där det pågår t. ex. målarestrejk, chefen för fartyget därför icke skulle kunna kommendera besättningen att utföra måleriarbete, som icke är blockerat eller berört av strejken, och som de eljest alltid utföra. Vi behöva ju icke, då vi diskutera dessa rätt allvarliga ting, sväva ut på det sätt, som herr Holmgren gjorde.

Sedan var det en annan fråga, som kanske också behöver klareras. Herr försvarsministern gjorde med myndig ton den deklARATIONEN, att med strejkbryteri icke kan förstås arbete, som utföres på grund av tjänsteplikt. Överhuvud taget har den militärt anställde icke rätt att vägra att åtygda någon sin förmans befällning. Förmannen kan befälla honom till praktiskt taget vad som helst. Det behöves emellertid icke betyda, att det är för den militärt anställde en tjänsteplikt. Han kan även drivas till att utföra ett arbete, mot vilket han med skäl kan göra invändning. Men om han icke vill riskera påföljd, måste han lyda även en order, som kanske står i ringa överensstämmelse med författningar och föreskrifter. Jag kan medge, att den, som på grund av tjänsteplikt tvingas att utföra ett arbete, som icke annars åligger honom, står i en så pass svår ställning, att man bör undvika att åsätta honom stämpeln strejkbrytare. Såvitt jag vet, ha också varvsarbetarna varit mycket försiktiga på den punkten, och de ha icke gjort någon som helst aktion mot dem, som sålunda ha tvingats att utföra strejkbryteriarbete. Men det hindrar icke, att det är strejkbrytarearbete, som de utfört. Om man, då arbetet på en plats har nedlagts och ett visst arbete blockerats, använder annat folk till att utföra detta arbete, försöker man ju därmed bryta strejken, och jag vet ingen klarare definition på vad strejkbrytarearbete är. Äro vi ense så långt, återstår det att diskutera, huruvida det är riktigt att tvinga värnpliktiga och militärman- skap i allmänhet att utföra strejkbrytarearbete.

Herr Lindman gjorde den invändningen, att staten måste hävda sin rätt. Staten kan icke utan vidare ge efter för krav från en arbetargrupp, och naturligtvis har herr Lindman den uppfattningen, som har gått igen i så många tidningar, att statens auktoritet skulle vara prisgiven, om man icke i detta fall energiskt hävdade densamma. Jag vill gärna deklarerera i anslutning till herr Lindmans uttalande om allvarliga konflikter, att jag mycket väl kan tänka mig ett fall, då statens intresse kommer i sådan motsättning till en grupp- s intressen, att varje undfallenhet från statens sida skulle vara ett misstag. Jag kan alltså tänka mig ett tillfälle, då staten mycket energiskt måste hävda sin auktoritet mot minoritetsgruppers oblyga krav, men jag är också ganska viss om att den allmänna medborgarkänslan i en sådan situation utan vidare skall mobilisera det tillräckliga motståndet mot en minoritetsgrupp, som uppträder med dylika oblyga anspråk. Jag tror därför icke, att man behöver tänka sig,

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

att man kan komma i det läget, att staten skall bli tvingad att mobilisera sin tvångsmakt mot vissa alltför anspråksfulla grupper.

Nu återstår frågan: förelåg här ett sådant fall, där staten var tvungen att hävda sin auktoritet? Var statens auktoritet överhuvud taget hotad i detta fall? Jag tror, att den som känner vår arbetarkår vid kronvarven, skall vara villig att intyga, att den tillhör de mest lojala bland medborgarna, kanske också de mest tålmodiga, och att man knappast bör frukta, att det från den sortens medborgare kommer några anspråk, som allvarligt äventyra statens auktoritet i och för sig, eller som drivs på ett sådant sätt, att därmed statens auktoritet kan komma under diskussion.

Varvsarbetarna hade här framställt vissa krav, och marinförvaltningen hade å sin sida också framlagt vissa förslag. Man blev icke ense, och så ledde det till konflikt. Jag skall icke här gå in på frågan om konflikten i och för sig, men jag tror, att man ändå har rätt att säga, att de anspråk, som framställdes från varvsarbetarna, icke voro några oblyga anspråk. Det har ju också visat sig att de krav, som marinförvaltningen höll på, icke kunde upprätthållas, utan att den slutliga utgången blev en i vanlig ordning träffad överenskommelse med ömsesidiga eftergifter. Man behövde icke, för att komma till rätta med varvsarbetarna, tillgripa några utomordentliga åtgärder.

I det läge, som tvisten skapat, fanns det faktiskt — jag har redan förut påpekat det — två utvägar, nämligen dels att göra upp med arbetarna och dels att inskränka övningarna i stället för att kommendera militärmanskap till strejkbryteri. Jag vidhåller denna min uppfattning.

Ingen av dem, som uppträtt emot mig, har velat taga upp själva frågan om värdet av t. ex. arbetarklassens förtroende till försvaret. Jag har här deklarerat, att jag, om jag hade ställts i valet mellan en begränsning av övningarna eller att vidtaga en åtgärd, som jag visste skulle ut i vida kretsar verka förgiftande och till förfång för försvaret, icke skulle ha tvekat att välja det ur försvarets synpunkt mindre obehagliga, nämligen den tillfälliga begränsningen av övningarna. Herr Lindman säger, att skolorna ju gå in i varandra på sådant sätt att en rubbning av dem överhuvud taget icke kan tänkas ifrågakomma. Ja, envar vet, att det kan uppkomma tillfälligheter, som mycket allvarsamt rubba även den militära utbildningen. Jag har många gånger varit med om att det har fått ske ganska betydande förskjutningar av en eller annan anledning. Frågan är alltså bara, om anledningen vid detta tillfälle var tillräckligt stor för att gå med på en sådan rubbning i övningarna. Jag upprepar det, att det ur mina synpunkter är så viktigt att icke misstroendet och fientligheten mot försvaret ökas inom arbetarklassen, att jag ställer mig som bestämd motståndare till varje åtgärd, som verkar i en sådan förgiftande riktning. Jag anser att kommendering till strejkbryteri är bland det värsta man i det fallet kan företa sig.

Vad skulle jag ha gjort som socialdemokratisk försvarsminister, och hur skulle jag ha följt den förpliktelse, som min efterträdare i ämbetet här har påmint om? Jag har en gång som försvarsminister utsatt mig för klander genom att jag för vissa officerare, som ägnade sig åt strejkbryteri, i personliga brev påpekat, hur skadligt för försvarets sak det är, om man engagerar sig i dylikt strejkbryteri, och hur man därigenom skapar misstroende icke bara till sig själv utan också till militärtjänsten och hela militärväsendet. Om jag nu hävdar, att man icke skall kommendera militärmanskap och värnpliktiga till strejkbrytarearbete, så fullföljer jag bara konsekvent precis samma uppfattning, som jag vid nämnda tillfälle hävdade. Här förelåg icke något sådant fall, då statens auktoritet var i fara. Här förelåg icke något behov att tvångsvägen mobilisera värnpliktiga i den kamp, som fördes mellan staten och varvsarbetarna. Jag anser, att det hade varit bättre att taga de små obehagen, som

kunde följa genom en eller annan rubbning i övningsplanen, än att verkligen utsätta sig för de större obehag, som följa med en strejkbrytarekommendering.

Det förefaller mig, som om med detta de invändningar, som gjorts, ha blivit tillräckligt bemötta. Jag är naturligtvis ganska medveten om att vi här ha så olika utgångspunkter, att det är mycket svårt att komma till samförstånd. Jag tror emellertid, att det ur samhällets synpunkt är mycket nyttigt, att de gamla föreställningarna om att man bara skall använda sina maktresurser möta kritik. Det fanns en tid, då man också mycket energiskt hävdade, att en enskild arbetsgivare icke skulle kunna tolerera en strejk, icke skulle kunna tolerera, att arbetarna genom en dylik påtryckning framtvingade bättre förhållande för sig själva. Arbetsgivarens och företagsledarens auktoritet skulle, menade man, komma i fara, så fort icke arbetarna nöjde sig med vad arbetsgivarna dikterade. Det är länge sedan, vi lämnade ett sådant resonemang. Jag tror, att man gör ganska klokt i att betrakta staten såsom en part, som kan resonera med andra parter, att man icke gör staten till någonting, som, så fort den möter opposition, bara skall mobilisera sina maktresurser. Om vi gå den vägen, tror jag också, att vi skapa det rätta förhållandet mellan staten och individerna och därmed också giver åt staten den starkaste auktoriteten.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Det var närmast ett par yttranden, det ena av herr Lindman och det andra av min ärade bankkamrat herr Holmgren, som föranledde mig att begära ordet.

Herr Lindman ansåg sig böra nämna, vid sidan av interpellationens innehåll, att lönerna för varvsarbetarna äro i överkanten jämförd med lönerna i motsvarande privatdrift. Ja, om den frågan kan man ju med mycket starkt fog tvista, därför att utgångspunkterna för bedömandet av den frågan äro ganska olika. Här finnes något inom motsvarande drift, herr Lindman, som heter drift för export och drift för den inhemska marknaden, och när man drar slutsatserna på det sättet, som herr Lindman gjorde i sin erinran, bör man erinra sig, att det beror ju på vilken av dessa grenar, som vederbörande inom marinförvaltningen betrakta såsom motsvarande arbete. I det ena fallet ligga lönerna ungefär jämnlöpande, i det andra fallet ligga lönerna för varvsarbetarna avsevärt under de övrigas lönenivå.

Herr Holmgren ansåg sig rörande gången av förhandlingarna böra meddela, att marinförvaltningens delegerade hade avlämnat ett förslag till avtal, där lönesatserna hade fixerats på det sättet, att herr Holmgren ansåg sig böra säga, att de delegerade icke hade skött sig riktigt bra. Men marinförvaltningen korrigerade de delegerades ståndpunkt, och därmed skulle, enligt samme talares ganska tydliga slutsats, saken vara bra. Men den hållning som marinförvaltningen sålunda intog, godkändes icke av arbetarnas ombudsman, och så reste denne omgående till Karlskrona för att, som herr Holmgrens ord föllo, »etablera strejk». Jag anser mig böra hjälpa till att göra en något så när riktig historieskrivning i kammarens protokoll. Det läser icke vara alldeles okänt att dessa förhandlingar mellan marinförvaltningen och försvarsverkens civila personalorganisation började redan i fjol, någon gång i april eller maj månad, och strejken utbröt icke förrän i februari 1928, d. v. s. förhandlingarna mellan dessa båda parter pågingo under en tid av ungefär åtta, nio månader. När man vet detta, så är det egentligen icke riktigt att säga att ifrågasvarande ombudsman omgående reste till Karlskrona för att etablera strejk. Nej, en förhandlingstid av — jag säger i runt tal — nio månader stod till parternas förfogande.

Jag tror, att den riktiga historieskrivningen i det fallet — detta gäller närmast icke interpellationen, men jag anser mig böra klarlägga den saken på grund av vad som förekommit i debatten — ungefär bör gå ut på att

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

marinförvaltningen icke hade handlagt denna lönerörelse på ett tillräckligt varsamt och förstående sätt. Marinförvaltningen hade litat till att dessa gamla — jag understryker vad såväl min partivän herr Per Albin Hansson som också herr Holmgren underströk — dugliga och pålitliga arbetare icke skulle tillgripa en sådan åtgärd som att nedlägga arbetet. Detta har — jag säger det uttryckligen ifrån denna plats — marinförvaltningen i detta sitt sätt att sköta förhandlingarna synbarligen profiterat av. Har marinförvaltningen vidare — jag säger även detta uttryckligen från denna plats — handlat så — och allt synes tala för att så är fallet — har marinförvaltningen ådragit sig ett mycket drygt ansvar för konfliktens tillkomst. Ty arbetarna vid Karlskrona varv, mina herrar, äro inga unga pojkar, som springa iväg hit och dit. De äro inga vildhjännor av den beskaffenheten, som jag tror att många föreställa sig att strejkande arbetare äro, utan dessa varvsarbetare äro gamla och mogna män med minnen från krigslagarnas tid, och som icke gärna gå i konflikt, om de icke drivits dit. Jag tror, att läget är sådant. Hade det förelagat en händigare behandling från marinförvaltningens sida av lönefrågan, som pågick i nio månader, är det min fulla övertygelse att konflikten icke hade kommit till stånd.

Det är för att ge en, såvitt jag förstår, rättvis bild av själva utgångsläget, jag uttalat detta. Någon fara för staten förelåg sålunda icke. Det är, som herr Hansson förut uttalat, sålunda icke heller fråga om att staten behöver tillgripa några speciella åtgärder för att hävda sin ställning, för att hävda sin myndighet, ty en enkel utsträckt hand till dessa arbetare hade varit nog, för att statens myndighet skulle ha hävdats. Det fanns ingen upprorsstämning, det fanns ingen upprorskänsla, utan det var rätt och slätt fråga om att giva ett eftertryck åt en allvarlig strävan, som hade pågått i nio månader förhandlingsvägen, att de vederbörande myndigheter, som handlade dessa arbetares lönefråga, skulle taga på detta på det allvarliga sätt, varpå det måste tagas.

I fråga om interpellationens kärnpunkt vill jag säga, att om man överhuvud taget har en arbetarstam, en civil arbetarstam, som ställes utanför krigslagarna — de stå ju där sedan ungefär 10 år tillbaka — som har sitt arbete utfixerat och utportionerat, och det blir som nu en arbetsnedläggelse, så bör man, tycker jag, från regeringsbanken kunna erkänna, att staten för sin auktoritets skull icke behöver kommendera värnpliktiga att utföra ett sådant nedlagt arbete. När man tillgriper den utvägen att till sådant arbete kommendera värnpliktiga, då är det, såvitt jag förstår, ett uttryck för svaghet, ty den utvägen står icke någon arbetsgivare på den privata arbetsmarknaden till buds, men likväl lösas ju där konflikter, jag höll nästan på att säga, på i regel kortare tid än denna. Om staten hade använt sig av den metod, som andra arbetsgivare göra, att söka få frivillig arbetskraft — och ingenting hade hindrat att staten här hade gjort ett försök bland just de värnpliktiga, vilket varit bättre än att myndigheterna fingo tillfälle att *kommendera* ut dem att utföra arbete, som normalt tillhör de civila arbetarna — så hade givetvis det icke undergrävt statens ställning, lika litet som statens ställning i övrigt kan undergrävas, om man anlägger andra synpunkter än maktens och den överlägsna ställningens. Hade frågan legat så, hade den för visso legat något annorlunda, jag vill säga litet mera sympatiskt till. De värnpliktiga äro dock, det ligger i sakens natur, icke avsedda till att utföra de uppgifter, vartill de nu speciellt kommenderats under strejken. Man kan säga, att de äro skyldiga att utföra alla de uppgifter, som befälet kommenderar dem till, men de uppgifter, som de värnpliktiga nu fingo utföra som strejkbrytare, de uppgifterna föreligga icke normalt, då det icke är strejk. Gränsen kan således mycket väl dragas i detta fall, och jag tror icke att det föreligger någon anledning att söka skyla över vad som här faktiskt dock inträffat. Ty med

vad som har skett följer, vad herr Per Albin Hansson här understrukit, en olämplig stämning gentemot försvaret överhuvud. Man kan draga en gräns, och även en frisinnad regering bör med bevarande av statens auktoritet i sin gärning draga en sådan gräns och hävda den.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Jag vill säga också något i anledning av herr Spångbergs anförande. Han och min bänkkamrat herr Holmgren voro överens om att lagändring i detta avseende är behöfvlig med anledning av vad som inträffat, men lagändringens karaktär är tydligen olika från de båda talarnas olika utgångspunkter. Jag förmodar, att herr Spångberg ville ha lagändring i frihetens namn, medan däremot min bänkkamrat ville ha en lagstiftning i tvångets namn. Om nu herr Spångberg skulle gå in för att skapa en lagstiftning i frihetens namn här, hur skulle det sammanfalla med hans diktatoriska uppfattning överhuvud taget om hur en stat skall ledas? Om herr Spångberg representerade majoriteten i denna riksdag, skulle han för visso införa den s. k. proletarietets diktatur. Är herr Spångberg av den uppfattningen, att han då skulle kunna medge en strejkrighet t. ex. i en bolsjevikisk flotta eller på en bolsjevikisk statsarbetsplats, en strejkrighet mot kommissariatet, mot kommissarierna? Jag tror, att herr Spångberg och hela hans inställning särskilt i detta speciella fall är ett ocker på ett frihetstillstånd här inom riket, som vi för resten känna på alla andra områden, där vederbörande behaga särskilt anfälla socialdemokraterna för vissa intagna ståndpunkter. Ty vill herr Spångberg hävda sitt statsideal, då kommer herr Spångberg icke till den slutsats, han här sökt draga gentemot herr Hansson. Det må sägas uttryckligen ifrån. Och därvid kommer jag snart till det resultatet, att agitationen från hans och liktänkandes sida har och måste ha ett annat syfte.

I själva saken, herr talman, kan jag icke finna annat än att den fråga, som framställdes av herr Per Albin Hansson, var befogad, och jag fick bestämt det intrycket, att svaret på interpellationen icke var så, som det bort vara med hänsyn dels till regeringens, som jag förmodar, allmänna kynne och dels till det faktiska sakinnehållet i de händelser, som utspelats i samband med den motsättning, som utlöst sig vid strejken på Karlskrona varv.

Herr Lindman: Herr talman! Jag vill först säga ett ord med anledning av den siste talarens anförande. Det var en sak i detta, som jag tyckte var litet egendomlig. Denne talare vände sig till herr Spångberg och frågade: Om herr Spångberg hade makten och införde proletarietets diktatur, skulle han då tillåta igångsättandet av strejk på en statens arbetsplats? Herr Törnkvist trodde inte, att herr Spångberg skulle tillåta det. Herr Törnkvist vill emellertid själv tillåta det. Finner inte herr Törnkvist det vara en ganska egendomlig motsägelse i detta? Jag tycker, att han slår egentligen ihjäl sin egen mening med denna argumentering.

För att nu återkomma till det viktigaste, till herr Hanssons interpellation och hans sista uttalande, så vill jag gärna med herr Hansson säga, att diskussionen här har rört sig på två linjer. Då han säger, att jag gått förbi den linje, som handlade om att man skulle använda värnpliktiga eller militärmanskap som strejkbrytare, så har jag ingalunda gått förbi denna linje. Jag har tydligt och klart uttalat min mening i det fallet: Kronan kan och skall icke underkasta sig följderna av en sådan arbetsinställelse. Det är inte kronans sak att göra det. Kronan skall hävda sin makt och myndighet. Herr Hansson kallade detta för strejkbryteri. Han ville visserligen icke kalla de till detta arbete kommande värnpliktiga för strejkbrytare, men det förelåg i alla fall strejkbryteri. Jag lämnar emellertid därhän, huruvida man här skall tala om strejkbryteri eller ej. Det gäller här andra förhållanden.

Här har strejk uppstått. Men även om kronan råkat ut för strejk på ett sitt varv, så skall arbetet där utföras. Då kommer herr Hansson — och där

Svar å
interpellation.
(Forts.)

ligger en viss reträtt från hans tidigare ståndpunkt — och delar upp vad som kan inträffa i två fall: de stora fallen och de små. Herr Hansson medger, att det kan inträffa fall, då statens intressen komma i strid med en arbetargrupp, men där staten måste hävda sin rätt. Han slår sålunda fast, att det gives fall, då staten måste hävda sin rätt. Men, säger han vidare, det är ingen fara med denna sak; i sådana fall kommer helt säkert den allmänna medborgarkänslan att uppresas på ett sådant sätt, att de, som deltaga i en sådan strejk, icke få rätt i den allmänna uppfattningen utan måste finna, att de ha orätt. Jag frågar bara: hur vet herr Hansson det, och vem är det som bestämmer, huruvida det är ett stort eller ett litet fall som föreligger? Herr Hansson kom senare till de mindre fallen och sade, att i sådana mindre fall bör icke kronan tillgripa kraftåtgärder. Det var ett sådant mindre fall, enligt herr Hanssons uppfattning, som förelåg i Karlskrona. Jag frågar: var går gränsen mellan herr Hanssons stora fall och de små fallen? Så vitt jag förstår, vill herr Hansson ha i sin hand att bestämma själv, huruvida ett fall är stort eller litet. Herr Hansson vill blåsa i trumpeteten och säga: gå på i detta fall, det är ingen fara, här riskeras ingenting annat än att övningar få inställas och utrustning av fartyg uppskjutas, där kunna ni gärna strejka! — Men så kanske en vacker dag det kommer ett stort fall, säger herr Hansson. Det är väl inte herr Hansson eller någon annan medborgare, som skall bestämma huru fallet skall bedömas, inte någon fackförening heller, utan det är väl Kungl. Maj:t och kronan som bestämmer efter sitt omdöme, hur det skall förfaras.

Herr Hansson talar om att göra försvaret nytta, det är av pur omtanke om försvaret han kommit med interpellationen; ty säger han, om man använder militärmanship till att utföra arbete i stället för arbetare, som nedlagt arbetet, så gör man försvaret skada. Jag vill för min del säga, att jag tror, att om man här skall tala om att göra staten skada, så gör man sådan med herr Hanssons egen interpellation och med sådana uttryck som hava kommit till synes i såväl interpellationen som herr Hanssons tidningspolemik. Dessa göra skada för försvaret. I vilket fall som helst må stå klart, att staten har befogenhet att ingripa i dylika fall och hävda sin rätt. När man hävdar denna rätt, då gynnar man verkligen försvaret. Det är alldeles som när herr Engberg för ett par år sedan var nere i Genève och talade om att man skulle strejka vid krigsutbrott. Det veta vi vad det betyder, men det är samma tendens som, efter herr Hanssons mening, skulle tillåtas om man här skulle tolerera strejker. Jag tycker, att herr Hansson kommer ut på hal is, och det märktes tydligt i hans sista anförande. Rubbningen i övningarna, säger herr Hansson, ja, det är ingenting alls, det är bara en rubbning, vad spelar det för roll! Jag pekar på, att en sådan rubbning spelar en mycket stor roll för detta manskap och för deras befordran. Ty hade inte statens myndigheter haft rätt att gripa in, så hade denna strejk praktiskt taget kunnat vara hur länge som helst, i varje fall kunnat pågå hela sommaren. Den följden skulle ha uppstått, att inga fartyg blivit rustade, manskapet hade inte fått sin utbildning och skulle följaktligen inte kunnat få befordran.

Nu säger herr Hansson, att det är nyttigt, att de gamla föreställningarna motas. Ja, herr talman, jag skulle vilja säga, att det är viktigt, att man inte låter den föreställningen vinna insteg, att fackföreningarna och den moral, som herr Hansson i detta fall förfäktar, får breda ut sig och göra gällande, att de äro en samhällsfaktor som tar över allt annat.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Jag skulle icke ha deltagit i denna diskussion, om icke såväl herr Hansson som herr Törnkvist ett par, tre gånger givit uttryck åt den uppfattningen, att den mening, som framgick ur chefens för försvarsdepartementet anförande, skulle vara oförenlig med

en allmänt framstegsvänlig medborgaruppfattning. Jag vill i stället säga, att vad som behandlats här i dag är ett pregnant brottstycke av ett problem, som efter hand kommer upp på olika områden, nämligen problemet: statsintresse kontra fackföreningsmakt. Däri ligger uppenbarligen kärnan i dagens stridsställning.

Jag konstaterar för det första, att samhället självt — och det icke med uteslutande av den politiska åskådning, som herr Hansson företräder — betecknat militärutbildningen som ett samhällsintresse. Man hade övervägt, hur detta samhällsintresse, d. v. s. denna utbildning, bäst och lämpligast skulle kunna utföras. Och det resultat man kommit till, gav sig på den punkt det i detta fall gäller, uttryck i en generalorder, avgiven fyra månader tidigare, om att vissa övningsfartyg skulle till angiven dag vara färdiga att bibringa utbildningen i fråga. De som hade att syssla med den saken hade var för sig till allmänt tjänsteuppdrag att tillse, att generalordern i fråga skulle riktigt fullgöras och att på det sättet statsintresset skulle tillgodoses.

Nu säger herr Hansson — som säkerligen i andra fall och ur olika synpunkter anser, att också detta statsintresse skall fullt ut hävdas — här föreligger en helt annorlunda, på annat sätt funtad situation. Här skulle herr Hansson, om han blivit ställd inför samma uppgift som den nuvarande försvarsministern blivit, enligt sin egen förklaring sökt undgå att de värnpliktiga beordrats utföra det arbete, de nu fått deltaga i, antingen genom »anpassning eller genom begränsning av övningarna». Jag vet icke riktigt vad herr Hansson lägger in i ordet »anpassning». Han kan naturligtvis därmed mena, att man utan vidare från statens sida avblåser strejken genom att tillmötesgå de strejkandes önskemål. Jag behöver icke inför denna församling närmare belysa, vad det skulle inneburi. Eller han kan mena, att man skulle hava med andra än värnpliktiga utfört detta arbete. Om det senare är hans mening med anpassning, kan jag ej förstå, att den karakteristik över arbetet, de värnpliktigas arbete, som han här sökt ge, skulle i det fallet kunnat upphöra att gälla i fråga om andra tillkallade arbetskrafter. Så kommer det tredje alternativet: en begränsning, d. v. s. ett inställande eller ett uppskov med övningen, ett minskande sålunda av den utbildning som här är i fråga. Jag tror, att jag måste säga, att i den problemställning »statsintresse kontra fackföreningsmakt», som här föreligger klar och tydlig, kan man, såvitt jag förstår, icke på något sätt och med något skäl göra gällande, att de, som företrädde statsintresset, skulle på grund av en borgerlig framstegsuppfattning eller ens en socialdemokratisk samhällsåskådning, finna sig ha rätt att underlåta att söka tillgodose vad jag nyss betecknade såsom ett statsintresse.

Jag skall här icke ge mig in vidare på vad som med skäl kan betecknas som strejkbryteri eller icke. Men nog har hittills det ansetts känneteckna strejkbryteri, när en person av förvärvsmotiv går in i ett arbete, där de förut anställda på grund av konflikt med arbetsgivaren under stridstillstånd med denne lämnat sin anställning. Här gällde det en del unga män, som av sitt lands lag, alltså av klar plikt, vilken förelåg i deras ställning såsom värnpliktsmän, ålagts att utföra arbete för sin utbildning på det sätt, som av vederbörande befäl angavs. Det förefaller mig, som om man här — och det återkommer också på många andra områden — vore i färd med att utvidga strejkbryteribegreppet, så att det skall omfatta, icke blott vad det tidigare betecknat, nämligen någonting att avskräcka sådana med, vilka av personliga motiv gå in i dylikt arbete, utan omfatta allt som strider mot en fackförenings eller kanske en del av en fackförenings mening om vad som får ske eller icke ske.

Herr Hansson yttrade ytterligare, att han hade ingen erinran att göra mot att de värnpliktiga användes till det arbete, som de eljest hade att utföra, men här vore det fråga om någonting annat. Såvitt jag kan se förelåg icke

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

fråga om något annat i hans mening på annat sätt, än att då arbetarkrafterna för fartygens utrustning minskades, måste värnpliktiga i ökad utsträckning användas för samma slag av arbete, som värnpliktiga förut utfört. Flera än eljest måste sysselsättas därmed på grund av att andra arbetskrafter drogo sig undan. Både det ena och det andra slaget av arbetare hade till uppgift att söka åstadkomma förutsättningen för, att utbildningen kunde ske på föreskrivet sätt.

Herr Hansson yttrade vidare, att han kunde medgiva, att det icke gick att upprätthålla den av honom hävdade meningen under alla omständigheter. Han sade — det har påpekats förut — att vissa tillfällen kunde inträffa, när samhället måste gentemot en tredskande grupp kräva att få det, som samhällets representanter finna erforderligt, beaktat och genomfört. Men han trodde, att »i sådana fall den allmänna medborgarkänslan skulle mobiliseras mot en sådan mindre grupps tvekan och tredska».

Jag ber att få fråga herr Hansson, om han ville beskriva hur, i ett ögonblick då en fackförening proklamerat strejk gentemot sitt arbete, det fall skall se ut, vid vilket en fackföreningsopinion skulle kunna mobiliseras gentemot en sådan strejkproklamation. Meningarna utanför fackföreningarna bruka rätt ofta och på många punkter gå isär och gå emot det som inom fackföreningsrörelsen anses riktigt. Men här måste, för att herr Hanssons mening skall ha något värde, det gälla ett fall där man inom fackföreningsrörelsen skulle mobilisera en mening, som går i strid mot den, som eljest ständigt gällt, nämligen att en fackföreningsstrejk, en blockad av ett nedlagt arbete alltid måste respekteras. Det skulle, som sagt, vara av intresse att höra herr Hansson beskriva det fall, beträffande vilket han tror, att en sådan omvälvning av meningarna skulle komma att ske. Utan en sådan beskrivning innebär hans anvisning i detta fall absolut icke en godtagbar motivering att hålla sig till, utan endast ett försök att skapa ett skenmotiv för den ståndpunkt han intager.

Jag vill för övrigt i detta sammanhang uttala att jag anser, att herr Hanssons ingripande på denna punkt varit mycket opåkallat. Ty jag kan inte förstå, att det arbete, dessa värnpliktiga utförde, i någon mån skulle kunna inverka på de strejkande arbetarnas framtida ställning eller på deras möjlighet att få återgå i arbete. Herr Törnkvist i Karlskrona ansåg, att man bort från statens sida, liksom brukar ske hos enskilda arbetsgivare, försöka anskaffa andra arbetare för att utföra de strejkandes uppgifter. Ja, men när man inkallar andra arbetare, brukar därmed alltid uppstå en ytterligare konflikthanledning, nämligen i fråga om hur man efter en uppgörelse skall tillgodose den instimulerade gruppen arbetare i förhållande till de övriga. Jag tror, att herr Törnkvist måste säga sig själv, att om staten skulle följt hans anvisning, den sedan icke kunnat behandla de sålunda instimulerade arbetarna på samma sätt, som vissa enskilda arbetsgivare ibland göra. Skulle det verkligen varit någon fördel, om man skapat en situation, varigenom efter en uppgörelse återgången för de förutvarande arbetarna skulle försvårats? Såvitt jag förstår, skulle det icke varit fallet, utan tvärtom. Vad som skedde var ingenting annat än att man med undvikande av att i något avseende prejudicera frågan om den strejkande arbetargruppens framtida ställning och lönevillkor sökte tillgodose det samhällsintresse, som låg i att utbildningen skulle kunna bedrivas på därför avsett sätt. Jag tror, att det förfaringsättet står sig mot kritik från både det ena och det andra hållet.

Herr Hansson yttrade vidare, att det är angeläget, att man såväl inom arbetarkretsar som på andra håll hyser förtroende för försvaret. Däri ger jag honom rätt. Men jag förstår inte riktigt, vad slags förtroende för försvaret som sådant som skulle förverkats genom vad som ägt rum nere i Karls-

krona. Det kan naturligtvis omöjligt vara förtroendet för försvaret ur försvarssynpunkt, d. v. s. förtroende till dess värde för själva försvarsuppgiften. Och inte heller synes det mig vara fallet ur andra synpunkter. När det är fråga om förtroende för försvaret, föreligger väl icke skiljaktighet från vad som eljest gäller, när arbetare och arbetsgivare tvista, och arbetarna, sedan uppgörelse skett, återgå till arbetet och kanske kvarstanna i samma anställning hela sitt återstående liv. Den omständigheten, att en dylik konflikt uppstått på en militär arbetsplats och inom ett militärt utbildningsområde, kan väl därför icke innebära något sådant förverkande av förtroendet, att det skulle influera på förhållandet mellan försvarsväsendet och de värnpliktiga. Jag tror sålunda att den anmärkning, som här framställts gentemot regeringens förfaringssätt och mot det betraktelsesätt, som anlades i interpellationssvaret, icke är befogad. Jag tror icke heller att herr Hansson gagnat vare sig försvaret självt eller något annat genom sin interpellation, speciellt med den läggning av reflexionerna till interpellationssvaret, som återfanns i hans första anförande.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Herr Engberg: Herr talman! Den diskussion, som här pågår, synes mig illustrera, hurusom vi inte bara i detta fall utan säkerligen i många, många kommande fall få göra den erfarenheten, att när vi röra oss med sådana här begrepp, som så flitigt använts i dagens debatt, som samhällsintresse, statsintresse o. s. v. kontra arbetarintresse respektive fackföreningsintresse, så är detta ett vittnesbörd om, att vi kanske inte riktigt ha gjort klart för oss, i vilka svårigheter vi, låt mig säga å ömse sidor, kommit in på grund av statens ställning i ett samhälle, som är, herrarna må säga vad ni vilja, ett klasskampens samhälle, med större och större skärpning av denna klasskamp allt eftersom tiden går.

Jag skall för att illustrera denna min mening anknyta till ett fall från år 1925. Vi hade då den bekanta konflikten vid gasverket i Kalmar. En ståndpunkt angavs från häradsförvaldning Helling som chef för gasverket. Den ståndpunkten gällde då, vilken lönesats som skulle vara rimlig ur stadens synpunkt. Knappast hade vederbörande tagit sin ståndpunkt, förrän hela den borgerliga pressen i detta land, utan undantag, såvitt jag vet, presenterade denna ståndpunkt såsom samhällets, för att inte säga rättssamhällets ståndpunkt gentemot den arbetargrupp, som befann sig i konflikt. Jag erinrar mig detta särskilt livligt, därför att när konflikten småningom löstes, så erkände man — och det hedrar vederbörande — från några framstående borgerliga tidningar, att man rusat i väg något för häftigt i denna fråga, när man identifierat vederbörande stadsverkschefs ståndpunkt med samhällsintresset. Man fann, att här hade visats oförstånd från hans sida. Man fann, att man med en diskretionär prövning, med en smula omsikt och utsikt, skulle kunnat komma till en modus vivendi emellan staden och arbetarparten. Man fann med andra ord, att vad man från början så tvärsäkert hade presenterat såsom samhällsintresset, såsom rättssamhällets ståndpunkt gentemot arbetarparten, varit omöjligt att vidmakthålla.

Jag anknyter, säger jag, till detta fall, därför att i grund och botten stå vi inför samma strid här i dag. Jag stärkes i denna min uppfattning genom det anförande, som senast hölls av hans excellens herr statsministern. Han angav kärnpunkten, som han uttryckte sig, i striden vara den, att här står samhällsintresse kontra fackföreningsintresse. Han gick vidare in på frågan om strejkbryteriet och förklarade, att här föreligger ett försök att utvidga strejkbryteribegreppet. Han sade för sin del, att det är strejkbryteri, när en person av förvärvsbegär går in och tar en annans arbete, men inte annars. Ja, på den punkten vill jag parentetiskt fråga herr statsministern, om han sålunda betraktar

Svar å
interpellation.
(Forts.)

en sådan organisation som Samhällshjälpen såsom en strejkbrytarorganisation eller icke. För min del anser jag den vara en fullkomligt klar strejkbrytarorganisation alltigenom. Och det är dock inte på det sättet, att denna organisation träder in på grund av förvärvsbegär, när andra lämna sitt arbete, utan den träder in enligt sin proklamerade uppfattning för att gå samhället tillhanda och göra det sina tjänster. Det sammanknyter jag just med herr statsministerns uppfattning om att det här är fråga om ett samhällsintresse kontra ett fackföreningsintresse.

Vad är staten, vad är samhället i detta fall? Ja, enligt herr statsministerns mening skulle exempelvis i en omfattande konflikt, där vi hade hela arbetarvärlden stående emot borgarvärlden, samhället vara alltihop utom arbetarvärlden. Den finge man ta bort. Resten vore samhället. Antag, att arbetarvärlden representerade, låt mig säga, 55 procent av samhällets medborgare. Enligt herr statsministerns uppfattning vore de 45 procenten representanter för samhället, och de 55 procenten vore ställda utanför. Jag tar dessa exempel, därför att enligt min övertygelse kommer man från början in på villospår, då man rör sig med begreppet samhälle eller stat kontra fackföreningsintresse eller kontra vissa klasser. Är det någon av herrarna i denna kammare, som kan draga sig till minnes, huruvida det förts någon diskussion, där någon satt i fråga, att borgarklassen i samhället uppträder emot samhället? Nej, något sådant har aldrig förekommit. Varför? Jo, av det enkla skälet, att det samhällsbegrepp, herrarna röra sig med, sammanfaller med begreppet borgarklassens samhälle. Så fort man kommer utanför borgarklassens hank och stör, upphör i själva verket samhället enligt denna åskådning. Samhällsbegreppet och den borgerliga klassens begrepp komma enligt herrarnas uppfattning att täcka varandra. Herr statsministern har, såvitt jag förstår, gjort sig till tolk för just en sådan åskådning, där man anser sig kunna plantera upp å ena sidan någonting, som kallas samhället, och å andra sidan den klass, som är den största klassen inom det nuvarande samhället. Det är däri som jag för min del ser felresonemanget. Herr Lindman gjorde det kanske ännu klarare, när han sade, att staten måste hålla på sin rätt gentemot arbetarna. Och han tillade i sitt replikanförande, att vi ha här Kungl. Maj:t och kronan, som stå kontra dessa arbetare. Herr försvarsministern uttryckte saken så, att ett arbete, som utföres på grund av tjänsteplikt, icke kan kännetecknas såsom strejkbryteri.

Ja men, herr talman, det är inte därom vi diskutera, utan vad vi diskutera gäller detta: har vederbörande militärbefäl här handlat vettigt eller icke? Ha de handlat med nödig omsikt? Ha de vägt olika faktorer, olika omständigheter mot varandra? Har det slut, vartill de kommit, varit ett slut på grund av ett sådant övervägande? När jag läste i tidningarna ett uttalande av den högre militär, som där hade att säga sin mening, och han sade, att i hans instruktion fanns icke begreppet strejkbryteri, då stod det klart för mig, att här finns en åskådning inom dessa kretsar, som är kemiskt ren från varje hänsyn till sådana överväganden, sådana väganden av psykologiska imponderabilia, om jag så får uttrycka mig, som i en dylik situation dock måste sägas vara nödvändiga. Ett högre befäl, som helt frant förklarar, att i dess instruktion finns icke utrymme för begreppet strejkbryteri, det ter sig ändå såsom ett ganska egendomligt befäl i ett samhälle, där man har den ojämförligt största klassen på den linjen, att den betraktar, bedömer och brännmärker strejkbryteri såsom en ohederlig och orättfärdig handling. Herr Holmgren sade också i det stycket en sak, som kastar ett ljus över tankegången på den kanten. Han sade, att detta är en rättsuppfattning, som inte finns kodifierad i någon lag, och så länge den icke finns kodifierad i någon lag, har man ingen skyldighet att taga hänsyn till den. Med all respekt för min högt ärade vän herr Holmgren måste jag säga, att på

den punkten är det mig fullkomligt omöjligt att förstå honom. Det finns väl ändå i vårt samhälle en rad av faktorer, många gånger fullkomligt avgörande faktorer, som vi måste taga hänsyn till, som vi måste väga och inför vilka vi måste överväga, faktorer, som inte äro inregistrerade i någon som helst kodex, som inte äro kodifierade. Men de gälla ändå, de verka med hela sin moraliska, osynliga tyngd, och den statskonst, som inte tar hänsyn till dem, kommer förr eller senare att bryta nacken av sig. Det är ändå i själva verket på det sättet, att här ha vi att göra med en omdömesfråga från befällets sida. Är det sannolikt, herr statsminister, att ett befäl, som offentligen helt cyniskt uttalar, att för sådana sociala begrepp som strejkbryteri o. d. finns ingen plats i dess instruktion, är det sannolikt, att vi ha större anledning, större förutsättningar att vänta förståelse från deras sida, att vänta ett rimligt övervägande och handlande efter klokhet och förstånd, än när det gällde den man, som stod i spetsen för Kalmar stad och som döptes till »Rättssamhället» under den våldsamma tidningskampanjen sommaren 1925? För min del, herr talman, börjar jag bli predisponerad, ja, mer än predisponerad, att antaga, att ett militärbefäl, som gör uttalanden av det slag, varom här var fråga i denna tidning, därmed har diskvalificerat sig självt, diskvalificerat sin egen omdömesgillhet i frågor sådana som dessa.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Jag är inte, herr talman, kompetent att gå in på själva den fackliga sidan av saken. Den har berörts av herr Törnkvist. Men eftersom herr statsministern här, och med en viss rätt, förklarar, att kärnan i denna fråga är frågan om statsintresse kontra fackföreningsintresse, och eftersom herr Lindman har formulerat det så, att det är fråga om ett samhällsintresse mot ett arbetarklassens intresse, så har jag velat göra dessa kätterska erinringar till herrarna och framhålla, att det kan inte vara rimligt att se saken så enkelt. Vi återkomma till denna fråga i ett vidare sammanhang, då det förslag, som herr statsministern lagt på kammarens bord, kommer under behandling. Jag är övertygad, att vi då ännu en gång skola få en rad deklamationer av herrarna från statsministerns och herr Lindmans läger om att här gäller det rättssamhället, här gäller det för staten att stå på sig gentemot den klass, som dock är, det kunna herrarna inte trolla bort, den största i samhället. Om ni operera bort den, när ni göra eder ekvation, så leder det till att ni röra eder med ett statsbegrepp och ett samhällsbegrepp, som är alldeles rosenrasande.

Emellertid, i detta särskilda fall är det därför icke riktigt, när herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet försöker förenkla frågan därhän, att arbete, som utföres på grund av tjänsteplikt, icke kan karakteriseras såsom strejkbryteri. Utan frågan är den angivna: har man anledning antaga, att militärbefälet i detta fall har handlat med nödig omsikt och med nödigt hänsynstagande till även sociala faktorer, vilka ett militärbefäl, som befinner sig i arbetsledareställning, har skyldighet att räkna med? Jag tror för min del, herr talman, att de icke gjort det. Och herr statsrådet skulle göra försvarsväsendet en tjänst, om herr statsrådet omedelbart ginge i författning om inköpande av en liten bok och om dess utdelande till sådana här militärer i befälsställning. Den heter: »Hur man sköter sitt folk» och är författad av disponenten Göranson i Sandviken. Den boken, herr statsråd och chef för försvarsdepartementet, skulle göra god nytta inom de kretsar, som här otvivelaktigt förfarit på ett sätt, som gjort sig förtjänt av det klander interpellanten framställt.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Det hade inte varit min avsikt att ytterligare uppträda i denna debatt. Men då från herr Lindmans och herr statsministerns sida till mig riktats vissa uppfordringar att närmare precisera ett fall, då man kunde tänka sig, att samhället behövde hävda sin auktoritet, så vill jag förklara, att jag inte tänker ge mig in på något spekulativt fall i

Svar å
interpellation.
(Forts.)

det avseendet. Det bör inte vara någon svårighet för herr Lindman att själv finna ut, att det gives större och mindre svårigheter, större och mindre allvarliga tillfällen, och det blir alltid, när ett visst förhållande inträtt, en uppgift att avgöra, huruvida detta förhållande är sådant, att konflikten inte kan lösas annat än genom att samhället använder sina tvångsmedel. Jag kan inte acceptera herr statsministerns uppfattning, att problemet skall ställas så, att det gäller statsintresse mot fackföreningsintresse. Men i anledning av herr statsministerns yttrande vill jag säga, att min kännedom om fackföreningsrörelsen gör, att jag vet, att inom denna finnes så mycken allmänanda, att jag ingalunda på något sätt anser det otänkbart, att även inom fackföreningsrörelsen en opinion skulle kunna mobiliseras mot en arbetargrupp inom samhället, vilken uppställde orimliga krav. Jag vill emellertid tillägga, att jag mycket väl kan tänka mig, att andra grupper än arbetargrupper kunna ställa sådana krav, att situationen kan bli sådan, att det blir nödvändigt för staten eller för samhället att hävda sin auktoritet.

Herr Lindman förklarade, att vi medborgare i allmänhet inte ha att avgöra, om ett fall är stort eller litet, om anledning finns att uppträda på det eller det sättet, om skäl föreligga att ingripa hårt eller att taga det hela med förstånd. Och herr Lindman tillade, att det är Kungl. Maj:t, som därvidlag skall använda sitt omdöme. På det har jag bara att svara: om det skulle uppstå en allvarlig situation, goda makter, ge oss då en annan Kungl. Maj:t än den nuvarande, en Kungl. Maj:t med omdöme.

Hans excellens herr statsministern **Ekman**: Min replik kan bli mycket kort. Jag vill gratulera herr Hansson till att han som tankeexperiment i detta fall hellre använder en annan grupp, som skulle uppträda med för stora anspråk mot samhället. Jag förstår mycket väl, att han länkar in sin tankegång i den riktningen, att han uppställer den bilden framför sig, när det är fråga om att från fackföreningshåll få fram en opinion till samhällets stöd.

Herr Engberg framkastade bl. a. den frågan: har någon hört, att man någonsin från borgerligt håll betecknat något av vad som göres på den borgerliga sidan såsom stridande mot samhällets intresse? Ja, jag har hört oändligt många gånger, t. o. m. när det gällt arbetsgivare, att man mött en ganska enhällig opinion, som fördömt vissa arbetsgivares uppträdande. Det har alltså ej sällan förekommit sådant, som gjorts på ett borgerligt håll, som man på andra borgerliga håll förklarat stå i strid mot samhällets intressen. Att icke herr Engberg hört detta, beror väl på, att herr Engberg mycket ofta förefaller vara politiskt enögd och att han nu därtill visar sig höra utomordentligt illa på sitt högra öra.

Herr Engberg yttrade vidare att här kan inträffa en sådan situation, att en arbetaropinion, som upp bäres av 55 % av samhällets medlemmar, skulle kunna ställas mot ett samhällsintresse, representerat av 45 % av dess medlemmar. Detta har varit möjligt tidigare. Men nu är det så ordnat att de 55 procenten i vårt samhälle ha möjlighet att bestämma, vad som enligt majoritetens mening är ett samhällsintresse. Det går emellertid icke att göra, som herr Engberg brukar, nämligen att dra ett streck mellan dem, som ha den ena eller den andra inkomsten, så att de, som stå under en viss förmögenhets- eller inkomstgräns hysa en enhetlig uppfattning och alla de andra en annan samhällssyn. Människorna äro dock icke maskiner utan tänka ofta olika även inom samma yrkeställning eller i samma inkomstgrupper. Det är därför uppenbart, att den fara, som herr Engberg målade upp, att en minoritet inom samhället skulle, när det gäller en samhällets egen verksamhet, varaktigt kunna framhäva sina intressen gentemot en samhällsmajoritet, numera förlorat all verklig betydelse.

§ 4.

Föredrogos, men bordlades åter sammansatta stats- och andra lagutskottets utlåtande nr 3 samt andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 8.

§ 5.

Härefter föredrogos vart för sig

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion, II: 382, angående åvägabringande av utav staten understödd bildningsverksamhet med utnyttjande av rundradio; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss del av Västgöta och Skaraborgs regementens förutvarande mötesplats Axvalls hed; och

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av mark till broslagningsplats för Bodens ingenjörkår.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

Vid nu skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar med avseende å fortsättningsskolans anordnande jämte i ämnet väckta motioner anförde:

*Ang.
vissa ändringar med avseende å fortsättningsskolans anordnande.*

Herr Eklund: Herr talman! Jag har begärt ordet för att i anslutning till punkt 5 i utskottets förslag framställa ett önskemål och en vädjan till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet.

Denna punkt avser frågan om, på vilken tidpunkt skoldistriktet skola få lov att förlägga fortsättningsskolans undervisning. Då propositionen kom fram, väckte den på flera håll en viss förundran över, att herr statsrådet syntes ganska obenägen för att låta förlägga fortsättningsskolans första årskurs till försommaren, omedelbart efter det folkskolans vårtermin slutat, samt låta de lärjungar, som då slutat folkskolan, övergå till fortsättningsskolan. Nu är det dock så, att för stora delar av landsbygden är försommaren den lämpligaste tiden för en fortsättningsskolekurs och i många fall av flera skäl *den enda* lämpliga. På landsbygden kan man icke nu med fördel anordna fortsättningsskolan såsom aftonskola. De längre avstånden, höstmörkret o. s. v. lägga hinder i vägen därför. Och fortsättningsskolan måste därför bli en dagskola med full läsdag. Vidare måste man för fortsättningsskolan använda folkskolans lärare och lokaler, vilket gör, att endast de tider, då folkskolan har ferier, stå till förfogande för fortsättningsskolan. Tänker man först på julferierna, äro de i regel för korta, för att man där skall kunna passa in en fortsättningsskolekurs om 6 veckor. Och därtill kommer, att en stor del av barnen äro förhindrade att då delta i en sådan kurs på grund av konfirmationsundervisning. Återstår då sommarferierna. Den senare delen av dessa ferier som förordats i propositionen är enligt mitt förmenande en mycket olämplig tid. Det har allmänt klagats över, att skolarbetet ger ett sämre resultat under dessa årets varmaste veckor i juli och augusti. Därtill kommer för landsbygdens del den mycket viktiga omständigheten, att detta är just den tid av året, då man allra bäst behöver de äldre barnen hemma för att hjälpa till med rensningsarbete, skördearbete m. m. sådant. Särskilt vid det mindre jordbruket måste då familjens alla medlemmar hjälpa till, om man på dessa få veckor, som stå till buds, skall hinna med allt arbete, som måste utföras, innan höstregnet kommer. Försöker

Ang.
vissa änd-
ringar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.
(Forts.)

man då vid den tiden från skolstyrelsernas och lärarnas sida tvinga de äldre barnen till fortsättningsskolan, så blir det naturligtvis svåra slitningar mellan dessa och barnens föräldrar. Och därtill kommer, att all den förargelse man åstadkommer är alldeles onödig, därför att från samma håll, d. v. s. från föräldrarnas sida, allmänt förklaras, att man på försommaren utan större svårighet kan undvara de äldre barnen under 6 veckors fortsättningsskurs. Jag har varit ledamot av fortsättningsskolestyrelse under flera år, och jag vet, att det finnes många skoldistrikt, där man under övergångstiden med skolmyndigheternas goda minne haft första årets fortsättningsskolekurs förlagd till försommaren omedelbart efter folkskolans vårtermin, så att de lärjungar, som då slutat folkskolan, fått gå över till fortsättningsskolan. Dessa skoldistrikt skulle nu måhända bli tvingade att helt eller åtminstone delvis lägga om denna ordning. Man förstår då, vilka svårigheter det skall innebära för dessa, där man vant sig vid en god och för orten lämplig ordning, varom alla parter varit överens, att övergå till en olämplig, och enligt båda parternas mening sämre sådan.

Nu hade man emellertid hoppats, att den utredning, som det talas om i propositionen, skulle leda till, att man ej skulle behöva göra en sådan ändring, som på samma gång skulle innebära en försämring. Men jag måste bekänna att man har blivit något besviken, då man av propositionen såg, att herr statsrådet var åtskilligt omedgörligare än skolöverstyrelsen, som man ju eljest brukar klagga över på sina håll. Nu har ju statsutskottet återigen varit mera tillmötesgående och mjukat upp Kungl. Maj:ts förslag, och nu vill jag för min del så gärna hoppas, att herr statsrådet icke skall ha något egentligt att invända mot den uppmjukning, som statsutskottet här gjort.

I detta sammanhang skall jag be att få uttala mitt erkännande och min tacksamhet till statsutskottet för det tillmötesgående, som det i detta fall visat mot landsbygdens skoldistrikt. Men ännu tacksammare skulle jag ha varit, om utskottet velat föreslå, att i andra raden i utskottets kläm vid punkt 5 skulle strykas bort dessa tre ord: »till en del», så att stycket hade fått följande lydelse: »Där Kungl. Maj:t finner skäligt medgiva, må undervisningen i fortsättningsskola kunna förläggas till det läsår» o. s. v. enligt utskottets förslag. Nu är ju utskottet enigt om den där formuleringen, och det tjänar alltså icke mycket till att komma med något yrkande. I förhoppning om, att frågan snart skall komma upp igen, skall jag därför i dag avstå från att komma med något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

För att intet missförstånd skall uppstå, vill jag till sist säga, att i motsats mot vissa andra, som vid olika tillfällen gjort anmärkning på denna punkt, vill jag ej vara med om några inskränkningar i fortsättningsskolans lästid och verksamhet. Då frånser jag naturligtvis sådana fall, där motsvarande och fullvärdig kompensation erhålles, genom att lärjungarna gå i annan skola. Jag sätter mycket stort värde på fortsättningsskolan och anser, att den har en mycket betydelsefull uppgift att fylla. Men jag tycker, att det går för långt, om man skulle tvinga skoldistriktet att förlägga undervisningen till en för vederbörande orter olämplig tid och på det sättet alldeles i onödan framkalla svårigheter och slitningar, något som också inverkar menligt på skolarbetet och förtroendet för fortsättningsskolan över huvud.

Jag vill sluta med en vördsam hemställan till herr statsrådet och regeringen, dels att de måtte taga största möjliga hänsyn till de framställningar, som komma att göras om att få förlägga undervisningen i fortsättningsskolan till försommaren under det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, och dels att herr statsrådet ville medverka till, att vi snarast möjligt måtte få ännu något friare bestämmelser i detta avseende.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Då jag sistlidne lördag begärde ordet i denna fråga, trodde jag ej, att den skulle komma i en sådan si-

tuation, som nu kommit den till del, genom att den förekommer omedelbart efter den här storpolitiska ordturneringen. De frågor, som komma omedelbart efter en sådan ordkamp, får man ju ingen att ha intresse för.

Nu har det blivit så, att jag här antecknat en blank reservation, och då får jag ju i alla fall en liten smula framhålla skälen, varför jag så gjort.

Det är alldeles ostridigt, att om den obligatoriska fortsättningsskolan har stått rätt stor strid ute i Sveriges bygder. Och man förvånar sig ej över, att så blivit fallet, ty i grund och botten är nog Sveriges befolkning, lantbefolkningen inbegripen, tämligen mån om, att barnen skola få en god undervisning. Det är man nog sams om på alla håll. Nu har kanske också något härtill bidragit den stora strid, som stått om folkskolan som bottenskola. Man visste ej då, vart detta skulle komma att leda hän. Nu är denna sak en smula bortblåst, och man kan mera samla sig omkring folkskoleproblemet. Det är klart, att i de kommuner, där man aldrig haft fortsättningsskola, man kunde betrakta detta som en nyhet, och att den liksom alla andra nyheter där förefallit besvärlig. Men även i de kommuner, där man länge haft fortsättningsskola, var det ändå en tämligen kinkig historia med den här lagen om fortsättningsskola, och jag skulle vilja uttrycka den meningen, att det var en smula olyckligt, att denna lag fick för mycket i sig av reglerande bestämmelser. Den är skarpt skuren. Det skall vara så och så beträffande tid och allt dylikt. Det kan jag bekräfta av erfarenheterna från min egen kommun. Där ha vi haft fortsättningsskola i 30 år. Men nu skulle vi passa in det så, att vi skulle följa lagens bestämmelser. Vi skulle taga en smula hänsyn till befolkningen och givetvis även i någon mån taga hänsyn till lärarna. ty på landsbygden kan det ej komma i fråga annat, än att det blir samma lärare i fortsättningsskolan som i folkskolan. Och det var sannerligen bra svårt att koppla ihop dessa saker. Man fick tämligen klart för sig att i dessa bestämmelser om fortsättningsskolan var det en hel del saker, som ej voro så förfärligt avgörande, om de skulle tydas alldeles efter bokstaven. Man kunde visserligen begära dispens och begära att få göra ändringar, men det är ett lotteri. Man fick knopa ihop det, så gott man kunde. Nu har fortsättningsskolan tagit sig den stora uppgiften att vara yrkesbetonad, och vad beträffar de kvinnliga disciplinerna bör den någotsånär kunna vara det. Men beträffande gossarna är det icke mycket hopp om den saken. Det kan bli något för dem, som ha intresse därför, där kan man öppna en liten tittglugg. Det är det hela. Något rationellt kan det ej bli med yrkesundervisningen i fortsättningsskolan. Det kan man vara på det klara med. Man kan verkligen ej få en undervisning, som duger, lika fort, som man skriver ner bestämmelserna därom.

Nu ha vi också alldeles nyligen här i kammaren gjort ett uttalande, att tyngdpunkten skulle läggas på modersmålet och räkning, och jag var en av dem, som anslöto sig därtill just på den grund, att varthän en gosse eller flicka kommer ut och får sin verksamhet som medborgare, behöva de därvid vara hemma i modersmålets behandling och räkning. Var de ställas i samhället, är detta det viktigaste och bör därför vara grundläggande. Nu förmodar jag — och kanske jag kan säga, att jag hoppas — att detta uttalande från andra kammarens sida kommer att visa sig fruktbarande, att det blir på något sätt och i någon mån uppmärksammat. Och det är en viktig sak. Men om det så gör, har jag verkligen svårt att förstå, varför, när man nu har släppt efter på en del av de ytterst rigorösa bestämmelserna, man är så rädd för att gå litet längre i fråga om att släppa efter. Det förstår jag icke. Men det tyder på, att den här lagen om fortsättningsskola är icke det minsta skild från en del andra författningar och lagar, varmed vi blivit lyckliggjorda i vårt land på senare tider, lagar och författningar så teoretiskt rättdragna, att, när de

*Ang.
vissa änd-
rin ar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.
(Forts.)*

*Ang.
vissa änd-
ringar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.*

(Forts.)

gällt i några år, man fått mjuka upp dem och plocka i alla hörn. Jag tycker, att det är ett olämpligt tillvägagångssätt. Man skulle icke taga mer för sig i första taget, än att man kunde vara säker på, att det kunde genomföras. Sedan skulle man kunna komplettera och göra förbättringar. Det tycker jag vore den rätta vägen. Men här går man, som sagt, liksom på många andra områden, en motsatt väg. Man gör strama och skarpa bestämmelser från början och sedan lättar man på dem. Det åstadkommer en viss osäkerhet, och man är ej riktigt på det klara med, vart man egentligen siktat med de här bestämmelserna på detta område liksom på många andra.

Nu är det ett faktum, att åtskilliga kommuner nog ha en rätt allvarlig tanke på att införa sjuårig skoltyp. Ja, då säger man, att det måtte räcka med ett års fortsättningsskola. Man säger, att på en omväg kan det gå. Och det kan ju hända kanske, att efter mycket sökande de få sig meddelat, att deras dispensansökan bifallits. Men det är lika stor utsikt till att den misslyckas. Detta verkar givetvis avhållande på kommunerna från att mera ingående sysselsätta sig med problemet om den sjuåriga folkskolan. Jag vet, att så är förhållandet på ett par ställen i min hemort. Hade vi det åter otvetydigt klart, att den sjuåriga folkskolan berättigade till ettårig fortsättningsskola d. v. s. 180 timmar, då komme vi säkerligen att införa sjuårig folkskola med sju årsklasser. Men nu veta vi icke, vad resultatet skulle bliva, och därför göra vi sannolikt icke detta. Alltså, såvitt jag kan se, motverkar man sitt eget syfte just med dessa bestämmelser om dispenser. Varför skall man egentligen behöva be och tigga, att man skall få ordna denna sak på ett praktiskt sätt?

Jag kan sannerligen icke förstå, varför en skolkurs av ett helt år skall vara underlägsen 180 timmar i en fortsättningsskola, ty den undervisningsplan, som man skall begagna i dessa skolor, skall ju behörigen fastställas. Sålunda kan jag icke inse, att hinder skulle möta på sådan grund. Jag tycker, att det är ett oerhört plåstrande, som här gör sig gällande. Jag tror, att det hela kunde göras litet mjukare. Detta sätt är icke tillfredsställande. Det väcker icke det rätta förtroendet, det säger jag rent ut. Det är verkligen så ställt, att fortsättningsskolan behöver vinna den sympati och det förtroende, som kan uppbringas för densamma. Det är icke tu tal om den saken, ty denna skola har mötts av synnerligen starkt motstånd på många håll just på grund av de rigorösa bestämmelserna. Jag har velat göra mig till tolk för en mening, som företrädes av många skolrådsledamöter och delas av många andra över ett vitt utbrett område, nämligen att man bör kunna åtminstone delvis bibringa fortsättningsskolans kunskapsstoff i folkskolan. Man behöver väl icke vara så förskräkligt kinkig i att hålla på det formella, rörande timantalet m. m. Det är allt detta, som alstrat aversion mot fortsättningsskolan på många håll. Det vore glädjande, om verkligen denna gren av folkskolan kunde vinna samma sympati, som fanns t. ex. i min uppväxttid, när folkskolan var hållen som en ögonsten bland lantbefolkningen. Det är någonting, som kommit emellan och som man bör ju förr dess hellre bortarbeta. Det kan göras, utan att kunskapsstoffet behöver bringas ned det minsta. Man bör, med ett ord sagt, koncentrera vår folkskola, så att hon blir en verklig folkskola. Särskilt bör man söka giva modersmålet och räkning en framskjuten plats, ty dem behöva alla. Det får icke bli så, att man bara sätter upp åtskilliga ämnen utan praktiskt gagn på fortsättningsskolans läroplan.

Jag har bara velat uttala detta, herr talman, och jag har icke något yrkande.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Då den föregående ärade talaren icke gjorde något yrkande, skall jag icke gå närmare in på saken. Jag und-

rar blott, vad han egentligen inlade i att man icke skulle vara så »kinkig». Kanske rent av han menade, att det vore bäst att taga bort hela tvånget med fortsättningsskolan.

Det var emellertid icke för att säga detta, som jag begärde ordet, utan det var för att rikta en vädjan till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att, när författningen skall utformas angående ettåriga fortsättningsskolan med 180 timmar, det då tages hänsyn till ämnet hushållsgöromål, som ju i den ettåriga fortsättningsskolan icke får det utrymme, som är önskligt. Det torde bliva nödvändigt att förlägga några av fortsättningsskolans ämnen till exempel modersmålet och matematiken till det sjunde skolåret, så att det sedan i fortsättningsskolan blir så mycket som möjligt och minst 120 timmars undervisning i hushållsgöromål. Det torde nämligen förhålla sig så att ute på landsbygden finnes det intet ämne i fortsättningsskolan, som är så populärt både bland föräldrarna och särskilt bland flickorna som just denna undervisning i hushållsgöromål. Det är naturligtvis icke bara därför, som man skall gynna detta ämne, utan det är framför allt därför, att det är både nödvändigt för de uppväxande flickorna och nyttigt för land och folk, att på detta område gives den bästa undervisning, som kommer de blivande husmödrarna till ovärderlig hjälp att sköta sina hem.

Därför ber jag att få vädja till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att när författningen utformas, det tages hänsyn till det av mig uttalade önskemålet.

För övrigt, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr Rydén: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i anledning av herr Olssons i Kullenbergstorp anförande.

Jag håller före, att det medför svårigheter, att man omarbetar de grundläggande bestämmelserna för fortsättningsskolan varje år. Jag tycker för min del, att det varit nästan ändamålsenligare, om man icke lagt fram denna proposition i år, utan väntat tills den kunde tagas upp i samband med den fråga, varom riksdagen skrev i fjol. Då kunde allt hava behandlats på en gång. Emellertid, när den kungl. propositionen framkommit och motioner väckts, tyckte vi på avdelningen i statsutskottet, att det icke vore riktigt att avvisa det hela med hänsyn till den skrivelse, som tidigare avlåtits.

Jag tror i alla fall, att det är i hög grad önskligt, att man kommer till stabilitet, ty detta ständiga ändrande av föreskrifterna är ägnat att framkalla oriktiga föreställningar och osäkerhet på detta område. Jag kan icke tolka herr Olssons i Kullenbergstorp anförande på annat sätt än så, att han själv måste vara i någon mån ett offer för den osäkerhet, som ute i landet gjort sig gällande beträffande lagstiftningens ståndpunkt i dag eller vid varje särskilt tillfälle. Han anförde här de fall, då man går över till den sjuåriga folkskolan och inarbetar i kursplanen för det sjunde skolåret en del av fortsättningsskolans lärostoff. Han höll före, att skoldistriktet våga icke göra detta, därför att de sväva i ovisshet om, huruvida de därmed skulle få rätt att hava endast ettårig fortsättningsskola som påbyggnad. Jag vill då säga, att den ändring i föreskrifterna på detta område, som herr Olsson i Kullenbergstorp närmast berörde, är ju utfärdad. Skoldistriktet kunna med den lagstiftning, som gäller, innan den nya, som vi hava att behandla, träder i kraft, vara fullkomligt säkra på, att om de inrätta en sjuårig folkskola och i kursen för den sjunde klassen inarbeta så mycket av fortsättningsskolans stoff, som minst motsvarar det ena fortsättningsskolårets kursmoment, då meddela de högsta skolmyndigheterna på grund av den nu gällande författningen tillstånd att anordna ettårig fortsättningsskola. Jag vet, att herr Olsson i Kullenbergstorp i olikhet med en hel del andra människor verkligen läser författningar och så-

*Ang.
vissa änd-
ringar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.
(Forts.)*

*Ang.
vissa änd-
ringar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.
(Forts.)*

dant. Då även han ger uttryck åt osäkerhet, anser jag det önskvärt, att det klargöres här i debatten, att på denna punkt behöver ingen tvekan råda, under förutsättning nämligen, att skoldistriktet hava sina skolor väl ordnade och kunna inarbeta dessa kursmoment i det sjunde skolårets kurs.

I övrigt vill jag framhålla som angeläget på detta område enligt min uppfattning, att vi få det sjunde skolåret i folkskolan omlagt i praktisk riktning. Jag har på mitt ansvar föredragningen av 1919 års undervisningsplan. När jag handlade detta ärende, var det största bekymret hos mig, att undervisningsplanen beträffande det sjunde skolåret var lagd icke som tillskott till folkskolkursen med nytt ämnesstoff i förhållande till de sex föregående årens, utan att man anordnat den sjuåriga folkskolan så, att man på det sjunde året bredde ut den sexåriga folkskolekursen. Det blev visserligen möjlighet till fördjupade studier, när man bredde ut kursen i stället för att tillägga något nytt. Jag sökte emellertid att omarbeta undervisningsplanen i denna punkt så mycket som möjligt. Men i det yttrande, jag hade till statsrådsprotokollet, när undervisningsplanen antogs, framhöll jag som ett viktigt önskemål att få det sjunde skolåret omarbetat i praktisk riktning. Efter genomförandet av fjoljårets skolbeslut är det ett mycket viktigt behov att genomföra denna reform fortast möjligt, så att vi alltså få den sexåriga folkskolan, som bildar grunden i skolväsendet och har gemensamt kunskapsstoff, samt giva det sjunde skolåret en praktisk inriktning och låta barnen där övervägande sysselsätta sig med sådana ämnen, som äro av särskild betydelse för det praktiska och medborgerliga livet. Får man en sådan omläggning av det sjunde skolåret i praktisk riktning och lägger man där särskild vikt vid sådana delar av modersmålsundervisningen, som äro av särskild betydelse för blivande medborgare och arbetsmänniskor, och vid räkneundervisningen, som blir inriktad på det praktiska livets förhållanden, då blir detta sjunde skolår på ett helt annat sätt ägnat att tråda i stället för det första fortsättningsskolåret. Ur alla synpunkter skulle jag vilja framhålla som den viktigaste angelägenheten på detta område att icke bara lappa på fortsättningsskolbestämmelserna utan att beträffande själva folkskolundervisningen fullfölja den tanke, som i varje fall var vägledande för de ändringar, som gjordes från min sida i undervisningsplanen i syfte att giva det sjunde skolåret en praktisk inriktning.

Jag skulle vilja tillägga, att får man kurserna omlagda, så är det enligt mitt förmenande en synnerligen tänkbar väg att lägga de 180 timmar av fortsättningsskolan, som återstå, i så nära anslutning som möjligt till det sjunde skolåret. Det skulle vara till stor nytta att få det ordnat på det sättet. Jag kan för min del icke tillmäta de invändningar, som man gör mot detta att få fortsättningsskolan i tämligen nära anslutning till den avslutade folkskolan, så stor betydelse, att desamma överväga de fördelar, som barnen hava av en sådan anordning.

Således, herr talman, när diskussionen om fortsättningsskolans anordnande kommit att äga rum, skulle jag vilja uttrycka som närmast liggande önskemål, att man får det sjunde skolåret praktiskt inriktat och sedermera kan foga de 180 timmarna i fortsättningsskolan i så nära anslutning till detta sjunde skolår, att föräldrar, barn och hem få de minsta möjliga svårigheter. Jag tror, att både folkskolan och fortsättningsskolan skulle vinna väsentligt på en sådan omläggning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Grapenson**: Herr talman! Hur varm vän till vår folkundervisning man än må vara, måste man dock beträffande fortsättningsskolan fråga sig, huruvida denna skolform har att påräkna någon större framtid. Jag har under de närmast gångna året arbetat rätt mycket med att söka sätta fortsättningsskolan på

fötter i en större lappmarksförsamling. Vid de föräldramöten, som där hållits, har man fått höra de mest förbittrade uttalanden mot nu ifrågavarande skola och även uttalanden, vilka i anledning av fortsättningsskolans tillkomst gått i misskrediterande riktning för folkskolan. Det är icke underligt, att det för lappmarksbefolkningens barn, vilka kunna hava att färdas 6—7 kilometer till och från fortsättningsskolan och delvis vintertiden i mörker och kyla, kunna uppstå svårigheter av olika slag under skolgången. Det är fattigt i mångt hem däruppe. Då jag uppmanade föräldrarna att skicka sina barn till fortsättningsskolan, kunde jag få t. ex. följande svar: »Tag barnet, giv det mat och kläder; då får ni undervisa det bäst ni vill; ty vi hava icke råd att allfort skicka gossen eller flickan till skolan. Barnet är nu stort nog att kunna tjäna sitt uppehälle; vill ni fortsätta med eder undervisning så tag det, men sköt då om det och giv det mat, kläder och allt vad det behöver.» Det förefaller därför ofta hopplöst att tänka sig, att denna nya skola någon gång kan bli så populär, att den kan göra sådan nytta, som man tänkt sig.

Den linje, som dock enligt min uppfattning kan tänkas vinna en viss förståelse, är den yrkesbetonade fortsättningsskolan, om den förnuftigt anpassas efter rådande förhållanden. Den borde omfattas med större intresse än vad nu synes vara fallet. Jag har motionerat i föreliggande ärende och därvid framställt vissa yrkanden. Dessa hava dock sedermera blivit i viss mån tillgodosedda genom den kungl. propositionen, vilken framlades efter motionens avlämnande. Beträffande det av mig påyrkade medgivandet har man sålunda icke ställt sig helt avvisande, men man har dock stipulerat, att den andra årskursen efter tillämpandet av ett dylikt medgivande icke får börja sin verksamhet förrän tidigast ett år efter det undervisningen i den första årskursen avslutats. Ett större läraremöte i min hemort uppfordrade mig i påsk att energiskt protestera mot en bestämmelse, som så litet som den nu angivna tog hänsyn till föräldrarnas berättigade intressen.

Jag har, herr talman, icke något yrkande, då jag förstår, att ett sådant icke från min sida betyder något mot ett enigt utskott. Men jag har i varje fall i anledning av de ytterst nedslående erfarenheter, som jag har beträffande fortsättningsskolan och dess sannolika framtid, icke kunnat underlåta att vid detta tillfälle helt kortfattat framlägga något litet av dessa erfarenheter och få dem intagna i kammarens protokoll.

§ 7.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Löfgren* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 250, angående godkännande av en mellan Sverige och Spanien undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat.

Nämnda proposition bordlades.

§ 8.

Fortsattes föredragningen av statsutskottets utlåtande, nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar med avseende å fortsättningsskolans anordnande jämte i ämnet väckta motioner, och yttrade därvid:

Herr *Olsson* i Kullenbergstorp: Herr talman! Då herr *Bengtsson* i Norup framkastade någonting, som kunde antyda, att jag icke vore så väl förtrogen med dessa saker, vill jag säga, att då jag varit skolrådsledamot i en kommun, där vi hade fortsättningsskola ett trettiotal år tidigare än det blev i lag ålagt att hava dylik skola, tror jag, att herr *Bengtsson* i Norup var litet tidigt ute med sitt omdöme. För övrigt skall jag icke bemöta honom.

Ang.
vissa ändringar med avseende å fortsättningsskolans anordnande.

(Forts.)

Ang.
vissa ändringar med avseende å fortsättningsskolans anordnande.

(Forts.)

Ang.
vissa änd-
ringar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.
(Forts.)

Herr Rydén ansåg, att jag var icke alls så klar som jag borde vara i denna fråga. Jag erkänner naturligtvis mycket gärna, att jag icke har den stora klarhet, som han besitter i fråga om fortsättningsskolan. Men hur stor hans klarhet än var, så har han dock nu i denna fråga fått slå en smula på reträtt och söka ändra på bestämmelserna sådana de först skrevos. Ty jag antager, att bestämmelserna från första början voro mera i överensstämmelse med herr Rydéns åskådning än nu, sedan de blivit en liten smula uppmjukade.

Sedan sade herr Rydén, att jag farit alldeles vilse, när jag trott, att man icke, även om man införde sjuårig folkskola, kunde vara säker om att slippa ifrån med allenast ettårig fortsättningsskola. Redan med de nuvarande bestämmelserna, sade han, kunde man vara säker att i ett sådant fall icke behöva mer än ett år i fortsättningsskolan. Ja, men sedan sade han ju själv, att skolöverstyrelsen skall bifalla en framställning, och han sade, att detta sker under förutsättning, att det hela är ordnat så, att det kan bifallas. Det är just det, som man är rädd för ute i kommunerna, nämligen att det skall haka upp sig på någon punkt, så att en framställning icke bifalles.

Herr Rydén sade vidare, att han hela tiden hade önskat, att det sjunde skolåret skulle meddela undervisning i praktisk riktning. Ja, det vilja vi säkert också på landsbygden, men det kan ju hända, att herr Rydén och jag icke ha precis samma uppfattning om vad som är praktiskt. Om jag läser igenom den långa och digra förteckningen över de ämnen, som kunna upptagas till undervisning i fortsättningsskolan, finner jag där åtskilliga ämnen, som jag icke alls kan anse vara praktiskt att ha på folkskolans nivå. Vad säger herr Rydén om ett sådant ämne som geodesi? Det är ändå ett av de ämnen, som man kan välja att ge undervisning uti. Jag kan räkna upp flera dylika. Jag tror, att det allt som allt är 80 stycken ämnen, som man kan välja ibland. Jag tycker verkligen, att det nästan skulle behövas ett universitet för alla dessa ämnen. Jag förmodar emellertid, att herrarna ha tyckt, att det är att lägga undervisningen praktiskt. Jag måste för min del reagera emot detta, och jag fruktar för att det aldrig skall gå att få en sjuårig folkskola efter sådana linjer ute på landsbygden. Däremot tror jag, att herr Weijnes motion ger uttryck åt en mera praktisk uppfattning om denna sak.

Jag vågar för min del uttala den förhoppningen, att kommunerna skola lämnas klart besked om att när de ha den sjuåriga skolan och denna är tillfredsställande ordnad, så skall det räcka med ett års fortsättningsskola på 180 timmar.

Herr Rydén: Herr talman! Jag förstår verkligen icke, var herr Olsson i Kullenbergstorp läst någonstans, när han kommer och säger, att det finns 80 ämnen i fortsättningsskolan, däribland geodesi och sådant. Fortsättningsskolan har tre ämnen, nämligen i den yrkesbestämda skolan arbetskunskap, medborgarekunskap och modersmålet och i den allmänna skolan medborgarekunskap, modersmålet och en på orten och näringslivet inriktad undervisning i naturkunnighet. Dessutom kan räkning ingå som en detalj i detta. Det är klart, att det därvid kan komma in något tal i en räkning, som kan tangera vad herr Olsson i Kullenbergstorp talade om, men antalet ämnen är som sagt var endast tre, och dessa äro sådana, som kunna vara av särskild betydelse för den praktiska och medborgerliga gärning, som väntar barnen ute i livet.

Eftersom herr Olsson i Kullenbergstorp ville särskilt antyda, att jag på denna punkt skulle representera den hårda handen och viljan, vill jag också säga, att förslaget om den tvååriga fortsättningsskolan utarbetades ju på sin tid av folkundervisningskommittén, i vilken satt bland annat en hel mängd representanter för det praktiska livet. Jag var icke alls med, herr Olsson i Kullenbergstorp, utan det var representanter för skolväsendet och för det

praktiska livet. Jag kan ju nämna en sådan man som brukspatron Ljungberg, dåvarande chef för Kopparbergs bergslag. Det var en av industriens män i denna kommitté. Där satt vidare Paul Hellström, kanslirådet Tigerschild, Jansson i Djursåtra och sådana personer, som rakt icke kunna anses vara så förfärligt fjärran från det praktiska livet och dess förhållanden.

I den nämnd, där jag var med, och som stod under ledning och ordförandeskap av landshövding de Geer, funnos också åtskilliga representanter för det praktiska livet och industrien. För att taga ett exempel från herr Olssons i Kullenbergstorp eget län kan jag ju nämna agronom Ljung på Svalöv. Denna nämnds medlemmar, som visst icke representerade några ensidiga skolintressen, gingo dock alla in för den tvååriga fortsättningsskolan. Det är klart, att när det rått en sådan fullständigt enhällig uppfattning bland alla dessa personer, så går man icke in till riksdagen med ett förslag, som bryter sönder allt detta.

Jag har emellertid för min del alltid gått ut ifrån, och jag gjorde det senast vid fjolårets debatt om den stora skolreform, för vilken man då drog upp huvudlinjerna, att när det gäller övergången, skall man förfara med smidighet och varsamhet och så långt det är möjligt försöka taga hänsyn till olika förhållanden. Detta har även gällt fortsättningsskolan. Vad jag emellertid hela tiden stritt emot så gott jag har kunnat har varit de ansatser, som gjorts för att helt och hållet förkväva den för att icke få den till stånd.

Jag tror, att vi skola nog även på detta område så småningom komma att finna varandra, så snart man är överens om att fortsättningsskolan är en god och för vår ungdom nyttig skola, och att det gäller att ordna den så, att den blir så praktisk och nyttig som möjligt och att den icke kommer att på något oskäligt sätt verka betungande, sedan folkskolans kurser äro avslutade. Det är min övertygelse, att vi nu äro på väg att finna varandra. Jag tror, att den spänning, som en tid syntes vara ganska stark, nu befinner sig i upplösning, och att vi, liksom när det gällde att finna former för folkskolans arbete, vilket först skedde efter många strider och funderingar och olika försök, skola komma att finna varandra även i gemensamt arbete för fortsättningsskolan.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 96, i anledning av väckta motioner om anslag till uppförande av en nybyggnad för paleontologiska institutionen vid universitetet i Uppsala; och

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkten 149, gjorda framställning angående bidrag till de allmänna läroverkens ljus- och vedkassar; samt

första lagutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 10 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § i lagen den 10 mars 1923 med vissa bestämmelser rörande hyra.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

Andra kammarens protokoll 1928. Nr 31.

*Ang.
vissa ändringar med
avseende å
fortsättnings-
skolans an-
ordnande.
(Forts.)*

§ 10.

Ang. utredning om införande av obligatorisk sjukförsäkring.

Till avgörande företogs härefter andra lagutskottets utlåtande, nr 29, i anledning av väckt motion angående utredning om införande av obligatorisk sjukförsäkring i Sverige.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 39, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Berglund* föreslagit, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av utredning rörande införande snarast möjligt av obligatorisk sjukförsäkring i Sverige.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herrar *Linder, Thorberg, Berglund, Magnusson* i Kalmar, *Hage, Johanson* i Stockholm och *Holmström* i Stockholm, vilka ansett, att utskottet bort förorda bifall till motionen.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Holmström** i Stockholm: Herr talman! Såsom kammarens ledamöter finna, har herr *Linder* m. fl. i detta betänkande avgivit en reservation. Reservationen innehåller ingenting annat än ett bifall till den av herr *Berglund* väckta motionen. Den utgår nämligen från den förutsättningen, att det varit önskvärt, om man fått till stånd en sådan utredning, som motionären här begär, då alla måste vara eniga om att sjukförsäkringen ingalunda är ordnad på ett så tillfredsställande sätt som önskvärt vore. Jag skall emellertid icke i onödan upptaga en diskussion utan ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Carlsson** i Stockholm: Herr talman! Såsom bekant hava många och vidlyftiga utredningar om sjukförsäkringens ordnande i vårt land ägt rum. Vi hade en kommitté, socialförsäkringskommittén, som på sin tid framkom med ett förslag, och detta utmynnade i ett betänkande om en allmän sjukförsäkring, som emellertid på grund av ekonomiska och statsfinansiella hänsyn icke förelades riksdagen. Man har sedan sökt sig fram på den frivilliga försäkringens linje genom en utbyggnad och omorganisation av den frivilliga sjukförsäkringen. Det förelåg, som bekant, förslag härom åren 1926 och 1927, men dessa förslag vunno icke riksdagens bifall någotdera, vadan sjukförsäkringen sålunda ännu befinner sig i samma prekära läge som tidigare. Då emellertid riksdagen tvenne gånger avslagit frågan om ett utbyggande av den frivilliga försäkringen och ett påbyggande av dess organisation, torde detta böra uttolkas så, att man har att pröva linjen om en obligatorisk sjukförsäkring. Det är dock så, mina herrar, att i Europa icke mindre än 19 stater genomfört en obligatorisk sjukförsäkring och bland de stater, som återstå, är det flera, som stå beredda att pröva införandet av den obligatoriska sjukförsäkringen. En utredning om denna försäkring kan läggas så, att den begränsas och beskäres, tills man får en fullödig och lämplig organisation, och sedan kan försäkringen så småningom påbyggas. Man har här såväl nu som tidigare åberopat statsfinansiella skäl: man har icke råd, säger man. I andra länder åter är det mångenstädes så, att frågeställningen är denna: ha vi råd att undvara en förnuftig och praktisk sjukförsäkring?

Jag förstär mycket väl, herr talman, att ett bifallsyrkande till motionen icke kan leda till något nu, eftersom frågan fallit i första kammaren, men trots

detta skall jag ändå be att förena mig om den reservation, som framförts av herr Linder m. fl.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Jag inskränker mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Ang. utredning om införande av obligatorisk sjukförsäkring.
(Forts.)

§ 11.

Vid härpå skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande, nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa beslut, som fattats av den internationella arbetsorganisationens konferens vid dess tionde sammanträde i Genève år 1927, blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ -12.

A föredragningslistan var vidare upptaget andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckta motioner, angående hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion nr 318 hade herr *Hansson* i Stockholm *m. fl.* föreslagit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa snar undersökning om hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden samt på grundval av denna undersökning vidtagna eller för riksdagen föreslå nödiga åtgärder för undanröjande av konstaterade missförhållanden.

Ang. hotell- och restaurangpersonalens samt badhuspersonalens arbetsförhållanden m. m.

Herr *Möller m. fl.* hade inom första kammaren väckt en likalydande motion nr 166.

Första kammarens andra tillfälliga utskott, som haft att behandla sistnämnda motion, hade i sitt utlåtande nr 6 hemställt, att första kammaren för sin del måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t, i av utskottet angiven omfattning, ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föränleda.

Uti en vid detta utlåtande fogad reservation hade två ledamöter av utskottet förklarat sig anse, att utskottet bort hemställa, att första kammaren för sin del måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning dels, i den omfattning, som i reservationen angivits, av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket, dels ock rörande badhuspersonalens arbetsförhållanden, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Vid ärendets behandling i första kammaren antog kammaren det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen. Detta beslut hade delgivits andra kammaren, som hänvisat ärendet till sitt fjärde tillfälliga utskott.

I föreliggande utlåtande hemställde nu sistnämnda utskott, att andra kammaren måtte biträda första kammarens i ärendet fattade beslut.

Ang.
hotell- och
restaurang-
personalens
samt badhus-
personalens
arbetsförhål-
landen m. m.

Häremot hade reservation anmälts av herrar *Lilliecreutz*, *Olsson* i Högby och *Larson* i Tönnersa, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om arbetsvillkoren inom hotell- och restaurangyrket och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

(Forts.)

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Lilliecreutz: Herr talman! I två likalydande motioner har hemställts i bägge kamrarna om en utredning i syfte att fastställa såväl hotell- och restaurangpersonalens som även badhuspersonalens arbetsförhållanden m. m. ävensom anhållits hos Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder, som kunna följa av en sådan utredning. Motionen i första kammaren har behandlats av dess andra tillfälliga utskott, som tillstyrkt motionen i vad den avsett hotell- och restaurangpersonalen men avstyrkt densamma, såvitt angår badhuspersonalen. Emot detta utskottets beslut hava två reservanter anmält sin reservation, och första kammaren har bifallit reservationen. Motionen i denna kammare har varit föremål för behandling av kammarens fjärde tillfälliga utskott, och utskottsmajoriteten synes hava blivit så imponerad av första kammarens beslut, att den beslöt hemställa om bifall till det beslut, som första kammaren fattat. Mot denna utskottets mening hava jag och jämte mig två andra ledamöter anmält reservation, och det är med anledning härav, som jag, herr talman, har begärt ordet.

Vid en hastig prövning av dessa motioner kan det synas ganska likgiltigt, tycks det, om man tar med badhuspersonalen, när i alla fall en utredning skall komma till stånd. Vi reservanter ha emellertid försökt se på frågan något mera objektivt, och vi förmena, att en utredning aldrig bör vara självändamål, utan att för densamma skall finnas ett klart utstakat mål, som icke kan nås annat än efter verkställd utredning. När vi förordat bifall till framställningen om en undersökning rörande hotell- och restaurangpersonalen, har detta skett på den grund, att denna utredning ansetts behöfvlig ifrån såväl arbetare som arbetsgivarehåll och jämväl tillstyrkts av socialstyrelsen. Beträffande badhuspersonalen åter ligger saken helt annorlunda till. Motionärerna framhålla i sin motion, att det råder vissa missförhållanden beträffande badhuspersonalens arbetsförhållanden. Vi reservanter sakna visserligen anledning bestrida, att så är förhållandet, även om man icke i vare sig motionerna eller de handlingar, som varit för utskottet tillgängliga, kunnat läsa ut, att några större missförhållanden äro rådande. Men även om man går med på att det kanske icke överallt är så väl beställt, som det skulle kunna vara, frågar man sig dock, om det är nödvändigt att tillgripa statsåtgärder för att åstadkomma den rättelse, som kanske i några fall kan vara erforderlig. I det fallet äro vi för vår del av en helt annan uppfattning än utskottsmajoriteten. Motionärerna framhålla, att en tredjedel av de nuvarande badinrättningarna ägas av eller stå under kontroll av de kommunala myndigheterna; huru är det med de återstående två tredjedelarna? frågar man då. Äro förhållandena där sådana, att deras personal står rättlös? Så är ingalunda förhållandet, ty även för dessas vidkommande hava de kommunala myndigheterna ganska stor möjlighet att gripa in och vidtaga rättelse, där det kan vara behöfvligt. Badanstalterna äro, på mycket goda grunder kan man säga, ställda under de kommunala myndigheternas kontroll. De avse att tillgodose vissa allmänna hygieniska och sanitära krav, och de kommunala myndigheterna ha därför också befogenhet att ingripa på detta område. Med utnyttjande av § 3 i den s. k. butikstängningslagen äga de kommunala myndigheterna full befogenhet att rätta till, där så behövs. Nu hava varken motionärerna eller utskottsmajoriteten kunnat visa,

att dessa möjligheter blivit utnyttjade utan att någon rättelse kunnat ske, men så länge, mina herrar, så icke ägt rum, anse vi, att en undersökning beträffande badhuspersonalens arbetsförhållanden är alldeles onödig. Först när det visats, att alla befintliga möjligheter till fulla utnyttjats utan att rättelse kunnat vinnas, anse vi ett statsingripande befogat. Jag får därför, herr talman, yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

*Ang.
hotell- och
restaurang-
personalens
samt badhus-
personalens
arbetsförhål-
landen m. m.
(Forts.)*

Herr Lindberg: Herr talman! I fråga om hotell- och restaurangpersonalens arbetsförhållanden har man inom utskottet varit fullt enig om att en utredning bör komma till stånd. Tveksamhet har emellertid rått, när det gäller badhuspersonalens arbetsförhållanden. Det har, såsom reservanterna framhållit, anförts, att genom butikstängningslagens bestämmelser finns det möjlighet för de kommunala myndigheterna att reglera badanstalternas öppethållande på ett sådant sätt, att den där anställda personalen erhåller en rimlig arbetstid. Nu är det kanske icke riktigt att säga, att arbetstiden för denna personal sammanfaller precis med tiden för badhusinrättningarnas öppethållande. Den omständigheten, att badhusen öppethållas en viss mindre tid på dagen, innebär ju icke detsamma som att personalen har arbete endast under denna tid. Den har arbete både före badhusets öppnande och efter dess stängande. För övrigt har man inom utskottet på sina håll ansett, att det icke vore lämpligt, om man från de kommunala myndigheternas sida skulle bestämma badhusens öppethållande ur den synpunkten, att personalen bör få en rimlig arbetstid. Det kan tänkas att allmänhetens intressen icke skulle bli vederbörligen tillgodosedda.

Första kammaren har redan beslutat en utredning både om hotell- och restaurangpersonalens och om badhuspersonalens arbetsförhållanden. Skulle nu andra kammaren biträda reservanternas förslag, skulle detta innebära, att frågan i sin helhet fallit vid denna riksdag. Detta ha vi inom utskottet icke kunnat vara med om. Vi mena, att en utredning bör komma till stånd, men i vår motivering ha vi med hänsyn till den tveksamhet, som varit rådande, framhållit, att denna utredning i vad den avser badhuspersonalen ju icke nödvändigt behöver anordnas med den förutsättningen, att lagstiftningen skall ingripa på detta område, utan att man bör pröva frågan, huruvida det är behöfligt med en lagstiftning eller om det icke kan räcka med de bestämmelser, som finnas i butikstängningslagen. Det är alltså fråga om en fullkomligt förutsättningslös utredning. Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Järte: Herr talman! Det föreligger här ett exempel på hur den ena statsmakten motverkar den andra. Den första statsmakten, Kungl. Maj:ts regering, har vidtagit åtgärder för att begränsa statistiken i den offentliga förvaltningen. Det kan också vara en i och för sig lofvärd strävan att i sparsamhetens intresse hålla denna inom rimliga gränser. Hur går det emellertid med denna strävan, om samtidigt den andra statsmakten, riksdagen, gång på gång begär nya utredningar, som kräva mera statistik?

Här föreligger just ett exempel på en sådan sak. I dagarna väntas ett betänkande från 1926 års besparingssakkunniga, som anse, att socialstatistiken i åtskilliga avseenden bör beskäras. Men om kammaren nu bifaller utskottets hemställan, skriver riksdagen samtidigt och begär en utredning, som kräver mer statistik, flera arbetskrafter och ökade kostnader. Sådana fall förekomma ofta. Man klagar allmänt över att statistiken är så dyrbar och att den sväller, och riksdagen begär begränsning av densamma, men själv är riksdagen mycket villig att gång på gång beställa nytt arbete av den officiella statistiken.

Jag skulle säga mindre om detta utredningskrav därest detta verkligen fyllde ett kännbart behov. Såsom emellertid framgår av föreliggande aktstycke-

Ang.
hotell- och
restaurang-
personalens
samt badhus-
personalens
arbetsförhål-
landen m. m.
(Forts.)

ken, utgav socialstyrelsen av trycket år 1923 en ganska diger bok just om hotell- och restaurangpersonalens arbets- och lönevillkor, hämtat ur material från tiden från och med år 1915 till och med år 1920. Det sistnämnda årets standard kan alltså anses vara belyst i denna publikation. Härtill kommer, att vid revisionen av åttatimmarslagen år 1923 hade man låtit yrkesinspektrisen verkställa en ganska ingående undersökning om samma förhållanden, och de härvid framkomna uppgifterna funnos intagna i den dåvarande kungl. propositionen. Sålunda har man siffror både från år 1920 och år 1923, som äro framlagda för offentligheten, och som ge en god bild av läget. Det har vitsordats från såväl personalorganisationerna som myndigheterna, att sedan dess ha förhållandena, särskilt i fråga om arbetstiden, förbättrats. Sålunda kommer någon försämring icke att kunna konstateras genom en ny utredning, utan man får endast det faktum bekräftat, att man lyckats få bättre förhållanden på detta område. Vad skall en sådan ny utredning egentligen tjäna till? Vad vill man då? Skall det på nytt utredas för utredningens egen skull?

Arbetsgivarna ha icke motsatt sig en ny utredning, såsom framgår av deras skrivelse till socialstyrelsen, förmodligen därför, att de veta med sig, att det icke finns något att fördölja för en sådan ny utredning. Antagligen mena de, att vill staten kosta på en ny utredning, skola de gärna stå till tjänst med allt tillgängligt material för att visa, att man icke behöver skämmas för något. För min del bortser jag fullständigt från parternas uppfattning och betonar blott en allmän synpunkt. Det föreligger då enligt min mening inga som helst bärande skäl för att gå med på en så dyrbar undersökning, endast därför att från fackföreningshåll inspirerade socialismotioner framkommit, som i själva verket innehålla en begäran om att få förhållanden belysta, som redan äro kända. Jag skulle därför helst velat yrka avslag på det hela, men som saken nu ligger, får man försöka rädda vad som räddas kan genom att yrka bifall till reservationen, som i varje fall påyrkar en begränsning av den begärda utredningen. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid av herr Järte, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 13.

Föredrogos vart efter annat bankoutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pensionering av besiktningsmän vid exportslakterier och andra enskilda, under offentlig kontroll ställda slakteriinrättningar;

nr 39, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om årligt understöd åt eldaren vid riksbankens avdelningskontor i Umeå E. A. Bäckströms änka; och

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för befattningshavare vid domkapitlens expeditioner m. m., i vad avser viss ersättning till prästerskapets änke- och pupillkassa från ett under elfte huvudtiteln uppfört förslagsanslag, jämte en i ämnet väckt motion.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,32 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 2 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på middagen började sammanträdet.

§ 1.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion, II: 402, i fråga om beredande av skydd mot oskäligen anspråk på ersättning jämlikt lagen om rätt till litterära och musikaliska verk; och yttrade därvid:

Herr **Hallén**: Herr talman! Det utlåtande, som här föreligger ifrån vederbörande utskott, börjar med att efter en kort historik gentemot motionen söka göra gällande, att det här icke är fråga om något monopol på rätten till utförande av musikaliska verk, och utskottet bestrider alltså monopolställningen hos detta företag, på vilket vi här sökt rikta riksdagens uppmärksamhet och som med ett förkortat uttryck går under namnet Stim. När utskottet säger, att påståendet, att man här har att göra med ett uteslutande monopol, icke är riktigt, då skall jag tillåta mig att häremot invända, att när det gäller musikaliska verk, som äro mindre än 30 år gamla, måste man säga, att denna sammanslutning Stim har en verklig monopolnatur i sin ställning till dessa frågor och i sin förmåga att behärska marknaden. Utskottet erkänner också något längre fram i sin motivering, att det icke fullständigt saknas fog för den uppfattning, för vilken vi motionärer gjort oss till talesmän, nämligen att den organisation, som här påtalas, vid sina ersättningsuppgörelser kanske icke alltid kommit att iakttaga den hänsyn och den varsamhet, som statsmakterna måste hava förutsatt, då denna skyddslagstiftning kom till. Jag vill också tillägga, att utskottet medger, att utvecklingen på detta område bör föl-

*Ang.
skydd mot
oskäligen
anspråk på
ersättning
jämlikt
lagen om
rätt till
litterära
och
musikaliska
verk.*

Ang.
skydd mot
oskäligen an-
språk på er-
sättning jäm-
likt lagen om
rätt till litte-
rära och mu-
sikalska verk.

(Forts.)

jas med all uppmärksamhet och under hänsynstagande icke minst till de nya förhållanden, som uppstått genom tillkomsten av rundradion.

Det är emellertid märkligt, att utskottet på denna sista punkt icke har kostat på sig ett något grundligare och mera ingående resonemang angående just den konflikt, som kan tänkas uppstå här i Sverige mellan Aktiebolaget Radiotjänst å ena sidan och den s. k. Stim-organisationen å andra sidan. Ty om kammaren tar del av det utlåtande från Radiotjänst, vilket såsom bilaga 5 är bifogat utskottsbetänkandet, så framträder där i upprepade vändningar klart och tydligt, att det är en allvarlig farhåga, som Radiotjänst i detta avseende uttalar. Det heter på ett ställe: »Vid förhandlingsbordet kan sålunda monopolsammanslutningens styrelse, som är den i praktiken bestämmande, med lagens stöd framställa snart sagt vilka krav som helst, och även om klokheten och hänsynen till den allmänna opinionen hittills förmått den svenska komponistföreningen till en viss begränsning beträffande sina anspråk, har dock erfarenheten visat, att tendens föreligger till en allt starkare uppskrivning av fordringarna.» När Radiotjänst uttalar detta, så är det, som det formligen också utsäges, på grund av hittills vunnen erfarenhet i fråga om mellanhavanden med Stim. Det heter också längre ned i samma stycke, att vid de upprepade förhandlingar, som Radiotjänst fört med Stim, ha olägenheterna med det nuvarande systemet i allt starkare grad framträtt och ingivit bolagets styrelse en bestämd oro för framtiden.

Om jag, herr talman, icke är felaktigt underrättad, har bl. a. förelegat ett sådant förhållande, att när Radiotjänst önskat vid något visst tillfälle uppföra på sin repertoar något musikaliskt stycke, som ingår i den av Stim skyddade repertoaren, har det icke lyckats för Radiotjänst att i detta särskilda fall få träffa uppgörelse om att förvärva rätten att framföra en eller annan komposition, utan man har i stället varit tvungen att på en gång betala en avgift för hela den av Stim skyddade musikaliska repertoaren. Låt vara att den procent-sats, som tillämpas — jag tror att det är 2 procent, man betalar — icke kan sägas vara oskäligen — det har man från Radiotjänsts sida icke velat påstå — men just detta försök att tvinga Radiotjänst att gå med på en sådan klumpsumma och att lägga sig till med hela repertoaren på en gång, oavsett huruvida man under året skall använda större delen eller endast en bråkdel av den, det är i varje fall en affärsmetod, som är ägnad att framkalla betänkligheter. Att man från Radiotjänsts sida är mycket känslig för den tendens, som här kan framträda, är uppenbart och framgår också av de uttalanden, som jag här tillåtit mig citera. Det kan nämligen inträffa, och det har också inträffat, att Radiotjänst under ett år endast använt en relativt liten bråkdel av den genom Stim skyddade repertoaren. Men om man tagit aldrig så litet eller mycket, så får man betala samma summa ändå, och man har icke den ringaste garanti för att icke denna generella avgift vilket år som helst kan höjas. Det kan vara en del aktuell och värdefull musik, som Radiotjänst anser, att en rätt skött radio icke kan undvara, och då måste man för att erhålla denna musik erlægga en årsavgift för hela den av Stim skyddade repertoaren och är praktiskt taget värnlös, om man från Stims sida anlägger alltför affärsmässiga synpunkter.

Detta har också gjort, att Radiotjänst, som kammaren finner i slutet på sid. 29 i den åberopade inlagan, erinrat om ett förslag, som av den norska regeringen framlagts för den konferens, som skall sammanträda den 7 maj i Rom för att eventuellt revidera den gällande Bernkonventionen. Där heter det om det förslag, som framlagts av den norska regeringen, att det »erkänner fullständigt principen om auktorernas ersättningsrätt men giver den nationella lagstiftningen möjlighet att, då så erfordras, ingripa reglerande beträffande denna ersättning, vare sig genom fastställandet av vissa taxor rörande utföranderätten

eller genom ett av staten reglerat skiljedomsförfarande». Jag tror, herr talman, att den tanken icke är främmande för Radiotjänst, att om denna tendens att kräva mer än skäligen ersättning av utövarna av denna konst, både av Radiotjänst och enskilda, skulle växa alltför mycket, det då borde vara för statsmakterna angeläget att allvarligt överväga frågan om inrättande av en statens skiljenämnd eller någon slags skiljemannainstitution, varigenom man kunde skipa den största möjliga rättvisa åt bägge hållen.

De synpunkter, herr talman, som jag tillätit mig föra fram på detta sätt, gälla ju nu närmast en statens institution, där det är fråga om en avbränning på de statsinkomster, som riksdagen själv räknat med. Redan detta gör enligt min mening, att den verksamhet, som Stim utövar, bör följas med största uppmärksamhet från statsmakternas sida. Samma synpunkter kunna naturligtvis föras fram även i fråga om de enskilda sammanslutningar, som vilja förvärva rätten till uppförande av det ena eller andra litterära eller musikaliska verket. Att Stimorganisationen mer än en gång framställt anspråk, som icke kunna anses fullt skäliga, har också en av dess representanter i samband med motionens frambärande i pressen vidgått. Vi ha också i motionen sagt detsamma. Man kan då uttala den förhoppningen, att samma uppmärksamhet, som statsmakterna självfallet böra ägna frågan om huru Radiotjänst skall skyddas mot att få betala alltför höga avgifter till Stim, att samma uppmärksamhet bör även den enskilda litterära eller musikaliska verksamheten kunna påräkna från statens sida, när det gäller att se till, att de anspråk, som från denna monopsammanslutning framställas, överensstämmer med rättvisa och billighet.

Under nuvarande omständigheter, herr talman, då utskottet varit fullständigt enligt, vill jag icke ställa annat yrkande än om bifall till dess utlåtande. Jag har emellertid med mina ord velat något starkare understryka den allvarliga farhåga, som särskildt från Radiotjänst uttalats och som enligt min och mångas uppfattning utskottsutlåtandet icke givit tillräckligt utrymme åt.

Herr Olsson i Mora: Såvitt utskottet funnit, hava motionärerna icke kunnat påvisa något uppenbart maktmissbruk från Stims sida. Enbart farhågor i detta avseende hava icke ansetts böra motivera ett ingripande från statsmakternas sida. Vad särskilt beträffar de senast framställda kraven på höjd ersättning från Stims sida, så är det tydligt, att dessa närmast föranletts av det särskilda rättsskydd, som för icke så länge sedan beretts dansmusiken. Utskottet har nöjt sig med att lyfta ett varnande finger mot Stim, och det torde under nuvarande situation vara tillräckligt för att nå det syfte, som motionärerna vilja nå.

Då nu även huvudmotionären för sin del yrkat bifall till utskottets hemställan, skall jag be att få inskränka mig till att på den motivering, utskottet framfört, yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Till behandling upptogs nu statsutskottets utlåtande, nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av egendomen Gustafshög till bränsledepå för flottans station i Stockholm.

Uti en till riksdagen avlåten, den 9 mars 1928 dagtecknad proposition, nr 156, vilken till förberedande behandling hänvisats till statsutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för nämnda dag, föreslagit riksdagen medgiva, att för inköp av lägenheterna Gustafshög nr 1, 2, 3 och 4 under hemma-

Ang. skydd mot oskäliga anspråk på ersättning jämligt lagen om rätt till litterära och musikaliska verk.

(Forts.)

Ang. inköp av egendomen Gustafshög till bränsledepå för flottans station i Stockholm.

Ang. inköp av
egendomen
Gustafshög till
bränsledepå
för flottans
station
i Stockholm.

net Sickla nr 1 i Nacka socken av Stockholms län finge tagas i anspråk ett belopp av 1,160,000 kronor av å förrådstitlarna för stenkol samt motor- och pannbrännolja besparade medel.

Utskottet hemställde, att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas.

(Forts.)

Reservation hade likväl avgivits av herr *Holmgren*, vilken ansett, att utskottets motivering bort hava annan i reservationen angiven lydelse.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr Holmgren: Herr talman! När statsutskottet haft att yttra sig rörande denna kungl. proposition, som har förberetts inom marinförvaltningen och måhända delvis i lägre instanser, ha vi i statsutskottet varit eniga om att propositionen i det skick, den förebragts riksdagen, icke bör av densamma godtagas.

Det har i motiveringen riktats ett särskilt klander mot marinförvaltningen för den utredning, som där beståts detta ärende. Det är ett gammalt ordstäv, som säger: Slå i huvudet, så känns det i fötterna. Är det så, att riksdagen överhuvud taget skall rikta en udd mot någon myndighet, så bör det vara mot Kungl. Maj:t, ty med någon annan har riksdagen icke i detta fall något att skaffa, och Kungl. Maj:t har, antar jag, när Kungl. Maj:t framlagt propositionen, också varit beredd att taga ansvaret för vad propositionen innehåller. Emellertid håller jag före, att Kungl. Maj:t säkerligen haft sina skäl, varför Kungl. Maj:t framlagt propositionen i det skick, vari den befinner sig. Men å andra sidan vet utskottet icke, vilka motiv som föranlett marinförvaltningen att framlägga utredningen i detta skick. Jag menar sålunda, att riksdagen icke bör ställa sig som domare i ett mål, innan den åtminstone hört parterna. Det är det första och viktigaste man begär av en domare.

Jag har vid flera tillfällen iakttagit, hurusom riksdagen gör uttalanden mot myndigheter och ämbetsverk, men jag håller för min del före, att riksdagens uttalanden givetvis vinna i styrka, om riksdagen håller sig strängt saklig utan att rikta någon udd mot vare sig personer eller myndigheter. Det är därför, som jag anmält en reservation. Emellertid har denna reservation blivit felaktigt återgiven i trycket. Jag anhåller därför att få föredraga den i det skick, i vilken den bör förligga.

Nederst på sid. 3 i utskottsbetänkandet bör stå: Beträffande den verkställda utredningen har utskottet måst finna den behandling, ifrågavarande ärende underkastats, vara i hög grad anmärkningsvärd. Sålunda har, såvitt av handlingarna i ärendet framgår, icke ansetts ens nödvändigt att införskaffa anbud o. s. v. — i övrigt lika med utskottets motivering. Genom en sådan lydelse få ju alla, som haft något med denna sak att skaffa, sin del av reprimanden, utan att man behöver nämna någon särskild vid namn.

På de skäl jag anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som jag här haft äran föreslå.

Herr Törnkvist i Karlskrona: Herr talman! Som kammarens ledamöter finna, är utskottet fullständigt enhälligt i fråga om sitt avstyrkande av det föreliggande kungl. förslaget. Den föregående ärade talaren har emellertid reserverat sig mot viss del av motiveringen av, såvitt jag kan förstå, formella eller kanske rent av konstitutionella skäl.

Han gör gällande, att kritiken av ett ärende, som kommit till riksdagen, bör i första hand riktas mot Kungl. Maj:t, mot regeringen. Utskottet har för sin del på ett för övrigt mycket ingående sätt behandlat även den sidan av

saken, och 23 av utskottets ledamöter hava vågat gå in för den form, som nu valts i det utlåtande, som föreligger. Bland de 23 finnas många grundlagstolkare, människor som vid skilda tillfällen under en lång följd av år följt riksdagens sätt att skriva i motsvarande fall, och de ha varit av den uppfattningen, att det sätt att skriva, som här föreligger, är en upprepning av vad som skett många gånger tidigare, nämligen att man vänder sig i sin kritik mot den myndighet, som haft det grundläggande utredningsuppdraget, och då antingen rosar eller risar. Man kan rosa, ifall arbetet synes bra utfört, och då risa, då arbetet är dåligt utfört. I förevarande fall är nog otvivelaktigt — den föregående ärade talaren torde vara enig med utskottskamraterna därom — ärendet på ett alldeles särskilt sätt illa förberett.

Jag skall, herr talman, icke gå närmare in på skilda detaljer, som skulle särskilt klart ådagalägga bristfälligheten i detta ärendes handläggning inom den förberedande myndigheten. Det torde framgå delvis av de grundläggande akterna och delvis av utskottsutlåtandet genom de siffror, som där anföras. Vi ha sålunda inom utskottet ansett, att i detta speciella fall anledningen till klander från riksdagens sida varit starkare, än vad förhållandet varit i många fall tidigare, när myndigheter direkt utpekats, därför att deras förberedande arbete varit bristfälligt. Det har i detta speciella fall icke förelagat någon anledning att skriva på mjukare sätt än tidigare, ty här föreligger — jag understryker det än en gång — alldeles särskilda skäl att säga ifrån till en myndighet, att så uppenbart vårdslöst får man icke handlägga ett ärende, som man skall presentera för Kungl. Maj:t.

Man måste säga sig, att om försvarsministern antingen remitterat dessa handlingar åter till marinförvaltningen eller låtit dem hamna i papperskorgen, även med risk, att ärendet fått vila till ett kommande år, hade därmed säkerligen bättre nytta varit åstadkommen än genom att det presenterats på riksdagens bord i det skick, vari det befunnit sig. Med detta har jag icke velat uttala något klander mot försvarsministern utan endast ett konstaterande av, att, om han gjort så, som jag antytt, hade han kunnat vara mycket väl tillfredsställd med resultatet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets såväl kläm som motivering.

Chefen för försvarsdepartementet herr statsrådet **Rosén**: Herr talman! Jag vill icke blanda mig i tvisten mellan herr Holmgren och herr Törnkvist i Karlskrona; men jag kan i anledning av vad som förekommit i detta ärende icke underlåta att säga några ord.

Till en början vill jag säga, att jag icke kan förneka, att jag länge kände mig tveksam mot det av marinförvaltningen framlagda förslaget. I detta sammanhang bör jag också kanske upplysa, att jag tidigare funnit det arrendebelopp för Gustafshög, som år efter år, jag tror det är tolv år, utgått, alldeles för högt. På grund härav anmodades marinförvaltningen i september 1926 att verkställa utredning rörande koldepåfrågans ordnande. Senare på hösten gjorde statsrevisorerna också ett uttalande i den riktningen men hänvisade till den pågående utredningen och ville följaktligen icke göra någon hemställan.

Då marinförvaltningen avgivit sitt förslag och jag fann, att priset för ett förvärv av Gustafshög skulle bli 1,160,000 kronor, var det min uppfattning, att detta pris, som av marinförvaltningen tillstyrkts, var alldeles för högt. För att undersöka, huruvida icke ett lägre pris skulle kunna ernås, hade jag en tid efteråt personligen en överläggning med en delägare i firman. Jag försökte pressa ned priset, vilket emellertid icke ledde till något som helst resultat. Att jag likväl, efter att hava funderat på saken från oktober, då förslaget framlades, till i mars, då propositionens avlåtande beslöts, lät mina betänkligheter vika och framlade förslaget, berodde på följande skäl. Så

Ang. inköp av egendomen Gustafshög till bränsledepå för flottans station i Stockholm.
(Forts.)

Ang. inköp av egendomen Gustafshög till bränsledepå station för flottans i Stockholm.
(Forts.)

gått som samtliga under de gångna åren undersökta platser för en koldepå — jag tror, om jag räknar rätt, att det är icke mindre än 14 platser, som under årens lopp ifrågasatts — ställde sig kostsammare än Gustafshög. Vidare är det så, att kronan i tolv år arrenderat Gustafshög och erlagt ett arrende av 40,000 kronor om året. Det gör 3 1/2 procent på den begärda köpesumman. Om köpet ägde rum, skulle kolupplaget vid Värtan kunna indragas och kolförrådet där förläggas till Gustafshög, varigenom en kostnad på 24,640 kronor skulle inbesparas. Dessa båda arrenden tillsammans göra 64,640 kronor, som motsvarar ungefär sex procent på köpeskillingen. Gustafshög har hyrts för ett år i sänder, och ägaren meddelade i fjol, att en förlängning av avtalet icke kunde ifrågakomma åtminstone icke för det förut utgående arrendebeloppet. En flyttning av kolupplaget måste således ske, såvitt man icke ville acceptera ett höjt arrende. Med kolupplagets flyttning skulle även följa betydande kostnader. Till allt detta kom, att jag vid personligt besök på platsen fann, att området är väl beläget, att inga kostnader behöva nedläggas för kajer, kolskjul eller transportanordningar, att erforderliga bostadhus finnas samt att lämplig plats skulle erhållas för cisterner för flottans förråd av olja. Därtill kommer, att inga hampenningar utgå till staden.

Slutligen vill jag säga, att det gjorde ett visst intryck på mig, att en riksdagens egen förtroendeman, en bankofullmäktig, uppträtt som representant för eller biträde åt säljaren. Detta syntes innebära en viss garanti för att staten icke gärna kunde tänkas bliva uppskörtad. Jag vill inom parentes anmärka, att jag har mycket dålig kännedom om de i Stockholm och Stockholms närhet gällande tomtpriserna. Jag kan ju anmärka som ett exempel på hur uppfattningarna om markvärdena variera, att jag för några dagar sedan såg en uppgift, att en ägare av mark mellan Stockholm och Vaxholm begärde omkring en halv miljon kronor för rätten att anlägga en väg, medan vägstyrelsen erbjöd 5,000 kronor eller om det nu var 15,000. Skillnaden är högst betydlig.

Kammaren vet, hur energiskt den uppfattningen drives både inom och utom riksdagen, att man bör följa myndigheterna. Man säger alltjämt, att myndigheterna äro sakkunniga och handla under ansvar. Särskilt har ju den nuvarande regeringen varit utsatt för mycken kritik för att den icke, i vått och torrt höll jag på att säga, följt de sakkunniga myndigheterna. Jag har alltid ställt mig ganska kritisk även till framställningar från myndigheterna. Men det förefaller av vad som nu inträffat, som om man icke kan vara tillräckligt kritisk. Detta gäller emellertid i förevarande fall endast under den uttryckliga förutsättningen, att statsutskottets antydningar om, att lämpliga tomtområden finnas i segelleden utåt Vaxholm, äro riktiga, och att därigenom möjliggöres en ekonomiskt fördelaktigare lösning. Därom saknar jag för min del för närvarande kännedom. Det går icke an att resonera som man i en tidning i dag gör, där man säger, att det finnes ett nästan dubbelt så stort område, mycket välbeläget, med fem bostadshus, lämpliga för ändamålet, vilket område kan förvärvas för en sjundedel av den för Gustafshög ifrågasatta kostnaden. Det lär vid detta andra område icke finnas någon kaj, inga transportanordningar, inga lastkranar och icke ens något kolskjul. Följaktligen kan skillnaden mellan den inköpssumman och den här ifrågasatta icke bli så värst stor, när denna anläggning, om den skulle komma till stånd, väl är färdig.

I anledning av vad som förekommit ber jag emellertid att få förklara, att i den mån det kan ankomma på mig skall den härefter kommande utredningen bli tillräckligt grundlig.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! Jag begärde ordet, när herr statsrådet förklarade, att han icke ville lägga sig i tvisten mellan herr Holm-

gren och mig. Jag fann det uttalandet litet underligt, då det ju gäller i ena fallet, huruvida riksdagen skall med hela sin tyngd kasta sig över statsrådet och giva honom kritiken för propositionens bristfälliga innehåll, samt i andra fallet, om kritiken skall drabba dem, som bära ansvaret för propositionsmaterialets hopsamling och hopsummering före överlämnandet till Kungl. Maj:t. Jag fann det sättet att se på frågan, som herr statsrådet gav uttryck åt, litet egendomligt. Jag vågar försäkra, att mellan mig och herr Holmgren personligen finnes icke någon tvist på den punkten. Ty strängt taget kan det från vår synpunkt anses egalt, vilken som får stöten.

Jag vill vidare säga, att jag tror, att det ligger till så, att den bankofullmäktige, som herr statsrådet här apostroferade, icke är ledamot av någon av riksdagens kamrar. Vad han gör och om han begagnar sig av bankofullmäktigtiteln i privat juridisk eller ekonomisk verksamhet, blir det hans sak. Riksdagen kan icke se på samma sätt på en sådan bankofullmäktig som på dem, som sitta som ledamöter av riksdagen, såvitt jag förstår.

Jag vill erinra om vad som presenteras i den kungl. propositionen. Där presenteras tre stycken alternativa projekt, d. v. s. anläggning av en koldepå å Fjäderholmarna, i Djurgårdsstaden eller å Beckholmen. Alla dessa tre projekt äro dyrare än projektet vid Gustafshög. Varför tar man och jämför bara med områden här inne i Stockholm, som ju äro de allra dyraste? Jag tillät mig att säga till en av de ansvariga, kanske till den främst ansvarige personen under marinförvaltningens chef, att på det hållet ville man naturligtvis ligga så nära inne på stadens centrum som möjligt. Ja, det ville de, svarade han. Mig förefaller det annars som om det icke spelade någon så synnerlig roll, om flottan kolar i skärgården, två, en eller en halv mil utanför stadsgränsen. Fartygen flyta ju på sjön. Vill man tillgodose kronans intresse i detta fall så billigt som möjligt, kan man lika gärna fara utåt skärgården och söka en plats där, varest jord, tomter och arbetskraft äro billigare än mitt inne i stadens centrum.

Det är bristfälligheten i exemplifieringen av tillgängliga lämpliga platser utanför de i Stockholms centrum liggande, som är framträdande i propositionen. Varför välja Fjäderholmarna, Djurgårdsstaden eller Beckholmen, när skärgården består uteslutande av stränder och vatten? Det måste i Stockholms skärgård finnas en plats, där man kan lägga en koldepå, som fartygen kunna anlöpa.

Att nu försäljningen av Gustafshög kan vara ett intresse för vederbörande ägare, det är en sak för sig. Ägaren har vid ett tillfälle velat hava 1,500,000 kronor för sin egendom där ute. Sedan har han genom egna värderingsmän, alltså icke med statens värderingsmän eller genom någon statsmyndighet, låtit värdera densamma och då lyckats få ned den till 1,160,000 kronor. Det är ett mycket litet område, 27,000 kvadratmeter. Därav äro 12,000 kvadratmeter jämn mark och 15,000 kvadratmeter kuperad terräng. Priset har beräknats efter 60 kronor kvadratmetern för den jämna marken och 10 kronor för bergknallarna, som äro otillgängliga för allt utom för harar. Möjligt är kanske, att man kan använda en liten del för att där anlägga en oljecistern. Men enligt uppgifter, som jag fått, vet man, att samma dag, som avdelningen behandlade denna proposition, köpte Stockholms stad ett jordområde här inne i närheten av S:t Eriksbron och betalade 63 kronor per kvadratmeter, eller kanske det var 66. Jag vet icke, vilken av dessa siffror det var, som jag fick, men någon av dem är den riktiga. Järnvägsstyrelsen lär hava köpt jordområden här inne för 46 kronor kvadratmetern. Uppgifterna hava till mig lämnats av en av Stockholms stads allra högsta tjänsteman på hithörande område, d. v. s. fastighetsförvaltningens. Då är det naturligtvis icke rimligt, att staten betalar 60 kronor kvadratmetern en halv mil utanför Stadsgården. Detta jord-

Ang. inköp av egendomen Gustafshög till bränsledepå för flottans station i Stockholm.
(Forts.)

Ang. inköp av
egendomen
Gustafshög till
bränsledepå
för flottans
station
i Stockholm.
(Forts.)

område är också taxeringsvärderat till allenast 5 kronor kvadratmetern. Sedan utskottet varit ute och tittat på detta område och tagit saken under behandling, ha många projekt varit uppe. Många vilja sälja mark både där ute och på andra håll. Alla förslag kan man ju icke taga fasta på. Men det finnes områden där ute, som äro lämpliga, och det finnes även lämpliga kajområden, såvitt uppgifterna till oss äro riktiga. Det är män i mycket framstående ställning, som meddelat sina uppgifter, delvis i skrift. Därav framgår, att staten kan i närheten av detta område skaffa sig en koldepå för vida billigare pris än det här föreslagna.

Det är sålunda enligt utskottets mening — jag höll nästan på att säga oförgrifliga mening — klart, att ärendet icke är tillräckligt utrett och att statsrådet kanske har blivit överrumplad i ett i övrigt av arbete belastat tillstånd. Det kan man förstå. Det är kanske det minsta man kan säga. Ty annars hade med sannolikhet icke detta material slunkit förbi försvarsministern så lätt, som det gjort.

Jag tror, att riksdagen gör både statskassan och icke minst försvarsministern — med kännedom om den inställning han har att spara så mycket som möjligt på statsutgifterna — en stor tjänst, om detta ärende nu avslås, så att försvarsministern får tillfälle att mera ingående titta på, vilka möjligheter att tillgodose flottans behov av en kolstation, som föreligga.

Herr talman! Jag hemställer fortfarande om bifall till vad utskottet föreslagit.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag har delvis blivit förekommen av herr Törnkvist i Karlskrona. Jag skall därför endast be att få konstatera, att det påpekande, en aftontidning gjort i dag, sammanfaller i hög grad med vad statsutskottet sagt på sidan fyra, där det heter: »Enligt vad som kommit till utskottets kännedom, finnas nämligen åtskilliga andra områden vid ifrågasvarande segelled, belägna i närheten av Gustafshög, vilka lämpa sig till kolupplagsplatser och som äro till salu för betydligt lägre markkostnad, än som ovan nämnda värdering utvisar.»

Jag skulle vilja säga till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, att vid den utgång, frågan av allt att döma får, lär han få vara särskilt noggrann vid granskningen av det förslag, som kommer från vederbörande myndighet, ty jag misstänker, att man där skall söka komma med nya förslag, så ofördelaktiga som möjligt.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande att göra än om bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Efter av herr talmannen först framställd proposition på bifall till utskottets hemställan fattade kammaren beslut i enlighet härmed.

Vidare gav herr talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets motivering, dels ock på bifall till det av herr Holmgren i avseende å motiveringen under överläggningen gjorda yrkandet; och godkände kammaren utskottets motivering.

§ 3.

Ang. inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört statsutskottets utlåtande, nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en professur i flygteknik vid tekniska högskolan m. m.

I en till riksdagen den 17 februari 1928 avlåten proposition, nr 96, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

A. beträffande tekniska högskolan:

1. besluta, att vid tekniska högskolan skulle från och med den 1 juli 1928 inrättas en professorsbefattning i flygteknik med enahanda avlönings- och pensionsförmåner, som vore förenade med övriga professorsbefattningar vid högskolan, och med skyldighet för befattningens innehavare att vara underkastad de för dessa förmånens åtnjutande fastställda villkoren och bestämmelserna;

2. dels öka det i den nuvarande ordinarie staten för tekniska högskolan upptagna förslagsanslaget till avlöningar till professorer, nu 397,500 kronor, med 11,500 kronor till 409,000 kronor;

dels ock vidtaga de ändringar i den i staten för tekniska högskolan under rubrik: Befattningshavare å ordinarie stat upptagna anmärkningen, att professorsbefattningarna vid högskolan skulle angivas till 36 samt att under 36) ytterligare en professur skulle införas med ämnesområde: flygteknik;

3. minska det i den nuvarande ordinarie staten för tekniska högskolan upptagna anslaget till arvoden till speciallärare, nu 107,500 kronor, med 3,000 kronor till 104,500 kronor samt

4. öka det ordinarie förslagsanslaget till avlöningar vid tekniska högskolan, nu 692,800 kronor, med 8,500 kronor till 701,300 kronor.

B. beträffande uppförandet och inredandet av ett flygtekniskt laboratorium:

till uppförande i huvudsaklig överensstämmelse med i ärendet företedda ritningar och kostnadsförslag å tekniska högskolans område vid Valhallavägen i Stockholm av ett flygtekniskt laboratorium samt till inredande och utrustning av nämnda laboratorium i huvudsaklig överensstämmelse med av de i statsrådsprotokollet omnämnda sakkunniga framlagda beräkningar och förslag bevilja ett belopp av 355,000 kronor samt därav såsom extra reservationsanslag anvisa för budgetåret 1928—1929 ett belopp av 50,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) besluta, att vid tekniska högskolan skulle från och med den 1 juli 1928 inrättas en professorsbefattning i flygteknik med enahanda avlönings- och pensionsförmåner, som vore förenade med övriga professorsbefattningar vid högskolan, och med skyldighet för befattningens innehavare att vara underkastad de för dessa förmånens åtnjutande fastställda villkoren och bestämmelserna;

b) dels öka det i den nuvarande ordinarie staten för tekniska högskolan upptagna förslagsanslaget till avlöningar till professorer, nu 397,500 kronor, med 11,500 kronor till 409,000 kronor,

dels ock vidtaga de ändringar i den i staten för tekniska högskolan under rubrik: Befattningshavare å ordinarie stat upptagna anmärkningen, att professorsbefattningarna vid högskolan skulle angivas till 36 samt att under 36) ytterligare en professur skulle införas med ämnesområde: flygteknik;

c) minska det i den nuvarande ordinarie staten för tekniska högskolan upptagna anslaget till arvoden till speciallärare, nu 107,500 kronor, med 3,000 kronor till 104,500 kronor,

d) öka det ordinarie förslagsanslaget till avlöningar vid tekniska högskolan, nu 692,800 kronor, med 8,500 kronor till 701,300 kronor; samt

e) avslå Kungl. Maj:ts förslag, i vad det avsåge uppförandet och inredandet av ett flygtekniskt laboratorium.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer

av herr *Oscar Olsson*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition;

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)

av herrar *Lindblad, Johan Nilsson* i Malmö, *Carlsson* i Gävle, *Johan Bernhard Johansson, Carlsson-Frosterud, Olsson* i Blädinge, *Olsson* i Kullenbergstorp, *Törnkvist* i Karlskrona och *Kristensson* i Göteborg, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka Kungl. Maj:ts proposition; samt

av herrar *Asplund* och *Anderson* i Råstock, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava annan i reservationen angiven lydelse.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Almkvist**: Herr talman! Frågan om inrättande av en professur i flygteknik vid tekniska högskolan har under många år varit föremål för framställningar till Kungl. Maj:t från högskolans sida. Från olika regeringar har också uttalats intresse för saken. Och jämväl när frågan i form av motioner bringats under riksdagens prövning, har statsutskottet i sina motiveringar uttalat sin anslutning till tanken på upprättandet av ifrågavarande professur men ansett, att det icke borde ske på grund av enskilda motionärers framställningar. När från tekniska högskolan år 1926 ånyo gjordes framställning om att Kungl. Maj:t skulle ingå till riksdagen med förslag om inrättande av en professur i flygteknik, ägnade departementschefen stort intresse åt saken. Men av den utredning, som vid tillfället förelåg, framgick det, att inrättandet av en professur i flygteknik sannolikt tämligen snart skulle komma att medföra krav på inrättande även av ett aerodynamiskt laboratorium. Kostnaderna för detta beräknades till 500,000 kronor. Med hänsyn till att inrättandet av en professur sålunda sannolikt tämligen snart skulle komma att medföra ekonomiska konsekvenser av så pass vittgående beskaffenhet, anfördes, när ärendet omnämndes i statsverkspropositionen till 1927 års riksdag, att regeringen icke omedelbart ville framlägga förslag i ärendet, enär den hade för avsikt att låta verkställa en närmare undersökning, som bland annat borde klarlägga, huruvida icke försvarets och den civila flygindustriens intressen kunde tillgodoses samtidigt och i samband med att ett övningslaboratorium uppfördes vid tekniska högskolan. Efter riksdagens slut tillkallades också sakkunniga, och till sådana utsågos generalmajoren och chefen för flygvapnet Amundson, rektorn vid tekniska högskolan Lindmark och landshövding Lübeck. Dessa tre fingo sedermera biträde av docenten vid högskolan Malmer och professorn vid högskolan Lallerstedt. Och dessa sakkunniga enades slutligen om ett förslag, varide tillstyrkte, att vid högskolan skulle uppföras ett flygtekniskt institut av sådan storlek, att det kunde tillgodose icke endast tekniska högskolans behov av laboratorium för den vetenskapliga forskningen och för utbildning av flygingenjörer utan jämväl försvarets och den civila flygindustriens intressen.

De myndigheter, som yttrat sig över detta förslag, hava samtliga tillstyrkt bifall till detsamma. Och, eftersom utskottet såsom ett skäl för sitt avslagsyrkande framhållit, att tekniska högskolan icke skulle vara en lämplig plats för förläggning av ett laboratorium av denna storlek, ber jag särskilt att få påpeka, att tekniska högskolans lärarkollegium med mycket stor entusiasm gått in för förslaget i denna del och förklarat, att det skulle vara olyckligt, om ett laboratorium av denna beskaffenhet skulle komma att förläggas till annan plats än just tekniska högskolan. Jag tillåter mig också i detta sammanhang påpeka, att de sakkunniga hava granskat de olika förläggningsplatser, som ansetts kunna komma i fråga, och därvid sagt ungefär det, att det kan visserligen anföras vissa skäl för att ett laboratorium av denna beskaffenhet skulle förläggas vid ett flygfält, men i så fall borde det vara vid ett flygfält med verkstäder. Och enligt den nu beslutade försvarsorganisationen skulle sådana förekomma endast vid Malmslätt och i Västerås men icke i Stockholm.

På grund därav hava de sakkunniga bestämt förklarar sig föredraga den anordning, som nu föreslås. Denna kommer också att för framtiden ur ekonomisk synpunkt visa sig vara mera tillfredsställande, såvitt jag kan finna, än ett förslag grundat på förnyad utredning. Här gäller det för byggnader och inredning och utrustning en summa av 355,000 kronor. Men skulle Kungl. Maj:t bliva nödsakad — och det blir Kungl. Maj:t, därest statsutskottets nu föreliggande förslag bifalles — att verkställa utredning och framlägga förslag om uppförande av dels ett laboratorium avsett för tekniska högskolans behov och dels ett, måhända två, avsedda för försvarets flygtekniska behov och för industriens, är det sannolikt, att de sammanslagna kostnaderna icke komma att stanna vid ett så jämförelsevis ringa belopp som här ifrågavarande 355,000 kronor.

*Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)*

Det är också uppenbart, att Sverige alltför länge har låtit nu ifrågavarande angelägenhet försummas, och därför är den svenska flygindustrien sedan länge överflyglad av den utländska. Jag finner det i hög grad beklagligt, att detta tillstånd alltjämt skall få fortfara, särskilt då icke avslaget på denna punkt grundar sig på starkare skäl än dem, som statsutskottet anför.

Då nu första kammaren redan, ehuru med ganska ringa röstövertvikt, ansett sig böra biträda statsutskottets förslag vad laboratoriet beträffar, har jag naturligtvis ingen som helst förhoppning om, att denna kammare skall gå någon annan väg, utan det är uppenbart, att statsutskottets förslag även här kommer att godkännas. Då emellertid första kammaren för sin del godkänt en av herrar Asplund och Anderson i Råstock framställd reservation i fråga om motiveringen, som innebär, att Kungl. Maj:t i sitt framtida handlande i denna fråga gives något mera fria händer, än om utskottets motivering godkännes, ber jag att få uttala den förhoppningen, att kammaren åtminstone ville bifalla denna reservation.

Herr Kristensson i Göteborg: Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har ju inför kammaren utvecklat innebörden av det förslag, som här framlagts. Det innebär ju inrättandet av en professor i flygteknik ävensom inrättandet av ett mycket dyrbart flygtekniskt laboratorium. Men dessutom ställes i propositionen i utsikt, att vi skulle med det snaraste behöva ha ett flygtekniskt institut med en särskild styrelse och med en ganska stor personal. Saken står i korthet omnämnd i statsutskottets förevarande utlåtande nederst på sidan 2 och överst på sidan 3, var till jag ber att få hänvisa.

Man finner här, att statsutskottet har gått emot den kungliga propositionen i vad den avser laboratoriet, samt att en stor minoritet dessutom har gått emot Kungl. Maj:ts förslag i vad det avser inrättandet av en flygteknisk professor. Det är ett ganska stort antal reservanter ur olika partier, däribland även regeringspartiet, som icke ens velat vara med om att i år här gå in för ett positivt beslut i det sistnämnda avseendet. Jag är en av dessa reservanter, och jag ber att med några ord få för kammaren angiva de skäl, som åtminstone för mig varit avgörande för att här ställa mig på rent avslagsyrkande till Kungl. Maj:s ifrågavarande framställning.

Jag tror, att kammaren känner till, att det moderna kommunikationsmedel, som flygväsendet utgör, i mig har en synnerligen varm förespråkare. Och jag har vid olika tillfällen, såväl första gången det var fråga om statsanslag för upprättande av kommersiella flyglinjer som sedermera, ivrigt verkat för dylika statsanslag. Men rörande den fråga, det här gäller, kan jag icke undgå att giva uttryck för, att jag tror, att man på ifrågavarande område befinner sig på ett något högtflygande plan. Jag tror, att dessa vittgående planer, som närmast härleda sig från den nystartade ingenjörsakademien, icke hålla streck

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

inför den nakna verkligheten. Jag tror icke mycket på att vi kunna tänka oss få till stånd någon större flygindustri här i Sverige under den närmaste tiden. Se vi praktiskt på, hur det ställer sig beträffande konsumtionen inom landet av flygteknisk materiel, så finna vi, att denna flygtekniska industri på sin högsta höjd skulle få avsättning för ett flygplan om året inom den civila flygfarten. Och inom det militära flygväsendet blir det ju med det anslag, som riksdagen nu gått in för till detta flygväsen, icke så värst mycket för inköp av flygmaskiner. Jag har icke för ögonblicket siffran till hands, men jag tror, att det stannar vid omkring en halv miljon kronor om året. Det är allt vad vi för närvarande praktiskt taget kunna räkna med i avsättning för denna industri inom landet. Då blir frågan den, om vi kunna tänka på export för den flygtekniska industrien. Men vi få betänka, att detta kommunikationsmedel befinner sig i en oerhört forcerad utvecklingsperiod, och oerhörda kostnader nedläggas på experiment av nya uppfinningar. Man vet sålunda, att bara experimentkostnaderna för den trafikmaskin, som nu går i det statssubventionerade företaget mellan Malmö och Amsterdam, uppgå till över tre miljoner guldmark. Då torde man förstå, att vårt land näppeligen har ekonomiska resurser att för närvarande kunna med framgång deltaga i den internationella tävlan, som på detta område äger rum. Jag tror, att det klokaste för oss för närvarande är att skaffa oss licenser på de förnämsta fabrikat, som man lyckats utexperimentera i utlandet. Och då få vi lov att vänta något och se tiden an.

Det är för resten icke säkert, att en storindustri alltid följer i spåren av en nyinrättad professur i ett ämne, lika litet som det kan sägas vara ett axiom, att vi icke kunna få till stånd en ganska stor industri med mindre, än att vi först ha en professur i ämnet. Jag vill erinra om, att vi dock här i landet under många år ha fått till stånd och upparbetat en synnerligen stor exportindustri, pappersmasseindustrien, utan att det funnits någon professor i ämnet vid tekniska högskolan. En sådan hava vi fått först på allra sista tiden. Och om man ser, vad t. ex. denna sistnämnda industri har spelat för roll i vår handelsbalans, får man kanske medgiva, att vad jag nyss sade har en ganska stor sanningskärna.

Nu tillkommer också det förhållandet, att om man går in för statsutskottets förslag här om inrättande av en professur, följer sannolikt som ett följdbeslut av detta förr eller senare, i all synnerhet efter första kammarens beslut i dag, då man strök de ord i utskottets utlåtande, som uttalade betänksamhet mot Kungl. Maj:ts förslag beträffande detta laboratorium, att vi också måste gå in för de stora kostnader, som ett sådant medför. Då uppställer sig den frågan, huruvida verkligen de lokalutrymmen, som ännu stå till buds inom tekniska högskolans område här i Stockholm, räcka till även för en sådan institution som denna, och huruvida det icke finns för vår industri och vårt näringsliv betydligt starkare krav på det lilla återstående lokalutrymme, som här ännu finns disponibelt.

Därtill kommer vidare, att Röda korset har byggt ett stort sjukhus alldeles i närheten av den plats, där man tänkt lägga detta laboratorium med det oerhörda buller, som förorsakas vid experimenten där. Man har visserligen enligt förslaget gått in för tredubbla fönster och andra isoleringsåtgärder för att utestänga detta ljud. Men det påstås av dem, som hava praktisk erfarenhet av dessa saker, att även dessa skyddsåtgärder, som äro föreslagna av kommittén, icke torde räcka i det här fallet. Men då lokalfrågan sannolikt kommer att närmare utvecklas av en annan ledamot av kammaren, som är därmed mera förtrogen än jag, vill jag i detta avseende endast inskränka mig till att säga, att det förefaller mig, som om utredningen i detta stycke icke vore så grundlig, som man kunde önska, innan man går in för att binda just denna professur

vid tekniska högskolan. Det finns även en annan högskola här i landet; men man har, såvitt jag vet, icke ens undersökt möjligheten av att dit förlägga ett sådant här laboratorium.

Vidare svävar jag för min del, herr talman, i okunnighet om, huruvida det för närvarande, då denna befattning för första gången skall tillsättas, finns någon fullt lämplig och kvalificerad sökande till befattningen i fråga. Och jag tror, att det varit en lycklig omständighet alla de gånger, då vi tidigare gått att inrätta nya professurer, att man åtminstone på förhand vetat, att det funnits en man, som varit så att säga självskriven till posten i fråga, och som genom föregående verksamhet dokumenterat sig på sådant sätt, att även lek-männen i allmänhet varit övertygade om, att han där skulle komma att utföra ett framgångsrikt arbete.

När nu herr statsrådet nämnde om önskvärdenheten och nyttan av att vi även här i Sverige fortast möjligt tillgodosåge det vetenskapliga intresset att utbildade flygingenjörer, vill jag däremot bara göra en liten randanmärkning. Då vi på sin tid gingo in för att bygga den nya tekniska högskolan och Kungl. Maj:ts den gången lade fram ett vidlyftigt program — det är många år sedan, det var visst 1911 — för utbildning av ingenjörer, då stod det klart för dem, som deltog i utskottsbehandlingen den gången, att dessa ingenjörer absolut icke kunde få sysselsättning inom landet, utan att vi måste exportera en stor del av dem, som vi utbildade här hemma, till utlandet att gagna utländsk industri. Riksdagen beskar den gången Kungl. Maj:ts förslag till tekniska högskolans organisation och byggnad. Men icke förty är det ett faktum, att trots denna beskrifning har Sverige årligen exporterat ett ganska avsevärt antal ingenjörer till utlandet. Då säger jag för min del: skulle det icke kunna vara möjligt och lämpligt, att svenska unga män, som vilja utbilda sig till flygingenjörer, fara till utlandet, där man har dessa rikare resurser, och tillgodogöra sig den tekniska och vetenskapliga utbildning och utveckling, som där existera på detta område, samt sedan komma hem till Sverige med sina kunskaper, likaväl som att vi på andra områden utbilda ingenjörer och låta dem resa till utlandet och där praktisera och göra sin utbildning fruktbarande.

Jag tror för min del icke det ligger någon större fara i, om riksdagen nu går in för ett avslag på den kungliga propositionen och alltså bifaller den reservation, som i detta avseende är bifogad utskottets utlåtande av ett stort antal ledamöter i statsutskottet. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation. Det händer nog icke någon större olycka, om vi vänta något litet med denna professur. Vi ha inrättat ganska många tekniska professurer på de sista åren, och det finns, om man vill vara uppriktig och ärlig, säkerligen andra områden, som för Sveriges näringsliv, Sveriges industri och Sveriges möjligheter att kunna försörja sig hava en avsevärt större betydelse, än inrättandet av en professur i flygteknik för närvarande kan ha.

Vad det rent militära spörsmålet vidkommer, vill jag endast erinra om, att Kungl. Maj:ts har i annat sammanhang avgivit en proposition, som ju avser att lösa den sidan av vad det gäller förhållandet till industrien. Den synpunkten torde sålunda heller icke behöva utgöra ett avgörande skäl vid ställningstagandet till denna fråga i dag om inrättande av en professur för flygtekniken. Går riksdagen med på detta, får riksdagen nog också sluka frågan om detta stora laboratorium, ty man måste då godtaga vad beslutet i dag för med sig.

Jag ber att få yrka bifall till den av herrar Lindblad m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Herr Kristensson i Göteborg förklarade sig vara en varm vän av flygtekniken och flygväsendet, men skall man döma av hans anförande, torde han vara ganska ljum, i varje fall för

*Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.*

(Forts.)

*Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.*

(Forts.)

att vi här i landet skulle få någon utveckling på detta område. Emellertid var det också en annan passus i hans anförande, som jag ber att få nämna. Det synes mig egendomligt, att herr Kristensson, som dock är en gammal undervisare, sade, att fast vi offrat så många miljoner på att bygga ett läroverk som tekniska högskolan, han dock ville råda våra unga män att resa utrikes för att få utbildning. Det hade varit bättre herr Kristensson hade givit det rådet, innan vi byggde skolan, så hade det ju kunnat vara skäl att man kanske tänkt sända unga män utrikes, men nu är det litet för sent.

Emellertid vill jag här anföra något om den förberedande behandlingen i statsutskottet av detta ärende. Då vi på andra avdelningen gingo igenom Kungl. Maj:ts förslag, stannade vi vid att de sakkunniga framlagt två alternativ, ett större och ett mindre. Det stora alternativet innebär ju en ganska dyrbar inrättning för vårt land. Denna komme också att inkräkta på det område, som är avsett, visserligen för laboratorier för det ena institutet efter det andra, som vi behöva och som torde i en framtid behövas, men icke för dylika stora byggnader som denna. Att nu lägga ett stort tekniskt laboratorium däruppe för flygväsendet har det med sig, att vi få ett flygtekniskt institut, som kommer att inkräkta på det område, som vi säkerligen behöva i en framtid till mycket, som vi nu icke äro redo att taga upp till diskussion. Men vi veta ju också, att i de mindre tekniska laboratorier, som vi äga vid tekniska högskolan, hava av svenska män utförts sådant arbete och sådana uppfinningar, som gjort dessa män världsberömda. På det område, vi nu diskutera, torde det mycket väl räcka med ett mindre laboratorium, såsom det gjort för de andra institutionerna. Dessutom tillkommer ännu en sak, som för oss på avdelningen spelar en ganska stor roll vid bedömandet av detta stora tekniska laboratoriums vara eller icke vara vid tekniska högskolan. Detta skulle nämligen som redan anförts av den föregående talaren, komma att byggas ganska nära de sjukvårdsanstalter vi hava i närheten av tekniska högskolan, särskilt nära ligger Röda Korsets sjukhem; vi hava också Allmänna barnbördshuset och Sofiahemmet där i närheten. Den som vet, huru de sjuka äro beroende av lugn och stillhet, måste förvåna sig över, att man vill där lägga ett sådant larminstitut som detta flygtekniska laboratorium. Det skulle bliva olidligt, och jag önskar icke, att mina motståndare i denna debatt skulle behöva ligga på något av dessa sjukhus under den tid experiment skulle verkställas, ty då skulle de säkert bliva ganska ångerköpta, att de talat för denna förläggning.

Jag vill säga gent emot den s. k. Asplundska reservationen, som nu kommer att försvaras av statsutskottets vice ordförande, att vi icke på avdelningen eller utskottet velat taga någon som helst ställning till denna frågas framtid. Vi hava ansett det vara helt och hållet ett fristående spörsmål, och vi vilja icke i sammanhang med detta yttra oss alls om lösningen för framtiden, vilket Kungl. Maj:t här föreslagit. Men vi hava också gjort en annan upptäckt. För oss på andra avdelningen i statsutskottet, där vi äro vana vid våra speciella diskussioner och beräkningar rörande undervisningsväsendet, verkade detta spörsmål litet obekant. Vi anse nämligen, att denna sak egentligen hör till kommunikations- eller försvarsdepartementet. Vi skulle vilja be att få slippa detta på åttonde huvudtiteln, slippa att behandla flygväsendet, vare sig det gäller försvarets flygväsen eller flygväsendet i allmänhet. Var så snäll i regeringen och lägg det på något annat departement än ecklesiastikdepartementet, ty där hör det egentligen icke hemma och ej heller kostnaderna för detsamma.

Jag skall icke upptaga tiden längre, herr talman, utan jag vill blott tillägga, att jag anser för min del, att det räcker mycket väl till med de sakkunnigas andra alternativ, d. v. s. det mindre laboratoriet, och det är det som

statsutskottet har tillstyrkt. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan, såväl dess kläm som motivering.

*Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.*

(Forts.)

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Då herr Bengtsson i Norup förklarade, att han icke för sin del förstod sig på denna fråga, kunde det kanske vara onödigt att ge sig in i debatt med honom, men jag vill bara säga min vän herr Bengtsson det, att han slår in öppna dörrar, då han talar om motståndare till utskottets förslag här, ty, såvitt jag vet, finnes det på den punkt han vidrörde ingen motståndare. Det är så, att i den reservation, som jag för min del jämte en kamrat i första kammaren har gått in för, hava vi godkänt utskottets motivering med undantag av den del, som just avser att binda riksdagen vid ett fullbordat faktum, det nämligen att åstadkomma det mindre laboratoriet nu och därmed stänga vägen för det större. Så enkel ligger i själva verket saken.

Jag skall emellertid be att personligen få angiva de skäl, som gjorde, att jag kunde förena mig med utskottet i huvudsak vad det gällde motiveringen, i allt beträffande klämman. Det var just den omständigheten, som utskottsmajoriteten hade pekat på, att området vid tekniska högskolan måhända måste anses för snävt tilltaget för att där skulle kunna beredas plats för ett så pass stort laboratorium, som ifrågasatts i den kungl. propositionen. Vidare var det det skälet, att jag för min del icke tror, att blivande flygteknici skulle fara illa av att få sin undervisning förlagd på det ställe, där de hade tillfälle att se en flygmaskin i verksamhet. Jag syftar helt naturligt på den flyghamn vi hava i Stockholm, och till vilken avståndet icke är längre än mellan 3 och 4 kilometer från tekniska högskolan. Där finnes utrymme för ett rätt stort etablissement, om det skulle behövas. Nu tror jag icke för min del, att vi behöva gå in för en så storslagen sak härvidlag, ty det är icke meningen, utan jag vill passa på att säga, att meningen är, att vi skola taga vid på det stadium, dit forskningen på detta område nått i andra länder, och då tycker jag verkligen, att vi kunna inskränka oss en liten smula och taga till i mycket måttligare proportioner. Då nu avståndet icke är större till flyghamnen än mellan 3 och 4 kilometer, kan jag icke förstå, huru man skall kunna göra gällande, att det är så synnerligen långt dit ut. Det är en stor del av kammarens ledamöter, som bo åtminstone 3 kilometer från detta hus. Ja, en av avslagstalarna här i kväll bor t. o. m. ute på Lidingön, och jag har för min del aldrig märkt, att det vållat honom någon väsentlig olägenhet att infinna sig här till »laborationerna» i detta hus.

Om jag således utgår ifrån, att det blir ett mycket lämpligt tillfälle att förena teori och praktik genom att förlägga detta blivande laboratorium till flyghamnen, tror jag däremot, att det är ett ganska starkt praktiskt skäl för att jag icke har kunnat godkänna, vad utskottet skrivit i övrigt, nämligen det stycke som börjar med »Men även» och slutar med »allmänna organisation». Detta beror på, att jag min vana trogen icke velat veta av något smussel här. Här säger andra avdelningen och utskottet, att vi vilja lämna Kungl. Maj:t fria händer, men samtidigt försöker andra avdelningen och därmed också utskottsmajoriteten att säga, att vi skola egentligen icke hava något annat än detta lilla laboratorium. Då är det klart, att vi, som vilja vara med om att undersöka möjligheten för ett större, efter förhållandena bättre avpassat laboratorium, än det som omfattats av utskottsmajoriteten, icke kunnat finna oss i att så att säga i ena satsen ge Kungl. Maj:t fria händer och i andra satsen genom att bevilja pengar till ett mindre laboratorium praktiskt taget utestänga varje ytterligare undersökning av denna sak. Om man går och ger åt denna professorsstol, om jag så får uttrycka mig, ett laboratorium där uppe i tekniska högskolan, som skulle vara avvägt i proportion till

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

huru de andra undervisningsgrenarna hava det och kosta något på 50,000 kronor, skall ingen kunna inbilla mig, att man då inom åtminstone överskådlig tid kan få riksdagen med på att bevilja anslag till ett större. Då jag klart genomskådat taktiken härvidlag, har jag icke kunnat finna mig i att biträda motiveringen i det stycke, vars början och slut jag tillät mig anföra. Det heter nämligen i fortsättningen på detta sätt i utskottets motivering: »Frågan om ett flygtekniskt laboratorium av den omfattning och med de uppgifter, som i statsrådsprotokollet angivas, synes vara av beskaffenhet att böra betraktas såsom ett fristående spörsmål, om vilket utskottet i detta sammanhang icke vill yttra sig och vars lösning icke med nödvändighet torde böra göras beroende av anordnandet av undervisning och forskning i ämnet vid högskolan.» Varför säger utskottsmajoriteten detta, och majoriteten vill hava kvar föregående stycke? Jag bara ställer den frågan, och jag tror det skall bli ganska svårt att komma ifrån, att man genom det sättet att skriva velat sätta p för det stora laboratoriet, som är ifrågasatt.

Sedan skall jag be att få säga, att det som lärarkollegiet varmest har tillstyrkt är, att en professur bleve inrättad vid tekniska högskolan. Det återfinnes på sid. 3 i den kungl. propositionen, och där heter det på följande sätt: »I detta sammanhang får lärarkollegiet framhålla vikten av att professuren i flygteknik kommer till stånd fortast möjligt för att de vetenskapliga synpunkterna skola bli tillgodosedda redan vid laboratoriets ordnande och utrustning och för att nödigt samband med undervisningen vid högskolan skall från början åvägabringas.» Så står det verklingen, men jag har icke kunnat upptäcka, att lärarkollegiet däruppe har varit så entusiastiskt för att ovillkorligen i *detta* sammanhang lösa frågan om storleken av det flygtekniska laboratoriet. Det har varit omöjligt för mig att hitta, och ändå har jag läst ganska ordentligt i denna proposition, därför att jag råkade att komma på kant så att säga med utskottsmajoriteten. Man säger endast detta, vilket står på samma sida, att man velat »understryka nödvändigheten av att ett väl utrustat aerodynamiskt laboratorium med det snaraste kommer till stånd, då ett dylikt utgör en av förutsättningarna för vetenskaplig forskning inom flygtekniken». Sammanställer jag det med vad som säges nedanför, att professuren är det väsentliga nu, därför att det förutsättes i yttrandet, att den blivande professorn skulle bli i tillfälle att själv medverka vid utformningen av riktlinjerna för det flygtekniska laboratoriet, så tror jag verklingen, att jag vågar säga, att jag står på ganska god grund här, då jag yrkar bifall till utskottets hemställan, herr talman, i vad avser klämman men med den ändring i motiveringen, som föreslås i den av herr Asplund och mig vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Lindman: Herr talman! Jag väntade att få höra de skäl, som anföras av dem som gå emot inrättandet av denna professur, och vi hava fått höra dessa skäl av herr Kristensson i Göteborg. Jag må säga, att på mig gjorde de skäl, som han hade att komma med, icke något vidare starkt intryck. Han ville till en början framhålla, att här kunde det icke bli fråga om någon större tillverkning, i varje fall kunde det icke bli något större behov av ingenjörer. Han menade nämligen, att någon export kunde aldrig uppkomma på detta område. — Ja, är det så alldeles säkert, att det icke kan göra det? Jag frågar: Varför kan det icke göra det på detta område som på en mängd andra, där vi hava export? När det nu är fråga om inrättande av detta laboratorium, kunde herr Kristensson t. ex., då han nyss i sitt anförande var nere i Göteborg på en liten visit, tänka på, att där finnes ju den stora kullagerindustrien, som bygger kolossalt mycket på export. Vi hava vidare telefon-, gasaccumulator-, separator- och den elektriska industrien, vi hava en hel mängd saker, som vi

kunna exportera, och jag kan egentligen icke förstå något skäl, varför icke, om förutsättningar i vårt land finnas i skickligt folk, som kan handhava och leda en sådan industri, och i material, en exportindustri skall kunna uppkomma. Det förstår jag icke riktigt. Beträffande motorexporten så hava vi från Sverige exporterat räoljemotorer och andra över snart sagt hela världen.

Så kommer herr Kristensson med det dråpslaget, att denna professors inrättande behövs förresten icke, därför att vi utan specialprofessorer hava fått fram andra industrier, och därför att en industri följer icke alltid en professor i spåren. Vi hava fått fram pappersmasseindustrien i landet utan att vi haft någon professor, säger han. Ja, det är visserligen sant, men är det sagt, att det är något att följa efter? Kanske hade pappersmasseindustrien utvecklats sig kraftigare och fortare och bättre, om en sådan professor funnits; dessutom är den saken icke fullt komparabel, därför att den bygger i mycket stor utsträckning på den kemiska forskningen, och på det området hava vi professorer både vid tekniska högskolan och vid universiteten, likaså bygger den delvis även på vattenkrafttekniken, och där hava vi också haft en professor. Det är, tycker jag, att litet måla hin på väggen, om jag får säga det rent ut, om man gör jämförelser med pappersmasseindustrien.

Så är det fråga om lokalutrymmet. Det får jag uppriktigt bekänna, att det kan jag icke yttra mig om. När man talar om bullret och närheten till sjukhusen, kan jag icke yttra mig av någon egen erfarenhet, men jag har dock erfarit av en av dem, som besökt dessa anläggningar i utlandet och särskilt den i England, som skulle vara likadan som den man tänkt sig här i Sverige. Man har sagt mig, att när man gick utanför de stängda dörrarna och det sattes i gång med full fart innanför för att åstadkomma mesta möjliga buller, så hördes det endast som ett surr från en avlägset varande flygmaskin. Något annat hade min sagesman icke hört, och det var landshövding Lübeck, och hans om-döme anser jag man kan bygga på.

Men det är uppenbart, att herr Kristensson icke vill hava denna professor nu. Han säger, att man kan uppskjuta den; det är ingen fara att vänta. Ja, är det bara fråga om att vänta, skulle herr Kristensson icke kommit med det sista motivet som han hade, nämligen att man skulle låta bli anläggningen helt och hållet, utan vi kunde skicka våra ingenjörer till utlandet för att få dem utbildade där och så kunde de komma tillbaka därifrån. Det var rent negativt, han vill icke hava någon professor inrättad.

Nu, herr talman, vill det förefalla mig, att med det läge saken har, såsom ärendet ligger till ifrån statsutskottets sida, blir det för det närvarande ingenting av med det flygtekniska laboratoriet. Då har man att överväga, huru man skall göra beträffande motiveringen, och för min del skulle jag rakt ingenting hava emot att följa herr Anderson i RåstocK i hans uppfattning, att man skulle taga bort det ifrågavarande stycket i motiveringen, men å andra sidan läser det väl komma bort av sig självt, på grund av det beslut första kammaren fattat. Jag får för min del utan tvekan säga, att om den motiveringen faller bort på den grund, att kamrarna stanna vid skiljaktiga beslut, Kungl. Maj:t skall förfara med sin utredning alldeles som om den delen i motiveringen icke finnes.

Slutligen återkommer jag ett ögonblick till spörsmålet om ifrågavarande professor. Jag framhöll nyss, att det är ofta nog man kan befara, att man skjuter och skjuter på en sak, så att man kommer på efterkälken, och den farhågan tror jag kan besannas även här. Det är rätt egendomligt, när man hör en del människor tala om flygvapnet och framställa det som något ofantligt farligt för vårt land i försvarshänseende: hurusom vi kunna bli alldeles överflyglade av en främmande fientlig flygflotta, hurusom ingenting numera duger egentligen utom flyget etc. För dem som ha den uppfattningen borde det väl då vara

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

angeläget att skapa förutsättningar för att vi i vårt land finge en industri, tack vare vilken vi kunde erhålla den flygmateriel, som vore erforderlig för att avvärja anfall från främmande flygare. Över huvud bör man väl, om man vill ha fram en sådan sak, börja i rätt ända genom att åstadkomma en förnuftig undervisning, så att det funnes möjligheter för de personer, som vilja slå sig på studiet av ifrågavarande vetenskapsgren, att skaffa sig kunskaper och insikter på området. Det synes mig vara utomordentligt viktigt, att så sker. En sådan viktig sak som att det undersökes, i vad mån vi kunna tillverka materiel på förevarande område, komme att klargöras genom den vetenskapliga forskning, som det här är fråga om. Det är detta, herr talman, som gör, att jag för min del vill hemställa om bifall till utskottets hemställan.

Med herr Lindman förenade sig herr *Nylander*.

Herr **Rydén**: Herr talman! Efter de anföranden, som hållits dels från statsrådsbänken och dels å herr Lindmans sida börjar jag luta åt den uppfattningen, att det kanske varit oklokt av statsutskottets majoritet att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en flygprofessur. Jag måste också säga, att om man ställer mig i valet mellan att å ena sidan bifalla herr Andersons i Råstock yrkande och å andra sidan ansluta mig till yrkandet om avslag å inrättandet av ifrågavarande professur, går jag utan tvekan på avslag. Detta beror, herr talman därpå, att herr Andersons i Råstock yrkande innebär — för att använda ett ord, som han för sin del tillämpade på statsutskottets majoritet — att man går fram »smusselvägen» för att åstadkomma bifall till Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av det stora laboratoriet ute vid tekniska högskolan. Jag skall be att få säga ett par ord angående frågan om detta stora laboratorium.

Det var ju som bekant för ungefär ett årtionde sedan — jag tror år 1917 — som tekniska högskolan blev invigd och tagen i anspråk för sitt ändamål. Den inrymmer nu bara den högsta avdelningen av de tekniska studerandena; de båda lägre avdelningarna äro däremot allttjämt förlagda i högskolans gamla lokaler vid Drottninggatan. Nu har det ju varit tanken att, så snart förhållandena möjliggöra detta, bygga även för de båda lägre avdelningarna, och det finns ett område, som är avgränsat för den tekniska högskolans behov i det hänseendet. Högskolans område begränsas av vissa sjukvårdsanstalter å ena sidan — nämligen Sofiahemmet, Allmänna barnbördshuset och Röda korsets sjukhem — och å andra sidan av järnvägen vid östra stationen. Man kan således icke utan utomordentligt stora kostnader, genom att rasera sjukhusbyggnader eller till obесkrivligt höga belopp lösa de områden, som järnvägen förfogar över, utvidga tekniska högskolans nuvarande område. Tekniska högskolan har nu, innan den alltså är mer än halvbyggd, redan tagit i anspråk den allra största delen av det tomtområde, som är reserverat för dess utveckling. Det enda, som är odisponerat och som upptager en ganska ringa del av hela området, är ett hörn, som ligger uppe mot nordost, upp mot materialprovningstansten.

Nu har tekniska högskolans ledning föreslagit, att man skulle på en del av nämnda område lägga det flygtekniska laboratoriet, något som tager rätt stort utrymme i anspråk. Och sedan föreligger det en kungl. proposition om inrättande av ett cellulosatekniskt laboratorium. Jag vill i förbigående omnämna, att denna proposition har statsutskottets andra avdelning för sin del tillstyrkt. Sedan blir det alltså kvar ett litet hörn, som jag nämnde, uppe i trakten av materialprovningstansten. Innan ännu den tekniska högskolan sålunda är utbyggd i vad angår dess lägre klasser, kommer det väsentliga av det jordområde, som för 18 år sedan ansågs kunna för århundraden framåt tillgodose dess behov av tomtmark, att vara taget i anspråk.

Inom statsutskottets andra avdelning, där man iakttagit denna utveckling, har vad jag nu anfört väckt de allra största bekymmer. Det har väckt bekymmer, att man på detta sätt — jag skall tillåta mig att använda det ordet, fastän det kanske låter skarpt — *misshushållat* så, att om man i år beslutar dels det cellulostekniska laboratoriet och dels det flygtekniska laboratoriet, man endast har ett enda litet hörn kvar såsom utrymme för liknande laboratorier, som kunna komma att behövas. Tekniska högskolan står sålunda utan egentligen vidare utvecklingsmöjligheter. Då uppstår den frågan, huruvida tekniska högskolan antingen skall flytta utanför sitt nuvarande område till norra Djurgården eller, innan den blivit färdigbyggd, utflytta från sina nuvarande lokaler. I statsutskottets andra avdelning har man som sagt iakttagit, huru tekniska högskolans ledning på detta område förfarit varken med konsekvens eller med sparsamhet — jag använder dessa ord utan att taga dem tillbaka — och man har undersökt möjligheterna att avvisa något av ifrågavarande förslag. Det cellulostekniska laboratoriet anser sig andra avdelningen böra tillstyrka med hänsyn till att det gäller en industri, som för vårt näringsliv har en utomordentligt stor betydelse. När vi däremot kommit till spörsmålet om det flygtekniska laboratoriet, ha vi sagt oss, att flygindustrien aldrig kan bli någon svensk industri, som vore jämförlig med t. ex. järnindustrien eller cellulosaindustrien eller den kemiska industrien överhuvud taget. Flygindustrien kommer att ur näringslivets synpunkt ungefär stå i klass med vad herr Lindman talade om, nämligen automobilindustrien. Jag tror, att det är fantasi och romantik att drömma om att Sverige skulle kunna skapa en ledande världsindustri på det flygtekniska området, som skall kunna leverera världsartiklar i fråga om flygmateriel. Ha vi inom t. ex. automobilindustrien av ekonomiska och andra skäl nöjt oss med att tillgodogöra oss de stora ledande industriländernas erfarenheter på detta område och att ekonomiskt utnyttja dessa, så tror jag, att det är detta, som man på sin höjd kan vinna inom flygindustrien.

Jag har därför tillsammans med mina kamrater på avdelningen stannat för att det icke vore förenligt med ett klokt och sunt ekonomiskt omdöme att skapa ett stort flygtekniskt laboratorium av den beskaffenhet Kungl. Maj:ts föreslagit. Ty vad innebär egentligen det förslag, som här föreligger från Kungl. Maj:ts sida? Förslaget går ut på, att man skall för 355,000 kronor bygga en institution för ett flygtekniskt laboratorium. Man skall däruppe inrätta ett laboratorium med vindkanaler och blåsinstrument och allt sådant, som skulle möjliggöra, att man icke blott kunde experimentera med modeller i miniatyr av våra flygmaskiner utan kunde ha till hands modeller i naturlig storlek. Det kommer att behövas och man skall åstadkomma en orkanstyrka i nämnda laboratorium, som kommer att leda till att den fyller hela stadsdelen med ett fruktansvärt oväsen och vrål.

Man går därmed utanför det program, som t. ex. England har på detta område. England har nöjt sig med ett mindre laboratorium, där man arbetar för undervisningsändamål och för att kunna ge skäligt utrymme åt vederbörande professors vetenskapliga forskning. Man har nöjt sig med ett laboratorium för låt oss säga 50,000 kronor i likhet med vad våra andra laboratorier uppe vid tekniska högskolan få lov att nöja sig med. Vad England eller vissa stora tyska högskolor ansett vara tillräckligt, nämligen att ha ett sådant undervisnings- och forskningslaboratorium, det vill man från tekniska högskolans sida icke vara belåten med, utan man begär, att vi skola gå in för ett storvulet, kolossalt dyrbart laboratorium för vår professor. Jag vill icke yttra mig om i vad mån Sverige har ett professorsämne, som är vuxet att ha hand om en sådan sak. Det tillåter mig helt säkert herr talmannen icke att göra, och jag själv skulle icke vilja tillåta mig det. Men jag vågar uttala den anspråkslösa förmodan, att vi icke ha en sådan tillgång på ett världsgeni på detta om-

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknisk vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

råde, att det finns anledning att kasta ut penningar till ett laboratorium, som mäter sig med de allra största i utlandet, där man fullkomligt specialiserat sig på att skapa en stor flygteknisk industri. Herr talmannen förstår mig alldeles säkert, när jag pekar på det förhållandet, att man beträffande ifrågasvarande laboratorium icke vill nöja sig med de dimensioner, som alla andra laboratorier ha på det tekniska området. Vi skola komma ihåg, att hela vår bergsvetenskap, där sedan hundra år eller mera funnits installerade en mängd professorer, haft helt andra, måttliga anspråk. Vi ha kemiska fackskolor med åtskilliga världsberömda professorer, vilka fått nöja sig med något helt annat. Men när det gäller flyget, vill man skapa en stor styrelse, tillsatt av Kungl. Maj:t för ifrågasvarande speciella laboratorier. De ledamöter, som här skola representera, äro, om jag följer den kungl. propositionen, högskolans rektor, professorn i flygteknik eller eventuellt annan föreståndare för berörda institut; vidare skola flygvapnet, kommunikationsintressena och den civila flygindustrien ha var sin representant. Alla andra institutioner, mina herrar, stå under den tekniska högskolans rektor och lärarekollegium, men här skall det för detta ändamål skapas ett stort flygtekniskt institut med en särskild styrelse nästan i stil med en akademi.

Man kan vidare se på hurdan utrustningen skulle bli. De andra professorerna få ha en docent eller en assistent, men den person det här gäller skulle utom sin professorslön ha en särskild lön som föreståndare för flygskolans laboratorium å 5,000 kronor. Så skall det finnas en förste assistent och en ingenjör, en laboratorievaktmästare, en mekaniker, en modellsnickare och ett kontorsbiträde. Alla de andra professorerna, som representera för vårt svenska näringsliv oerhört viktiga områden, få som sagt nöja sig med en mycket anspråkslös utrustning. Jag tror, att herr talmannen är med mig överens om att detta projekt är tilltaget efter ett mått, som är alldeles främmande för hela vår tekniska högskolas ordinarie anordningar. Man har på detta område sökt komma fram till någonting så ofantligt storvulet, någonting över alla normala gränser. Man har här velat utvidga verksamheten på ett sätt, som icke står i överensstämmelse med vad vi någonsin kunna åstadkomma på området. Om man tänker på alla de industrier, herr talman, som bygga på svenska råämnen — hela vår bergsindustri, vår trävaruindustri, vår cellulosaindustri och en stor del av vår kemiska industri — måste man säga sig, att därvidlag har man nöjt sig med anspråkslösa anordningar, med anspråkslösa laboratorier o. s. v. Men här kommer en fantasiindustri på det flygtekniska området. Här blir aldrig enligt mitt omdöme utrymme för att åstadkomma någonting så märkvärdigt som man tror, och man begär för stora anordningar.

Någonting sådant kan jag icke, herr talman, vara med om, och jag har därför inom utskottet ställt mig på den sida, där man velat bevilja professuren och bereda professorn undervisnings- och forskningsmöjligheter genom att tillhandahålla honom ett laboratorium, som står någorlunda i paritet med vad som står alla andra professorer vid tekniska högskolan till buds, ett laboratorium, som efter de sakkunnigas beräkning kan inrättas för 50,000 kronor eller där omkring.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan, men samtidigt vill jag klart och tydligt ha tillkännagivet, att står valet mellan utskottets förslag och herr Andersons i Råstock reservation, som går ut på att »smusselvägen» — för att använda hans eget ord — införa det stora och dyra laboratoriet, tillråder jag kammaren att gå på rent avslag å det föreliggande förslaget. Då jag emellertid tror, att man gör rätt mot saken genom att bevilja professuren och ge det lämpligt avvägda laboratoriet, vill jag, herr talman, i varje fall tills vidare yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindskog: Herr talman! Det gäller här, såsom kammaren märker, tvenne frågor, som i verkligheten stå i ganska intimt samband med varandra. Den ena frågan avser professur eller icke professur. Den andra avser den institution, som därmed måste tänkas stå i sammanhang.

Vad då först angår professurens inrättande, skulle jag för min del på det allra djupaste beklaga, om den divergens, som här på olika håll finnes beträffande institutionens inrättande, skulle kunna åstadkomma en viss risk för förslaget om professuren. Det förefaller mig, att den senares inrättande verkligen är ett önskemål av den allra största betydelse, icke blott och icke ens i första rummet för vår industri, utan framför allt för vår vetenskapliga utbildning av de unga och för den tekniska högskolan. Man har här sökt lägga den allra största vikten vid professurens betydelse för vårt näringsliv. Man har talat om dess inflytande å vår export och vårt eget näringslivs möjligheter, men jag menar, att det viktigaste är, att flygtekniken i våra dagar nått den utveckling, att det vore rent av abnormt, om vår främsta tekniska högskola icke skulle äga en egen läroanstalt just för ifrågavarande ämne.

Nu har man för att stjälp professuren resonerat i två olika riktningar. Man har å ena sidan sagt, att vårt land är för fattigt för att upprätta verkliga forskningsanstalter; det räcker fullständigt med att vi inrätta en läroanstalt, som kan från utlandet hämta de lärdomar, som finnas att få. Å andra sidan har man sagt, att det är tillfyllest, att vi skicka ut våra unga män till utlandet för att de där skola erhålla den utbildning de behöva. Nu menar jag, att både den ena och den andra vägen äro vägar, som knappast kunna anses värdiga vårt land med dess stolta vetenskapliga traditioner. Det synes icke heller vara lämpligt för den tekniska högskolan, att den på en bestämd punkt skall få höra, att *där* måste ni sänka er, *där* måste ni avstå från edra traditioner och bli så att säga ett högre allmänt läroverk, under det ni på andra punkter utföra självständiga forskningar. Det gäller sålunda en degradering av den tekniska högskolan på denna punkt, och jag tror det vore högst beklagligt, om kammaren ginge en sådan väg. Ty det förhåller sig verkligen så, att undervisningen vid universitet och högskolor icke kan hålla sig på den högsta nivån, om man från undervisningen avklipper forskningen. Ty den intima växelverkan finns, mina herrar, mellan forskning och undervisning, att undervisningen hämtar sina rottrådar ur den självständiga forskningen. Det är på grund härav, som det helt enkelt är nödvändigt, att vi inrätta en professur i flygteknik. Vi komma icke ifrån den saken. Förr eller senare måste vi ha en sådan professur, och nu ha vi verkligen väntat tillräckligt länge.

Den andra frågan är — det erkänner jag — vida svårare att lösa. Den gäller, huruvida vi nu skola gå in för en institution av de stora mått, som de sakkunniga föreslagit, eller om man skall nöja sig med en mindre institution. Vi ha nu på avdelningen vid undersökning av frågan funnit, att platsen för den tekniska högskolan är så pass strängt begränsad redan nu — ehuru jag kanske icke kan gå så långt som herr Rydén — att det har sina risker att gå med på en alltför stor institution. Vidare skulle det kunna föra med sig allvarliga konsekvenser för övriga vetenskapsgrenar vid våra universitet och högskolor, om vi i alltför hög grad skulle liksom utöka volymen på endast denna institution. Sådant skulle kunna föra med sig följdverkningar på olika områden. Blott den omständigheten, att föreståndaren för nämnda institution skulle jämte sin professorslön få en ganska rikligt tilltagen avlöning såsom föreståndare, kunde skapa konsekvenser för samtliga andra större institutioner vid våra universitet. Detta är en ganska farlig väg att beträda.

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

Jag menar således, att det riktigaste torde vara att gå in för något mindre anspråk i den vägen. Men jag vill å andra sidan säga, att jag kan knappast dela herr Rydén's stora farhågor, för den händelse mot all förmodan den reservation skulle bifallas, som här är föreslagen av herr Anderson i Råstock. Även enligt denna skulle man, så vitt jag kan se, få ganska bestämda garantier, för att Kungl. Maj:t icke skulle ge sig in på alltför högtflygande planer. Det står nämligen i det stycke, som herr Anderson i Råstock lämnat kvar av utskottets motivering: »Det nu föreslagna laboratoriet synes utskottet planlagt i en allt för vid ram.» Det förfaller mig, som om detta innebär ungefär detsamma som det yttrande, vilket herr Anderson i Råstock sedan vill stryka, nämligen att förslaget innebär en organisation av alltför stora mått. Även om man således godtager herr Anderson's i Råstock reservation, skulle jag icke för min del hysa några som helst bekymmer därvidlag, och jag förstår icke fullt herr Rydén's stora ångslan och fruktan i detta avseende. För mig spelar det egentligen en ganska liten roll, om man tager det ena eller det andra. Huvudsaken för mig är, att tekniska högskolan får den flygprofessur, som det i åtskilliga år stått strid om och som högskolan verkligen behöver för sin undervisning och sin forskning. Det är därför, herr talman, som jag ber att få tillstyrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson i Kullenbergstorp: Herr talman! Det är naturligtvis tråkigt att nödgas taga position i en fråga som denna för en man i min ställning. Då jag emellertid varit tvungen därtill i utskottet, vill jag något försvara min ståndpunkt i saken. Jag har dock en liten tröst, som gör att jag icke känner mig så förkrossad som jag eljest skulle ha gjort, nämligen att av dem, som talat för utskottets förslag om en professur och ett laboratorium, icke två haft samma motivering för sin mening. Detta tyder på att icke heller de övriga talarna äro så överdrivet sakkunniga på detta område. I så fall skulle de nämligen något fastare ha kunnat ansluta sig till ett bestämt yrkande.

I utskottet framhölls, att ifrågavarande professur skulle ha till uppgift att verka för många olika saker. Den ärade reservant, som kommit med det förslag som det så mycket varit tal om, ansåg för sin del, att professuren skulle verka för att utbilda flygare. Detta har jag emellertid icke hört talas om här i diskussionen. Ämnet är väl icke så starkt avgränsat, att man egentligen vet, vad det innefattar.

Nu har emellertid uppkommit den stora striden om laboratoriet. Det egendomliga är då, såsom herr Lindman påpekade, att sedan första kammaren tagit herr Asplunds reservation, skulle följdén av ett bifall till utskottets förslag bli att den motivering faller bort, som icke är gemensam; därmed har då också herr Asplunds reservation segrat. Jag kan återigen icke förstå herr Rydén, som yttrade, att hellre än att taga herr Asplunds reservation vill han gå på avslag. Det hade varit intressant om han gjort detta, då det i så fall blivit ännu en på den linjen.

Det är klart, att det på det område som det här gäller skulle vara fråga om ett laboratorium, som vore helt olika andra jämförbara institutioner. Det är ju också så, att det finns många, som äro utomordentligt starka flygentusiaster. Saken är den, att man i ivern kommer så ofantligt högt upp och vill lyfta sig upp i sina tankar och strävanden; att man sedan också kan falla ned en och annan gång, är ju tyvärr något, som icke händer så sällan.

Nu kan jag icke förstå vad som skall vara huvudsaken för ifrågavarande professur, om det skall vara den praktiska sidan att utbilda ingenjörer på flygteknikens område eller den teoretiska. Men även om det skulle gälla båda delarna, bleve det säkerligen ett ytterst begränsat antal ingenjörer på området, som man finge användning för. Alla skulle ju icke flyga själva, så att de

sloge ihjäl sig fort och ersattes av andra, utan de finge väl vara i tjänstgöring en 20 eller 25 års tid. Det bleve nog ett mycket litet antal verkliga lärjungar, som kunde utbildas i den praktiska delen av flygtekniken.

Nu kan man naturligtvis alltid diskutera om, huruvida man dock icke bör stödja den rent abstrakt vetenskapliga delen av flygtekniken. Men är vårt land tillräckligt stort och rikt för att inrätta ett obegränsat antal professurer, oavsett sammanhanget med det praktiska arbetet? Det är detta jag något tvivlar på. Vi hålla på att inrätta professurer varje år; blir det icke, herr statsråd, väl många till sist? Om man klyver upp läroämnena så mycket som man håller på att göra, blir antalet alldeles obegränsat. Sådant kan man knappast honnettement undgå att göra — genom att inrätta personlig professor — när man har att göra med någon utomordentlig vetenskapsman på ett visst område, en vetenskapsman, som äger en europeisk ryktbarhet. Följden blir då också gärna, att vi sedan få permanent professor i samma ämne. Men man måste fråga sig: hur skall man kunna åstadkomma någon begränsning? De stora nationerna kunna naturligtvis gå mycket längre i denna specialisering, såsom t. ex. Tyskland med sina tio gånger så många människor och England med sin oerhörda rikedom, för att icke tala om Förenta Staterna. Det är väl däremot alldeles otänkbart, att vi för vår del på alla områden, huru specialiserade de än må vara, skulle vara föregångsmän, vetenskapligt sett. Vi få väl nöja oss att vara det på åtskilliga områden, där vi nu äro föregångsmän eller varit det eller hoppas i framtiden kunna bli det. Därför måste man iakttaga någon begränsning härvidlag.

Den andra professor, som det här gäller, är vad man skulle kunna kalla cellulosaprofessuren. Men vilken skillnad är det icke här i jämförelse med flygprofessuren. Jag vill icke tala om de ekonomiska intressen, som det här rör sig om, utan framför allt om att cellulosaprofessuren nästan ingenting kostar staten. Och det är en stor skillnad mellan vad folk velat på detta område offra för sitt intresse och vad de velat offra beträffande flyget. I senare fallet vill man, att staten skall betala allting. Icke är det väl ändå någon som tror, att man på förevarande område kan få en sådan världsnäring som t. ex. Separator och Kullager varit och äro? Jag vet för övrigt icke, om dessa två världsartiklar haft någon speciell professor; de ha väl fått stöd i den allmänna utbildning i tekniska ämnen, som funnits vid de befintliga professorerna i tekniska högskolan. Uppfinnarverksamheten och exploateringen av uppfinningar följa säkerligen icke alltid professorerna åt utan kan gå vid sidan av dem. Genierna på detta område ha kämpat sig fram i världen på ett enastående sätt, och jag undrar, om den svenska flygmaskinstillverkningen skulle ha den ringaste utsikt att göra något liknande, vare sig vi få en professor i ämnet eller icke.

Nu tycker jag också, att det hela är så oklart beträffande det sätt, som herrarna vilja ha denna sak ordnad på. Antaga vi professuren, kommer säkerligen också med eller mot vår vilja laboratoriet till stånd. Ty då kommer man att säga, såsom man alltid i liknande fall sagt, att då vi nu ha professuren, måste vi också anskaffa utrustning. Herr Lindman var ju också inne på den vägen. Jag tror sannerligen det är skäl, att Kungl. Maj:t ännu en gång tager under övervägande, om vi beträffande flyget böra gå fram som föregångsfolk i rent abstrakt vetenskapligt avseende. Ty på den praktiska linjen tror jag icke mycket är att vinna. Jag anser icke, att det finns någon stor framtid för en svensk storindustri i den branschen.

Det är dessa skäl, herr talman, som gjort, att jag ställt mig på reservanternas sida, och jag ber alltså att få yrka bifall till herr Lindblads m. fl. reservation.

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag skall be att gentemot herr Rydén få säga, att han gjorde sig skyldig till ungefär samma synd — om jag nu kan få begagna ett sådant epitet — som herr Bengtsson i Norup, att han slog in öppna dörrar. Han målade i starka ord upp faran för ett bifall till den reservation, som herr Asplund och jag avgivit. Men herr Rydén glömde — säkert med avsikt — att citera vad som står kvar i statsutskottets utlåtande sedan, såsom vi begärt, ett visst stycke strukits. Professor Lindskog har nyss framhållit, att det finns tillräckligt mycket kvar ändå av betänkligheterna mot det stora laboratoriet och framför allt mot att förlägga detsamma vid tekniska högskolan. Det heter: »Det nu föreslagna laboratoriet synes utskottet planlagt i en alltför vid ram och med det ifrågasatta läget ägnat att menligt inkräkta på tekniska högskolans egen utveckling.» Vad är det vi sagt? Jo, att vi icke vilja ha laboratoriet vid tekniska högskolan. Alltså är det — jag konstaterar det här till protokollet — en fullständig överloppsgärning av herr Rydén att, då han vänder den saken mot oss reservanter, konstatera, att vi vilja bidra att göra det trångt för övriga institutioner vid tekniska högskolan. Men om det nu till äventyrs icke skulle räcka att citera vad som står i början av motiveringen, skall jag be att få återge vad som står i slutet strax före klämman. Det heter där: »Med hänsyn till karaktären av ett sådant institut och dess ändamål att i första hand tjäna försvarsväsendets och även näringslivets intressen torde i allt fall eventuella anslag till detsamma icke böra uppföras under åttonde huvudtiteln och ej heller torde ett dylikt institut böra förläggas till tekniska högskolans område.» Om detta icke är clara verba, vet jag icke vad man skall skriva på en sådan punkt.

Det förefaller mig, som om herr Rydén, då han beskyller oss, som stå på reservanternas sida, för »smussel», han borde vara litet försiktigare att taga det ordet i sin mun, eftersom han faktiskt genom sitt inlägg här senast bevisade, att jag har rätt uti att man genom att peka på utvägen om ett laboratorium för 50,000 kronor skulle stänga vägen för ett större sådant. Herr Rydén! Vi reservanter vilja varken ha det lilla eller det stora laboratoriet vid den tekniska högskolan utan vi anse, att laboratoriet med fördel kan anknytas till det praktiska livets anordningar ute vid flyghamnen.

När man sedan säger, att Sverige icke har några utsikter att stå sig vid den vetenskapliga tävlan med främmande nationer på detta område, så är jag icke mannen att gå in på den saken. Men så mycket vill jag säga, att när man har namn sådana som Alfred Nobel eller de Laval eller när man har jätteindustrier som L. M. Ericsson eller Gasaccumulator och allt vad därtill hör, industrier, som vila på världsomspännande uppfinningar, tror jag icke man behöver skämmas för de insatser vi gjort på det vetenskapligt tekniska området. Jag skulle också i all stillhet, fastän jag icke tillhör andra avdelningen, våga påminna om, att för ganska kort tid sedan — dock icke i år utan en föregående riksdag — beviljades rätt stora anslag för en institution, som har till ändamål att främja forskningen i kemi. Detta tror jag kan vara tillräckligt med exempel från min sida, då jag är fullkomlig lekman på detta område. Jag menar bara, att vi ha ingen anledning att »spotta i kålen», utan vi ha snarare anledning att säga, att vi åtminstone icke äro sämre på detta område än andra, utan att vi ha stora förutsättningar att komma fram.

Den stridsfråga, som nu föreligger i kväll och som gav herr Olsson i Kulenbergstorp anledning att säga, att han icke kunde få någon klarhet om vad vi, som ville ha professuren, egentligen menade, föranleder mig att ställa den motfrågan till herr Olsson, om han med sitt inlägg kunnat avse något annat än att ständigt vara den stora negationen. Här har herr Kristensson efter en vidlyftig motivering, som också i vissa avseenden slår in öppna dörrar, haft en motivering. Han åberopade, att han ständigt varit en varm förespråkare

för flygintressena. Ja, jag vet icke, men jag tror, att om herr Kristensson vill göra gällande, att den som nu önskar en liten ändring i motiveringen icke är intresserad av flygning, så tager han fel åtminstone vad min person beträffar. Däremot vill jag konstatera, att herr Olssons i Kullenbergstorp välvilja mot flygväsendet yttrar sig på det sättet, att han vill ha avslag på alla anslag till civilflygningen — om det är möjligt för honom att få det — liksom även på förslag om inrättande av dylik professur. Han går alltså en helt annan linje.

Från de utgångspunkter, som varit bestämmande för mig, är det icke behöfligt att upptaga kammarens tid längre. Det är som sagt icke fråga om något »smussel» från vår sida. Vi vilja överhuvud, att frågan om laboratoriet skall hållas öppen. Här målar man en viss potentat på väggen och söker skrämman med kostnaderna för flyttning av tekniska högskolan; man vill åstadkomma, att ingen skall kunna se sig någon utväg att i kväll med bibehållen anständighet och heder votera för inrättande av denna professur. Vi vilja säga som det är, och det är väl ingen i denna kammare som tror, att herr Rydén gått in för inrättandet av professuren, om det skulle ligga något allvar i vad han anförde såsom skäl för avslagsyrkandet. Jag tror att herr Rydén är för väl känd på detta område, och om han har gått in för en sak, så har han ansett den nyttig och nödvändig, och, herr Rydén, det är ju detta vi skola taga hänsyn till ur grundlagens synpunkt.

Herr Olofsson i Digernäs: Herr talman! Jag skulle vilja säga några ord med anledning av det laboratorium som hägrar i statsverkspropositionen i denna punkt.

Jag vill då erinra om den vädjan jag riktade till ecklesiastikministern i fjol på grund av det oljud som klockspelet i stadshustornet för, ett oljud som skapats av Stockholms stad. Här går ecklesiastikministern att skapa oljud där uppe på tekniska högskolans tomt, där sjukvårdsanstalter av olika slag ligga i närheten. Jag tror det skulle vara mycket otjänligt att lägga detta laboratorium där uppe. Herr Lindman hänvisade visserligen till erfarenheter från England, som skulle visa, att det icke vore så förfärligt mycket buller förenat med ett sådant laboratorium, utan att det skulle låta ungefär som bullret från en avlägsen flygmaskin, när det gällde verkställandet av de olika experimenten. Jag var emellertid för några år sedan i tillfälle att i Malmö besöka fabriken för tillverkning av flygmaskiner, där man hade provmotorer och luftvingar under arbete, och där var det sannerligen ett liv, så att man kunde icke stå i närheten, med mindre man hade bomull i öronen. Och att göra isoleringen så effektiv, att det bara uppstår ett obetydligt buller, lär enligt min mening icke gå för sig utan väsentliga kostnader.

Jag misstänker att, om ett laboratorium upprättas på tekniska högskolans tomt, kommer det att ha till följd, att de sjukvårdsinrättningar som där finnas köras bort, och det vore väl ganska otjänligt. För övrigt borde efter min mening laboratoriet ligga i närheten av den verkstad, där man provar allting som rör flyget.

För övrigt kan jag ej vara med på denna sak alls, ty jag kan icke inse, att man genom denna professurs skapande gör någon så utomordentlig nytta för vårt land. Varför har man icke inrättat en professur för automobiltrafiken? Och tror någon, att om vi haft en sådan, vi då stått på ett högre plan i den vägen? Jag tycker att man skapar den ena professuren efter den andra, alljämt nya årligen; i år har utom denna professur också föreslagits en professur i Dorpat. Man är icke nöjd med att tillskapa sådana institutioner inom det egna landet, utan man vill också skapa dem i utlandet. Jag undrar just, var allt detta skall sluta.

*Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)*

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

Min uppfattning är den, att, sedan en uppfinning blivit gjord, kommer det mest an på att utexperimentera den uppfinningen. Om vi t. ex. tänka på automobilområdet, ha icke då amerikanarna lagt ned miljoner, många miljoner för att experimentera fram bara en liten detaljsak i automobil tillverkningen. Ja, det är på experimentens väg, som man skall komma fram så småningom. Jag tänker t. ex. på tekniken rörande slättermaskiner. Inte skulle en professor på det området ge oss något försprång. Nej, vi ha fått experimentera oss fram och så småningom kommit till resultat. England och Amerika ha skickat hit slättermaskiner för 30—40, ja 50 år sedan, och vi ha den dag som är fullt arbete med att tillverka slättermaskiner av lika god beskaffenhet som dessa. Men det är bara på experimentens väg, som vi kunna komma fram till något resultat. Och för övrigt kan jag rakt icke inse, att detta laboratorium och denna professor skulle vara något så trängande nödvändigt. Ty det är, som jag säger, på experimentens väg, som man skall komma fram även på flygteknikens område. Vi förmå i vårt fattiga land icke att följa med de stora kulturländerna. Här skulle det endast bli att skapa en ny statsinstitution med nya tjänster och härigenom åsamka staten nya utgifter. Jag undrar sannoligen, var alla pengar skola tagas ifrån.

Jag vill icke uppehålla tiden längre, utan yrkar avslag å Kungl. Maj:ts förslag och utskottets hemställan.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Herr Olsson i Kullenbergstorp och jag ha i fyra års tid stått på samma ståndpunkt ungefär, när det gällt anslag till det civila flygväsendet och luftfarten. Vi ha båda varit av den uppfattningen, att man bör hålla igen på dessa anslag. Den här gången kan jag icke följa med herr Olsson i Kullenbergstorp. Jag anser denna professor och den därmed förenade anstalten vara en grundläggande förutsättning för hela flygindustrien och vårt svenska flygväsende. Jag har icke fått denna uppfattning nyligen, utan jag gav uttryck däråt redan 1925, då jag motionerade om inrättande av en professor i flygteknik vid tekniska högskolan.

Jag tycker, att de av kammarens medlemmar, som vid åtskilliga tillfällen ha utan minsta tvekan och utan att pruta röstat för ganska betydande anslag till understöd av den frivilliga luftfarten med den motiveringen, att det har gällt att stödja ett nytt kommunikationsmedel, som otvivelaktigt har framtiden för sig, dessa kammarmedlemmar skulle ha rätt svårt att nu gå på avslagslinjen, om de verkligen menat allvar med sin motivering. Det anslag, som här begäres, är en bråkdel av de anslag, som de senaste tre åren och även i år beviljats som understöd till den frivilliga luftfarten. Jag bestrider icke, att dessa anslag äro nyttiga och i många fall nödvändiga, men man kan ha delade meningar om lämpligheten att bevilja så stora belopp för detta ändamål. Det är ju dock, såsom här påpekats, så, att genom denna subvention möjliggöres en trafik, som icke kan räknas som nödvändig, men i många fall har karaktären av rena lyxresor.

Emellertid har herr Olsson i Kullenbergstorp klagat över att de som hålla på professuren och laboratoriet kommit med en så oklar motivering och ha krånglat till saken så svårt. Om herr Olsson i Kullenbergstorp är av den åsikten, så skulle jag be att han och de av kammarens medlemmar, som tänka som han, bara ville gå till den kungl. propositionen och läsa den. Då skulle de icke behöva klaga över att saken är tillkrånglad utan tvärtom finna att den är upplagd enkelt och klart. Och någon starkare motivering för det anslag som här begäres än den, som i denna proposition givits genom den åberopade utredningen av sakkunniga, tycker jag man svårigen kan finna. Jag har läst igenom den alldeles nyss, och med det färskva intrycket av den starka sakliga argumenteringen

som där lämnas har jag mycket svårt att sentera de avslagsmotiv som här förebogs. Om dem tycker jag man kan säga, att de äro något tillkrånglade.

Vad först avslaget å professuren beträffar, så bottna ju yrkandena i olika motiv. I ena fallet i ett motiv, som jag för min del alltid respekterar och som jag oftast kan ansluta mig till, nämligen sparsamhetsmotivet. Men det finnes också andra motiv som blivit anförda. Det har sagts, att detta vore en sak, som aldrig kunde få praktisk betydelse; vi kunna aldrig tänka på att bygga upp en svensk flygindustri, då vi alltid vore hänvisade till utlandets erfarenheter o. s. v. Om detta sista skulle jag vilja säga, att även om så vore, att vi vore hänvisade huvudsakligen till utlandets erfarenheter, så vore det nödvändigt att ha denna professur bara för att kunna bearbeta dessa erfarenheter och på det ur vår nationella synpunkt billigaste och effektivaste sättet meddela dem åt de svenska ingenjörer, som tänka ägna sig åt flygtekniken. Ty det måste i alla fall herr Olsson i Kullenbergstorp medge, att man kan icke hindra svenska ingenjörer att göra detta, och det vore väl synnerligen oklokt, om vi skulle avstänga dem från möjligheten att hemma i Sverige erhålla den undervisning som de behöva. Jag tror för min del att en svensk flygindustri har stora förutsättningar att i framtiden nå en betydande utveckling. Jag vill också erinra om vad som här i förbigående blivit sagt, att denna professur har sin utomordentligt stora betydelse även ur försvarssynpunkt, ur luftförsvarets synpunkt. Det finnes så många försummade tillfällen i vårt land, som jag skulle kunna peka på och som man har anledning att draga sig till minnes, när det som här gäller att, som jag tror, taga ett avgörande steg på ett nytt forskningsområde.

Jag hoppas att professuren i dag skall beviljas. Jag kan inte se, att det blivit anført något skäl häremot, som i någon mån kan rubba den motivering som Kungl. Maj:t har förebogt. Osäkrare är det ju med laboratoriet. Den bästa motivering för laboratoriet, som givits under dagens debatt, den gav herr Olofsson i Digernäs. Jag hoppas, att han icke blir alltför upprörd, om jag drager denna slutsats av hans anförande, som ju annars hade en helt annan inriktning. Men då han säger att det bara är på experimentens väg, som man kan komma till något resultat, då har han sagt vad som kan sägas till förmån för det laboratorium som Kungl. Maj:t har föreslagit. Jag tror icke man kommer någon vart med sådana experiment som här rekommenderats, med små modeller och små luftkanaler enligt det system som användes vid vissa utländska högskolor. Jag vill erinra om att när man talar om dessa små laboratorier vid utlandets högskolor, förbiser man att i dessa länder finnas institut för flygteknisk forskning. Det förvånade mig, att herr Rydén, som just framhöll, att man mycket väl kan reda sig med ett mindre laboratorium, förbisåg, att England, som han åberopade, har ett mycket stort forskningsinstitut på detta område. Det gör, att man vid universitet och högskolor kan nöja sig med mindre laboratorier. Här i vårt land är det meningen att förena det stora forskningsinstitutet med ett laboratorium för vetenskapligt bruk vid tekniska högskolan och detta är utan tveivel den mest ekonomiska lösningen.

Överhuvud taget, om man ser på vad som utlandet på detta område uträttat, blir man slagen med förvåning. Det är icke bara de stora länderna, som här ha gått fram med mycket betydande anslag och med en iver att på detta område komma i främsta planet, som är påfallande, utan även de mindre nationerna ha sökt följa efter. I ett sådant land som Holland, som kan jämföras med Sverige, har man hunnit mycket långt. Man har där ett flygtekniskt institut, som i årliga kostnader i svenskt mynt drager ett par hundra tusen kronor. Det anser man sig där böra kosta på denna viktiga del av den tekniska vetenskapen och det som utgör grundvalen för en ny industri.

Det förefaller, när man hör den debatt som här förts, som om en del av den övilja, som nu visats mot att bifalla Kungl. Maj:ts förslag i full utsträckning,

Ang.
 inrättande av
 en professur i
 flygteknik vid
 tekniska hög-
 skolan m. m.

(Forts.)

skulle bottna i — jag vet icke om jag vågar återigen tala om den svenska avundsjukan, men det ligger nära till hands att misstänka något dylikt. Det förefaller, som om det viktigaste skulle vara att ingen skulle få mer än den andra. Där ha nu professorerna vid tekniska högskolan var och en sitt lilla laboratorium, som kostar så och så mycket, och här kommer nu förslag om en ny professur, för vilken begäres ett så och så många gånger större och dyrbarare laboratorium. Detta kan ej vara riktigt, menar man. Det förvånar mig, att man då fullständigt kan bortse från ändamålet med ifrågavarande forskningsinstitut. Det är för att nöjaktigt kunna fylla den forsknings- och undervisningsuppgift, som anses ofrånkomlig, som man behöver denna institution. Icke har väl Kungl. Maj:t begärt detta institut för att tillfredsställa fåfången hos en person, som vill bli professor, utan därför att det finnes starka skäl att taga steget fullt ut och att utrusta professuren med de nödvändiga hjälpmedlen. Jag är övertygad om att utvecklingen så småningom skall föra oss fram till en ståndpunkt, som i huvudsak ansluter sig till den i förevarande proposition intagna.

Herrarna i statsutskottet, som här uppbyggt oss med ett icke alltför ovanligt personligt mellanhavande — det tycks vara så, fast det koncentrerats på en viss formulering i utskottsutlåtandet — skulle göra bättre, tycker jag, om de i statsutskottets utlåtande något klarare angäve motiveringen för sitt ståndpunktstagande. Jag tycker det är litet futtigt att komma fram med ett utskottsutlåtande på en knapp sida, där man på viktiga punkter slår ihjäl en proposition som verkligen är grundlig i utredningen och övertygande i framställningen. Tyvärr är det nog så, att flertalet kammarmedlemmar icke haft tillfälle att läsa igenom propositionen, utan man nöjer sig med utskottsutlåtandet. Jag ber att propositionen under den stund som är kvar ägnas uppmärksamhet, och jag tror att den, som eventuellt är tveksam beträffande professuren, mycket snart skall bli övertygad om att det här gäller ett mycket välmotiverat krav. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Rydén: Herr talman! Jag skall i anledning av det vänliga råd, som den föregående ärade talaren gav, be att få uttrycka den uppfattningen, att den ärade talaren säkerligen icke haft tillfälle att läsa något större antal av kungl. propositioner, om han kan fälla detta superlativa omdöme om beskaffenheten av denna proposition. Den här propositionen är — vad skall jag säga — en ganska ordinär kungl. proposition, snarare under medelmåttan än över medelmåttan. Jag har läst många tusen kungl. propositioner i mitt liv, och jag vågar sålunda som en gammal magister ge ett betyg i detta avseende. Det är bara de som alldeles särskilt äro inriktade på en viss välvillig bedömning, tror jag, som kunna komma till det resultatet, att detta vore något märkvärdigt. Detta sagt i största förbigående.

Anledningen till att jag för min del hyser så starka betänkligheter mot att bifalla det förslag, som herr statsrådet förordade och herrar Anderson i Råstock och Lindman ingått ett mer eller mindre utpräglat pactum turpe för att få fram här i kammaren, är att, om man bifaller det förslaget, så förfaller i motiveringen varje uttalande i fråga om ett laboratorium för den nyinrättade professuren. Inom statsutskottets andra avdelning ha vi, efter att ha i detalj granskat denna sak och sett på planerna för tekniska högskolans vidare utveckling, stannat för det, att vi kunna under inga omständigheter — och häri har statsutskottets andra avdelning varit fullständigt ense — tillstyrka, att man på tekniska högskolans nuvarande mycket begränsade område lägger en sådan här oerhört skrymmande institution, som går alldeles utanför de vanliga grunderna för inrättande av institutioner. Men å andra sidan ha vi ansett att denna professor i likhet med andra professorer vid tekniska högskolan bör ha

ett laboratorium dels för sin undervisning och dels för att kunna utföra, om jag så får säga, de med hans verksamhet förenade forskningarna, men ingenting vidare därutöver.

Jag skulle vilja säga kammaren det, att, om man går in för den andra linjen att bygga ett stort laboratorium i stället för ett laboratorium av den omfattning som våra statsuniversitet och tekniska högskolan ha för alla sina 60 à 70 professorer, så kommer det att leda till att man icke kommer att kunna stanna inom den nuvarande rayonen, ty då måste man lägga upp hela norra Djurgården för att kunna rymma de väldiga forskningsinstitut som skola vara förenade med de olika professurerna. Jag har den uppfattningen, att på de områden, där man behöver särskilt stora forskningsinstitut, där bör man inrätta dem utan att lägga dem på tekniska högskolans trånga område. Vi ha redan sådana institut; vi ha t. ex. Nobelstiftelsens; vi hålla på att bygga ett institut för närvarande i Uppsala för professor Svedberg; vi ha metallografiska forskningsinstitutet, som är förlagt utanför den nuvarande tekniska högskolans område.

Jag har den uppfattningen att för flygindustrien ha vi icke anledning att bygga några stora forskningsinstitut, det är ingen framtidsindustri. Och jag skulle vilja säga till herr Anderson i Råstock, när han erinrat om Kullager, Separator och Aga o. s. v., att dessa stora uppfinningar äro geniindustrier. Det har varit svenska uppfinnaregenier och administratör-genier, som ha skapat dessa industrier. De ha delvis kunnat röra sig med överlägset svenskt råmaterial, men det har framför allt varit överlägsna genier, som skapat dessa industrier. När ni visat fram ett sådant geni på flygindustriens område, eller en administratör som Bernström eller ett universalgeni som Dalén, som skapat Aga, nå å la bonheur när ni gjort det, då kunna ni komma och begära att vi skola skapa ett forskningsinstitut på ett område som det föreliggande. Och för övrigt vill jag säga att varken uppfinnarna av Separator eller Aga eller Kullager eller någon av dessa genier ha någonsin haft någon professur eller något stort forskningsinstitut. De ha klarat saken på egen hand. Kommer geniet, så kommer kapitalet, som vill exploatera geniet och ge det luft under vingarna, och då behövs det ej något forskningsinstitut från staten. Vi få, då det gäller tekniska högskolan, hålla oss till den marginal som varit gammal hävdvunnen och god vid våra universitet. Och jag vill nämna, att vi ha vid vår svenska tekniska högskola kunnat under mycket ringare förhållanden, än som här är fråga om, få fram den ena epokgörande uppfinningen efter den andra. Jag påminner exempelvis om denna mycket omtalade uppfinning som här skapats under namn av den Platen-Munterska uppfinningen. Den är gjord under i yttre hänseende mycket blygsamma förhållanden. Det beror icke på att man skapar stora anstalter med stor personal, utan det beror på genierna, och dem kunna vi icke skapa genom att bygga forskningsinstitut av den omfattning som detta förslag innebär.

Nu har herr Anderson i Råstock kommit fram med ett alldeles nytt uppslag. Han har förklarat, att hans motivering eller rättare sagt vad han strukit i utskottets motivering innebär, att på tekniska högskolans område bör läggas varken det stora eller det lilla laboratoriet utan att allt bör förläggas till flyghamnen. Jag måste säga, att förslaget är mycket originellt. Ja, det är så originellt, att ingen veterligen före herr Anderson i Råstock kommit fram med det. Men jag undrar, om man har anledning att reflektera på förslaget i någon större utsträckning. Flyghamnen har icke annat med flygindustrien att göra än att den har hangar. Herr Andersons i Råstock idé att lägga forskningsinstitutet vid flyghamnen är ungefär likartat med ett förslag om att lägga ett automobillaboratorium på en plats, där man har en hel del garage. Det är ungefär lika välbetänkt det ena som det andra. Skall man inrätta ett

*Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.*

(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)

större forskningsinstitut, som skall läggas utanför tekniska högskolans område, pekar tanken närmast på att gå till platsen för någon av de stora flygverkstäderna, där man håller på med verkstadsarbeten, med konstruktionsarbeten o. s. v. — icke en plats där man magasinerar flygmaskiner eller hyser dem för natten för att skydda dem för regn. Den tanken var verkligen uppe i andra avdelningen av utskottet, att man möjligen skulle förorda, att laboratoriet borde ligga invid någon av våra flygverkstäder. Men tyvärr hade vi på andra avdelningen icke herr Andersons i Råstock uppfinningsrikedom, varför flyghamnen verkligen blev av oss obeaktad i det hänseendet. Jag tror, att detta icke innebar någon större saklig förlust.

Herr Anderson i Råstock talade om »smussel». Ja, jag vill icke beskylla honom för detta. Det var därför att han sade, att *utskottet* smusslade, som jag ville replikera på samma sätt. Men jag skall taga tillbaka det uttrycket, om han tager tillbaka sin beskyllning mot utskottet om smussel. Utskottet är på denna punkt fullkomligt klart. Utskottet uttalar sig för en professor och mot det stora laboratoriet, såvitt det skall ligga på tekniska högskolans område. Om man kan skapa det i annan anslutning, har utskottet icke uttalat sig om, men man har förordat ett mindre laboratorium i den omfattning, som de sakkunniga alternativt tänkt sig, alltså i överensstämmelse med vad som ordinärt gäller för t. ex. de engelska högskolornas del. Jag vill i detta sammanhang i anledning av herr Andersons i Linköping yttrande säga, att de engelska universitet och högskolor, som undervisa på detta område, icke ha stora laboratorier att tillgå vid högskolorna, utan de stora laboratorier, som han talade om, ha skapats alldeles oberoende av dessa i anslutning till den mera praktiska verksamheten.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande. Jag tror, att kammaren skulle göra klokt i att bifalla professuren och utskottets hemställan och därmed vinna en viss begränsning. Jag är icke blind för att i så fall utskottets motivering kan bortfalla i den punkt, där första kammaren — efter vad det uppgivits i en hastig vändning — anslutit sig till reservationen av herrar Anderson i Råstock och Asplund. Kammarens ledamöter hade haft en votering mellan Kungl. Maj:t och utskottets förslag, och sedan de skingrat sig efter denna, blev det ny votering, och då gick det på det sättet. Detta medför, som sagt, att även om andra kammaren antager utskottets hemställan, så strykes i riksdagens skrivelse moiveringen härvidlag. Men jag kan icke tänka mig annat, än att man måste komma att taga hänsyn till, att andra kammaren fattat beslut i den föreliggande situationen i enlighet med utskottets kläm och motivering, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet **Almkvist**: Herr talman! Jag skall be att få rätta ett par missuppfattningar, som gjort sig gällande under debatten.

Herr Anderson i Råstock förklarade, att lärarekollegiet vid tekniska högskolan, såvitt han kunnat läsa de föreliggande handlingarna riktigt, uttalat som sin mening, att flygprofessuren borde inrättas, och det vore den viktigaste delen av frågan, medan kollegiet däremot icke uttalat sig för ett laboratorium av den beskaffenhet, som Kungl. Maj:t i propositionen föreslagit, och talaren hänvisade till vad i propositionen finnes uttalat på sidan 3 i nu nämnda avseende. Jag tillåter mig i anledning härav fästa uppmärksamheten på, att det uttalande, som av herr Anderson i Råstock åberopades, gjordes av tekniska högskolans lärarekollegium, innan resultatet av den utredning, som igångsattes år 1926, förelåg. Sedan denna utredning blivit färdig och hänskjutits till tekniska högskolan för yttrande, uttalade sig lärarkollegiet på följande sätt: »Den av kollegiet förut uttalade meningen, att laboratoriefrågan icke borde

definitivt ordnas, förrän professuren i flygteknik beviljats och tillsatts, saknar således numera berättigande och utgör icke något skäl för ett dröjsmål med laboratoriets inrättande.» Detta har anförts på sidan 26 i propositionen, efter det lärarekollegiet framhållit, att vid den berörda utredningen landets förnämsta experter såväl inom flygtekniken som på andra ifrågakommande områden blivit anlitade, och sedan kollegiet uttalat, att det för sin del med största förtroende accepterade det framlagda förslaget i vad det avsåge laboratoriets uppförande, anordning och utrustning. Här föreligger sålunda tydligt och klart ett bestämt tillstyrkande av det framlagda förslaget från lärarekollegiets sida.

Vidare har en stor del av den kritik, som riktats mot förslaget om ett flygtekniskt laboratorium, inriktats därpå, att Kungl. Maj:ts förslagit ett alldeles för fantasifullt projekt; regeringen skulle till och med varit besjälad av viljan att inom Sverige skapa en världsindustri på området i fråga o. s. v. För att reducera dessa omdömen till rätta mått skall jag be att få erinra därom att i den kungl. propositionen ingenstades finns talat om, att det är meningen att anordna någon världsindustri, utan synfältet har hela tiden varit begränsat till Sverige, och det framhålles alldeles bestämt, att det är med hänsyn till den inhemska flygindustrin och den inhemska vetenskapliga forskningen och skolningen av svenska flygingenjörer, förslaget i fråga framlägges. Skulle man kasta blicken vidare omkring sig och finna, att inom landet förelåge så stora möjligheter, att här kunde skapas en större eller mindre världsindustri, skulle givetvis icke anspråken beträffande statens medverkan till laboratoriets upprättande, till dess inredning och utrustning kunna inskränkas till det jämförelsevis ringa belopp, som det här är fråga om, nämligen 355,000 kronor. Jag erinrar om att den första approximativa kostnadsberäkningen för ett enbart för tekniska högskolan grundat övningslaboratorium belöpte sig till 500,000 kronor.

När man här i diskussionen vidare vill draga upp en bestämd skillnad mellan å ena sidan flygteknikens och å andra sidan cellulosaindustriens krav, vill jag säga, att lika väl som man inom landet har råvaror av den beskaffenheten, att vårt land i det senare fallet har utsikter att göra sig gällande framför allt på den internationella marknaden, så har man även, när man tager i betraktande flygindustrin, de råmaterial, som äro erforderliga såväl för planens byggande som för motorernas tillverkning, även om det här i första hand gäller att tillgodose endast det egna landets behov. Den nu föreliggande betydelsefulla frågan bör så snart som möjligt lösas just för tillvaratagandet av de egna tillgångarna och de svenska förutsättningarna på området i fråga.

Herr Rydén gör stort väsen av att det tomtområde, som är reserverat för tekniska högskolan, skulle komma att tagas i anspråk på ett icke tillfredsställande sätt, därest ett laboratorium av ifrågavarande storlek bleve uppfört. I det avseendet vill jag hänvisa till att hela denna fråga blivit utredd i den allra närmaste kontakt med både tekniska högskolans rektor, styrelse och lärarkollegium, vilka var för sig liksom ock byggnadsstyrelsen fullt kunna överblicka tillgången på tomtmark uppe vid högskolan och vilka skulle gjort anmärkning rörande det föreslagna laboratoriet, därest detta kunde till framtida men inkräkta på till buds stående utrymmen. Jag har givetvis också själv under ärendets behandling tagit del av kartor, som visa, vilka områden som äro upptagna och vilka som äro tillgängliga samt tillika besökt platsen. Jag har därvid icke kunnat bliva övertygad om att man i något hänseende skulle äventyra den framtida, redan nu planlagda utvecklingen av tekniska högskolan genom ett realiserande av Kungl. Maj:ts förslag.

Vad beträffar frågan om det buller, som skulle uppstå och inverka menligt på de kringliggande sjukhusen, ber jag att få säga, att även denna sida av saken av de sakkunniga underkastats en noggrann utredning, och de ha för-

*Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.*
(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professur i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.
(Forts.)

klarat, att med de propeller- och säkerhetsanordningar, som tänkts komma till användning, skulle ingen glägenhet av betydelse uppstå.

Jag har velat säga detta, för att det skall stå för kammarens ledamöter klart, att samtliga invändningar, som här riktats mot det kungl. förslaget, redan varit under omprövning och beaktande men icke av regeringen kunnat tillmätas avgörande betydelse.

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! När jag i utskottet biträdde yrkandet om avslag, skedde det förnämligast av det skälet, att avdelningsbehandlingen syntes ådagalägga, att det flygtekniska laboratoriet icke var möjligt att genomföra. Den kritik, som riktats mot detsamma, fann jag bärig, och den kritik, som framför allt herr Rydén nu framfört på ett sakligt och övertygande sätt, synes mig fortfarande vara bärig. I vilket förhållande står nu enligt den kungl. propositionen professuren till laboratoriet? Jo, jag skulle vilja sammanfatta det ungefär så, att herr statsrådet anser att laboratoriet i mycket hög grad förlorar sin betydelse, om professuren icke inrättas, och att professuren å sin sida förlorar i ej ringa grad sin betydelse, om det flygtekniska laboratoriet icke upprättas. Herr statsrådet finner sålunda inrättandet av en professur utan att ställa till professors förfogande de redskap, med vilka han måste utföra sitt arbete, endast till hälften hava något värde. Det är en halv uppgift, som icke kan komma att tjäna fullföljandet av det ändamål, som avsetts med professurens inrättande.

Under sådana förhållanden, föreföll det oss, som gingo på avslagslinjen, att det vore bäst att låta frågan vila ytterligare ett år, för att de framförda synpunkterna, den framförda kritiken mot det stora och vittomfattande institutet skulle ytterligare kunna undersökas och penetreras, så att frågan månhända komme fram till kammaren ett annat år i rimliga proportioner. Jag undrar i detta sammanhang, om icke min ärade vän herr Rydén var något väl optimistisk, när han uttalade förhoppningen om att regeringen skulle taga nödig hänsyn till andra kammarens mening, därest kammaren nu beslutade i enlighet med utskottets hemställan, sedan första kammaren tagit motiveringen enligt reservationen av herr Asplund och herr Anderson i Råstock. Efter vad som uttalats från flera håll och även av herr Rydén ligger väl saken så till, att det egentligen icke spelar någon roll, vad andra kammaren beslutar i fråga om motiveringen, ty om andra kammaren antager utskottets hemställan, blir beslutet de facto i överensstämmelse med första kammarens beträffande den del, som det här gäller. Nu frågar jag: är det rimligt att tänka sig, att herr statsrådet skulle kunna taga hänsyn till andra kammarens ståndpunkt med den åsikt beträffande det stora laboratoriets betydelse för ifrågavarande professors arbeten, som herr statsrådet utvecklat i sin proposition? Det förefaller mig vara alltför optimistiskt att vänta några sådana hänsyn. Herr statsrådet nödgas väl med det uttryckssätt han använder i sin proposition, om kamrarna nu fatta samstämmiga beslut på det sätt som jag här utvecklat efter det andra kammaren godkänt utskottets utlåtande, hålla fast vid sina synpunkter, då han ansåg dem ofrånkomliga, när ifrågavarande proposition skrevs. Under sådana omständigheter, herr talman, förefaller det mig, som om ett avslagsyrkande vore det enda naturliga, och att det riktiga är, att kammaren hävdar — när man fäster så stort avseende vid detta flyglaboratoriums inrättande — att kammaren vill vara med om att se vad som skall komma som ett komplement till professuren. Hur stort och vidlyftigt detta institut skall bli, bör icke statsrådet eller regeringen själv avgöra, utan det är riksdagen, som bör se till i samband med professurens inrättande, hur pass omfattande det arbetsredskap bör vara, som skall stå till vederbörandes förfogande. Det är som sagt, herr talman, enligt min synpunkt det enda rimliga, att andra kammaren här går på avslag,

så att frågan får komma igen ett annat år. Jag hemställer därför om bifall till avslagsyrkandet.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Det var tur för herr Törnkvist, att han lyckades samla ihop så många nya skäl för sitt avslagsyrkande som han gjorde. Men jag vet icke, hur han skulle ha rätt sig, om han plockat fram dem i utskottet.

Till herr Rydén skall jag be att få rikta ett tack för hans komplimang om min uppfinningsrikedom. Jag är icke så van vid något sådant: jag tycks vara mera jordbunden än herr Rydén, fastän vi båda flugit åtskilligt i kväll. Jag kan för övrigt icke få logiken i herr Rydéns anförande att gå ihop. Först klandrar han mig, som kommit med uppslaget att lägga ifrågavarande institution ut vid flyghamnen, och radar upp en hel del svårigheter i det hänseendet. Herr Rydén tycktes tro, att det icke går an att åstadkomma nödiga verkstäder för t. o. m. mindre kostnader än som ifrågasatts för det lilla laboratoriet. I nästa ögonblick säger emellertid herr Rydén, att i England är det verkligen på det sättet, att ett flygtekniskt laboratorium icke ligger anknutet till vederbörande tekniska högskola. Hur skall man förstå detta? Det är väl i alla fall så, herr Rydén, att om det går för sig på *ett* håll — t. o. m. där man är ganska långt kommen på detta område — att ha ett flygtekniskt laboratorium liggande borta ifrån den högskola, som eljest användes för undervisningsändamål i hithörande discipliner, bör det gå även på ett annat. Jag kan icke underlåta att uttala en stilla förundran över att herr Rydén totalt förbisett, hur man här praktiskt tillämpar hembygdskunskap på ett område, som herr Rydén känner till mycket bättre än de flesta av kammaren. Man gör ju exkursioner till vederbörande hembygdsområden för att kunna bättre draga nytta av undervisningen. Jag trodde följaktligen, att man kunde säga, att eftersom flygtekniciis hembygd egentligen borde vara aeroplanen — eller vad de kunna komma att ha för namn i framtiden — det skulle vara ganska nyttigt för de unga männen att lära känna sin blivande hembygd så pass mycket, att de finge litet annat än laboratoriekunskap om hur flygmaskiner se ut och hur de skola användas.

Så vill jag säga ännu en sak. Vid tekniska högskolan lär man icke för närvarande vara alldeles renons på möjligheter i fråga om materialprovning av olika slag för att göra olika bestämningar. Det ligger en materialprovningsanstalt däruppe, och dessutom finns det olika laboratorier, som kunna användas tills man fått något bättre.

När nu lärarkollegiet har uttalat sig för, att professuren bör inrättas först, så att professorn blir i tillfälle att medverka vid den erforderliga planläggningen och utformandet av det flygtekniska laboratoriet, så kan jag icke se annat än att det vore en mycket praktisk utväg att tillsätta professorn i år, så att vederbörande verkligen blir i tillfälle att vara med och utarbeta programmet för detta laboratorium. Jag har verkligen liksom herr Rydén och flera övriga talare — till och med liksom herr Törnkvist i Karlskrona, som yrkade rent avslag — ifrågasatt, att kammaren borde få tillfälle att grundligt sätta sig in i hur det tilltänkta laboratoriet skulle komma att se ut; men däremot har jag icke velat gå in för att giva tekniska högskolan ett 50,000 kronors-laboratorium och ändå, fastän vi ger er detta laboratorium, i nästa andedrag säga vi lämna frågan öppen. Jag kan inte se saken så, och det är därför jag ställt mig såsom jag gjort i kväll.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Blott en kort replik. Jag undrar, om man icke, när man lyssnar till debatten här i dag, kan med en viss

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skolan m. m.

(Forts.)

rätt konstatera att allting flyter. Här ha pågått häftiga trätor om en del detaljer. Den ene vill icke ha laboratoriet förlagt till tekniska högskolan, men det vill den andre. Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet yttrade i sitt sista anförande, att vad som här hade yttrats emot den föreslagna förläggningen, det hade regeringen icke kunnat tillmäta avgörande betydelse. Statsutskottets vice ordförande ville ha laboratoriet förlagt till flyghamnen, och inom utskottet var det åtskilliga av anhängarna av en professor, som ville ha denna professor och detta laboratorium anknutet till någon av krigsmaktens flygverkstäder. Allting är oklart på den punkten, och lika oklart är allt som rör laboratoriets storlek och beskaffenhet.

Här är vidare, det vill jag också konstatera, ännu en punkt, som icke med ett ord berörts i debatten, ehuru jag i mitt första anförande fäste uppmärksamheten därpå. Jag meddelade den faktiska uppgiften, att de flygplan, som det statssubventionerade svenska bolaget använder i trafik både på routen Stockholm—Finland och routen Malmö—Amsterdam, kostat 3 miljoner *guldmark* att utexperimentera. Jag frågar då: Vem skall, även om vi inrätta både professuren och ett större eller mindre laboratorium, vem skall betala kostnaderna för utexperimenterandet av den maskin, som, om det gäller export, herr Lindman, skall tävla med och helst överträffa de utländska maskinerna? Jag tänker, att kostnaderna komma nog också på våra axlar, om vi nu gå in för detta förslag.

Vare sig vi bifalla utskottets förslag eller herr Andersons i Råstock yrkande, kommer saken ändå att i realiteten ligga till på samma sätt, därför att i riksdagsskrivelsen — och det är den det kommer an på — kommer just vad utskottet riktat sig mot att falla bort, nämligen att organisationen är av alltför stora mått i förhållande till övriga vid tekniska högskolan representerade ämnesgrenar. Det är det, som är den egentliga kärnpunkten.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på att representanterna för vederbörande avdelning i utskottet i verkligheten talat för avslagslinjen, och jag tror att kammaren gör klokt, om den följer samma linje.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan med godkännande av dess motivering, 2:o) bifall till berörda hemställan med den ändring beträffande motiveringen, som föreslagits i den av herrar Asplund och Anderson i Råstock avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) avslag å såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts proposition i ämnet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Törnkvist i Karlskrona med flera av kammarens ledamöter, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 3:o) angivna nu antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 100 med godkännande av dess motivering, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som Kungl. Maj:ts proposition i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan med godkännande av dess motivering.

*Ang.
inrättande av
en professor i
flygteknik vid
tekniska hög-
skola m. m.*

(Forts.)

§ 4.

Föredrogs vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 18 av statsverkspropositionens åttonde huvudtitel framlagda förslag angående ny värmeledning och införande av elektrisk belysning i nationalmuseumbyggnaden m. m.;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 95 av statsverkspropositionens åttonde huvudtiteln framlagda förslag angående nybyggnad för de geologisk-mineralogiska och geografiska institutionerna vid universitetet i Lund;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för uppehållande av en professur i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat i republiken Estland;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående materiell för nykterhetsundervisningen m. m.;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under andra huvudtiteln gjorda framställning angående anslag för fortsatt uppehållande av Dalautredningens verksamhet;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av viss fastighet för Strängnäs hospitals räkning;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjunde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till statskontoret;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 1 juni 1923 (nr 140) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker, m. m.;

nr 109, i anledning av väckt motion om åvägabringande av utredning och förslag rörande personalens vid mynt- och justeringsverket uppförande på ordinarie stat; och

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av posthusbyggnad i Vasastaden i Stockholm; samt

bevillningsutskottets

betänkande, nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; och

memorial, nr 36, med förslag till ändring av rubriken 1135 i gällande tull-taxa.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden, betänkande och memorial hemställt.

§ 5.

Härefter föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 37, i anledning av väckta motioner angående revision av rusdrycksförsäljningsförordningen och därmed sammanhängande författningar m. m.; och yttrade därvid:

*Ang. revision
av rusdrycks-
försäljnings-
förordningen.*

Herr Engberg: Herr talman! Jag har icke för avsikt att framställa något yrkande. Utlåtandets karaktär har emellertid givit mig anledning att göra ett par randanmärkning.

Ang. revision
av rusdrycks-
försäljnings-
förordningen.
(Forts.)

Jag vill då till en början gratulera bevillningsutskottet att ha kommit till en sådan enighet, att det bara finnes en enda reservant, nämligen herr Bergman i första kammaren, som reserverat sig mot vissa delar av motiveringen. Jag har begärt ordet för att fästa uppmärksamheten på en sak rörande den begärda utredningen, som ju skulle omfatta följande saker:

1) En jämförelse mellan det gällande svenska restriktionssystemet och i utlandet, särskilt i Danmark, Norge och England prövade system för begränsning av rusdrycksmissbruket;

2) en jämförelse mellan vårt system och det danska systemet, enligt vilket en hög beskattning av spritdrycker införts;

3) den individuella utminuteringskontrollen;

4) utskänkingsbestämmelserna, där ställningen mellan kontrollstyrelsen och systembolagen, å ena sidan, samt restauratörerna, å den andra, särskilt bör göras till föremål för undersökning, varvid framför allt frågan om formen för överlåtelse av rättighet till utskänkning och om de villkor, som må förknippas med dylik rätt, bör tagas under omprövning;

5) lämpligheten av att införa besvärsmått över systembolagens beslut angående överlåtelse av utskänkingsrättighet;

6) preciserade direktiv från statsmakternas sida beträffande slutmålet för avvecklingen av det privatekonomiska intresset i utskänkingsrörelsen och beträffande takten i avvecklingsarbetet,

7) detaljhandelsbolagens organisation;

8) nämnda bolags rätt att driva verksamhet genom dotterbolag;

9) revision av dessa bolags förvaltning; samt

10) det inbördes förhållandet mellan dessa bolag och kontrollstyrelsen.

Jag har räknat upp dessa 10 punkter för att fästa kammarens uppmärksamhet på, att i ingen enda av punkterna finnes ens skymten av ett utredningsdirektiv givet. Man räknar upp tio diskussionsämnen och förväntar, att här skall Kungl. Maj:t tillsätta en diskussionsklubb, som tar hand om de tio på listan uppförda diskussionsämnena, men man ger icke den minsta fingervisning om, i vilken riktning man önskar diskussionen förd eller lösningen av de framkastade problemen funnen.

Vid sådant förhållande är det uppenbart, herr talman, att kammaren går att giva en fullmakt in blanco åt regeringen, ty det blir helt naturligt på regeringen, som det kommer an, vilka direktiv, som i realiteten skola bli gällande. Jag har i betraktande härav funnit det ganska naturligt, att man säger ifrån, att när Kungl. Maj:t får en sådan här ovanlig blankofullmakt, där det inte finnes något direktiv givet för huru dessa diskussionsfrågor skola lösas, då betyder själva tillsättandet av denna utredning eller diskussionsklubb, som här skall ifrågakomma, allt. Det är tillsättandet, som blir avgörande för hela utredningens resultat. Jag tillåter mig, eftersom representativa ledamöter av regeringen äro närvarande i kammaren, att uttala den förhoppningen, att denna utredning också med hänsyn till sammansättningen får avspegla icke en ensidig och snäv uppfattning åt vare sig det ena eller det andra hållet — jag tänker särskilt på den sida, som regeringen själv representerar — utan blir sammansatt så, att man lyckas komma fram till ett positivt resultat.

Herr talman! Jag anser det önskvärt ur många synpunkter, att givna erfarenheter hopsummeras och att visserligen sådant rives, som bör rivas, men att man låter sådant bestå, som prövats och befunnits sunt och riktigt. Skall det positiva resultatet vinnas, hänger allt på, hur utredningen lägges. När riksdagen nu icke givit något som helst direktiv på någon av dessa punkter, har regeringen allt i sin hand. Då vill jag vädja till regeringen att icke bara tän-

ka på sina egna synpunkter i denna fråga, utan söka få litet kringssyn och vidsyn vid utredningen.

För det andra har jag, herr talman, ännu ett önskemål. Det är, att denna utredning icke blir ett slags soplår, i vilken man kastar allt möjligt, som kommer fram till riksdagen under åtskilliga år framåt och bara hänvisar till att här pågår utredning, varför ingenting kan göras i vare sig den ena eller andra riktningen.

Jag tror, herr talman, att det kan vara skäl att framhäva dessa önskemål, när denna ovanliga blankofullmakt överlämnas åt den nuvarande regeringen.

Häruti instående herrar *Carlsson* i Stockholm, *Forsell*, *Holmström* i Gävle och *Almquist*.

Herr **Olsson** i Gävle: Her talman! Jag har ingen som helst anledning att lägga mig i herr Engbergs vädjan till regeringen. Men jag vill ha framhållet i detta sammanhang, att utskottets förslag visst icke saknar direktiv, såsom herr Engberg här vill göra gällande. Utskottet har framhållet de vägledande synpunkterna för denna utredning. Vad sedan gäller alla de olika detaljerna har utskottet kommit till det resultatet, att det är omöjligt att utforma dessa, förrän en undersökning av de nuvarande förhållandena har ägt rum. Detta och ingenting annat, det ber jag få framhålla, är orsaken till, att man icke kunnat utforma direktiv i alla de »diskussionsfrågor», som herr Engberg talade om. Jag har ingen anledning att ingå i någon vidare debatt i det föreliggande ärendet. Jag tror, att vi äro inne på rätt väg, när det har lyckats att ena de olika meningsriktningarna för att söka komma till något bättre än det, som vi för närvarande ha.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Johanson** i Huskvarna: Herr talman! Då jag ämnar avgiva min röst för bifall till bevillningsutskottets hemställan i utskottets nu föredragna betänkande men ändå icke kan frigöra mig från en viss betänksamhet inför de tänkbara verkningarna av den ifrågasatta utredningen och de nu av utskottet meddelade direktiven för densamma, känner jag mig skyldig att i korthet angiva motiven för såväl min röstning som mina betänkligheter.

I pressen har bevillningsutskottets hemställan på sina håll framkallat stor förtjusning, enär den ansetts innebära början till avskaffande av det nuvarande förhatliga restriktionssystemet. Att man på dessa håll hoppas på och eftertraktar största möjliga frihet för spritkonsumtionen och i stort sett saknar blick för alkoholbrukets sociala skadeverkningar, synes mig ligga i öppen dag. Skulle därför andra kammaren i dag medverka till att giva den appellistiska riktningen vind i seglen och understödja dem, som huvudsakligen vilja bryta ned alla återhållande skrankor på detta område, då skulle kammaren vara inne på en mycket farlig väg.

För egen del är jag visst icke blind för det nuvarande systemets brister, och jag kan ingalunda medgiva, att detsamma innebär ens möjligheter till en tillfredsställande slutgiltig lösning av alkoholfrågan. Då emellertid en sådan lösning i enlighet med min principiella uppfattning efter allt att döma icke står att ernå inom en nära liggande framtid, skulle det efter mitt sätt att se vara ett högst vådligt förfaringsätt, om man underlåte att av gällande lagstiftning söka ernå största möjliga nykterhetseffekt. Det synes mig också, som om en enkel rättvisa fordrade, att även de, vilka i likhet med mig alltjämt tro på, att rusdrycksförbudet innebär den enda verkligt tillfredsställande lösningen av alkoholfrågan, uppriktigt erkände de förbättringar av nykterhetstillståndet, vilka dock utan tvivel ernåtts genom det svenska restriktionssystemet. Därvid tänker jag icke blott på minskningen i konsumtion och fylleriförseel-

Ang. revision
av rusdrycks-
försäljnings-
förfordningen.
(Forts.)

Ang. revision
av rusdrycks-
försäljnings-
föreskrifningen.

(Forts.)

ser m. m. utan också på den omständigheten, som synes mig städse hava vunnit alltför litet beaktande, att vi under restriktionssystemets tillvaro haft att uppleva efterkrigsårens alla påfrestningar på folkmoralen. Jag måste i det avseendet fråga mig: Var skulle vi nu stått i nykterhetsavseende, om icke restriktionssystemets återhållande verkningar under dessa år fått göra sig gällande? Vi veta ju, hurusom nöjeslystnaden över hela världen varit och är i tilltagande. Vi känna till, att kvinnorna och ungdomen i allt större utsträckning börjat lägga sig till med de vuxna människans olater. Vi hava också kännedom om, vilka väldiga ekonomiska omvälvningar, som ägt rum och vilken oerhörd utveckling de moderna kommunikationsmedlen ernått. Allt detta utövar sitt stora inflytande även på nykterhetsförhållandena och sannerligen icke i god riktning. Att vi i Sverige, sådana omständigheter till trots, dock lyckats förbättra vårt nykterhetstillstånd, är en förtjänst hos vårt restriktionssystem, som gör, att även den, som icke däri ser något fullkomligt eller ens principiellt tilltalande, måste ställa sig ytterst betänksam, om det blir fråga om att förkasta detta system, innan man funnit något att sätta i stället, som kan förväntas bättre främja folknykterheten.

Som jag nyss angivit är jag dock icke blind för, att systemet är behäftat med många brister, som böra avhjälpas. Min förhoppning är också, att den utredning, som helt visst kommer till stånd, måtte komma att äga rum på sådant sätt och i den andan, att man grundligt och förutsättningslöst företar granskningen av det nuvarande systemet, dess fel och förtjänster, och därefter söker giva oss en lagstiftning, som om möjligt bättre och verksammare än det nuvarande systemet bereder möjlighet till åtgärder, som främja folknykterheten och motverka alkoholbruket. Givetvis böra därvid onödiga irritationer undvikas, men man får icke heller draga sig för eller avstå från att genomföra nykterhetsgagnande stadganden, mot vilka man från apellistiskt håll helt visst kan vänta motstånd. Man får icke heller locka sig till att offra den kommunala självbestämmanderätt på detta område, för vilken vi nykterhetsvänner i årtionden kämpat men som nu i pressen förklarats böra borttagas.

Då jag sålunda hemställer om bifall till bevillningsutskottets förslag, gör jag det i förvissning om, att den blivande utredningen skall erhålla till uppgift att söka skapa en lagstiftning med bättre nykterhetseffekt än den nuvarande, och att den sålunda icke skall riva ned de hittillsvarande fördämningarna utan på deras grund eller annat sätt bygga upp än starkare skydd mot alkoholens skadegörelse.

Herr Göranson instämde häruti.

Herr Ljunggren: Herr talman! Det är verkligen ovanligt, att bevillningsutskottet är enhälligt i en nykterhetsfråga. Här beror det väl på, att samtliga utskottsledamöter haft klart för sig att det nuvarande restriktionssystemet är av sådan beskaffenhet att ingen kan vara belåten därmed, vare sig från strängt nykterhetsvänligt håll eller från motsatt sida. Det säges också i utskottets utlåtande, att det är behäftat med många brister. Det finns en del otydliga föreskrifter, och det behöves också att en bestämd åtskillnad uppdrages mellan de myndigheter, som hava med saken att skaffa, så att det icke blir någon onödig irritation och så att icke någon påtar sig ett åliggande, som den stora allmänheten anser icke tillkomma vederbörande.

Med anledning av herr Engbergs påpekande om, att icke vid en enda av punkterna förefinnes något direktiv för utredningen, så kan ju det vara riktigt, att så icke är förhållandet. Men det finnes dock ett bestämt direktiv infört på ett ställe för alla punkterna på en gång, nämligen då det på sidan 4 i betänkandet säges: »Den vägledande synpunkten vid en dylik revision bör enligt utskottets mening vara strävan att vinna sådana bestämmelser, som i

möjligaste mån gagna nykterhetstillståndet i landet och genom vilkas tillämpning konsumtionen förorsakar minsta möjliga skada och olägenheter.» Så långt jag kan bedöma, är därigenom det viktigaste direktivet satt för denna utredning. Jag får verkligen uttala min glädje över, att icke någon i utskottet haft en annan mening, när denna fråga varit under diskussion, utan att man varit enig därom, att detta skall vara den vägledande synpunkten vid utredningen.

Vidare framhålles det litet längre fram, att man får anse det angeläget, att genom lagstiftningen även »dryckesseden motverkas», framför allt i dess mera anstötliga former. Det är också, synes det mig, ett direktiv, som icke heller är motsagt från något håll i utskottet. Visserligen har det efteråt i samma mening tillagts, att sådana »ytterligare» restriktioner, som äro ägnade att framkalla ett mera allmänt missnöje, böra givetvis borttagas genom denna utredning. »Vidare», heter det därefter, »böra sådana i författningen meddelade eller genom praxis utbildade bestämmelser, som sakna nykterhetsfrämjande betydelse men äro ägnade att framkalla irritation, i möjligaste mån avlägsnas.» För min del instämmer jag också i detta sista, ty om dessa restriktionsmoment icke hava någon nykterhetsfrämjande betydelse, hava de icke heller något att i denna författning göra, åtminstone så, som jag ser saken. Vi hava också från mera nykterhetsvänligt håll kunnat ena oss även om detta utskottets uttalande. Utskottet har visserligen pekat på vissa punkter, där utredningen skall insätta sin kraft, men meningen har varit, att hela rusdrycks-lagstiftningsområdet skall bli föremål för dess undersökning.

Jag vill instämma i herr Engbergs önskan, att utredningskommittén måtte arbeta så, att arbetet icke lägges alltför mycket på långbänk, samt att, medan arbetet pågår, inga förslag, som under tiden kunna framkomma till förbättring av nykterhetstillståndet, förhindras därigenom, att man skrinlägger dem i avvaktan på detta utlåtande.

För min del anser jag, herr talman, att då vi i utskottet kommit till ett enhälligt utlåtande, bör kammaren kunna godkänna det framlagda förslaget, till vilket jag alltså yrkar bifall.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 6.

Slutligen föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion i fråga om ändring i kungörelsen angående kommissionärer för anskaffande av arbetsanställning.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 7.

Anmälde och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 147, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Uppsala stad.

§ 8.

Till bordläggning anmälde:

statsutskottets utlåtande, nr 10, angående regleringen för budgetåret 1928—1929 av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till handelsdepartementet; och

bevillningsutskottets betänkande, nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 381) om arvsskatt och skatt för gåva.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Gustafson</i> i Vimmerby	under	6	dagar	fr. o. m. den	3	maj,	
» <i>Persson</i> i Fritorp	»	4	»	»	3	»	
» <i>Carlsson-Frosterud</i>	»	2	»	»	3	»	
» <i>Leffler</i>	»	5	»	»	4	»	
» <i>Svensson</i> i Betingetorp	»	6	»	»	4	»	
» <i>Johansson</i> i Väby	»	4	»	»	4	»	
» <i>Olsson</i> i Kalmar	»	6	»	»	3	»	
» <i>Öberg</i>	»	5	»	»	5	»	och
» <i>Bergström</i> i Bäckland	»	6	»	»	3	»	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 10.42 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 4 maj.

Kl. 3.30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 27 och den 28 nästlidna april.

§ 2.

Herr statsrådet *von Stockenström* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 251, angående upplåtelse av mark till institutet för husdjursförädling m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till särskilda utskottet propositionen, nr 249, angående godkännande av ett avtal mellan Sverige och Tyska riket angående utjämnande av den in- och den utländska beskattningen, särskilt till undvikande av dubbelsbeskattning, såvitt angår direkta skatter, m. m.; och

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 250, angående godkännande av en mellan Sverige och Spanien undertecknad förliknings- och skiljedoms-traktat.

§ 4.

Härefter föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 10 och bevillningsutskottets betänkande nr 38.

§ 5.

Ordet lämnades nu till herr **andre vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta, att å föredragningslistan för morgondagens plenum bland två gånger bordlagda ärenden må uppföras först statsutskottets utlåtande, nr 10, angående regleringen för budgetåret 1928—1929 av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till handelsdepartementet, samt sist konstitutionsutskottets memorial, nr 20, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Denna hemställan bifölls.

§ 6.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från bankoutskottet:

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ i lagen den 11 oktober 1907 (nr 85) angående civila tjänst innehavares rätt till pension;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pensionering av besiktningmän vid exportslakterier och andra enskilda, under offentlig kontroll ställda slakteriinrättningar; och

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för befattningshavare vid domkapitlens expeditioner m. m., i vad avser viss ersättning till prästerskapets änke- och pupillkassa från ett under elfte huvudtiteln uppfört förslagsanslag;

från första lagutskottet:

nr 154, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arv m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fylleri m. m.;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 15 och 41 i förordningen den 15 juni 1923 om motorfordon;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 10 och 11 §§ i förordningen den 16 maj 1884 angående patent; och

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 § i lagen den 10 mars 1923 med vissa bestämmelser rörande hyra; samt

från andra lagutskottet:

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 17 juni 1916 (nr 235) om försäkring för olycksfall i arbete; och

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa beslut, som fattats av den internationella arbetsorganisationens konferens vid dess tionde sammanträde i Genève år 1927.

§ 7.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till §§ i riksdagsbeslutet:

nr 39, rörande ändring i lagen om bredden å hjulringar å arbetsådon på landet;

nr 40, rörande införande av kyrkofullmäktigeinstitutionen;

nr 41, rörande provisorisk förlängning av förordningen den 26 juli 1926 angående utförelsebevis för råg och vete m. m.;

nr 42, rörande vissa inrikes postavgifter;

nr 43, rörande förordning angående skyldighet att inhämta polismyndighets tillstånd till vissa nöjeställningar m. m.;

nr 44, rörande tillägg till tulltaxans rubriker 693—695 samt angående tullen å vissa slag av skodon;

nr 45, rörande förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka;

- nr 46, rörande upphävande av tullen å karbidkväve;
 nr 47, rörande ändrad lydelse av 9 § i lagen om tillsyn å fartyg m. m.;
 nr 48, rörande viss ändring i den vid förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor fogade tulltaxa, i vad angår hydreringsprodukter av naftalin;
 nr 49, rörande förordning angående förfarandet i vissa fall vid oriktig avgiftsberäkning hos tullverket;
 nr 50, rörande förordning om ändrad lydelse av §§ 1 och 4 i förordningen den 15 november 1912 om provianteringsfrilager; och
 nr 51, rörande lag om tillägg till 5 § i lagen den 17 oktober 1900 om straffregister.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 17 i riksdagsordningen;

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 41, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande vissa punkter av bankoutskottets utlåtande nr 30, angående vissa framställningar rörande elfte huvudtiteln, innefattande anslagen till pensions- och indragningsstaterna;

nr 42, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande punkterna 1 och 2 av bankoutskottets utlåtande nr 32, i anledning av vissa framställningar rörande pensioner eller understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer;

nr 43, med föranledande av andra kammarens återremiss av vissa delar utav bankoutskottets utlåtande nr 32, i anledning av vissa framställningar rörande pensioner eller understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer;

nr 44, i anledning av väckt motion angående ordnande av planen framför och omkring riksdagshuset m. m.; och

nr 45, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning rörande om- och tillbyggnadsarbeten m. m. inom riksbankens fastighet i Nyköping;

första lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av sjölagen m. m.;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, med anledning av dels herr Laurins m. fl. motion, nr 131, angående vidtagande av vissa åtgärder mot importen av levande djur och kött m. m., dels herr Nilssons i Hörby m. fl. motion, nr 374, med förslag till vissa bestämmelser angående införsel i riket av kött samt saluhållande av vissa köttvaror; samt

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 7, i anledning av väckt motion angående vidtagande av åtgärder för ökad användning av inhemskt bränsle; och

nr 8, i anledning av väckt motion angående fastställande vid statens järnvägar av billiga och ändamålsenligt avvägda fraktsatser för jordbruksprodukter.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Wallerius</i>	under	4	dagar	fr. o. m.	den	6	maj,	
» <i>Svedman</i>	»	4	»	»	»	6	»	
» <i>Norling</i>	»	5	»	»	»	5	»	
» <i>Heiding</i>	»	4	»	»	»	5	»	
» <i>Andersson</i> i Prästbol	»	5	»	»	»	5	»	och
» <i>Ros</i>	»	2	»	»	»	5	»	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.44 e. m.

In fidem
Per Cronvall.